

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Rigorózna práca Mgr. Róberta Stencláka
z náboženskej výchovy pod vedením doc. ThDr. Ľubomíra Stančeka, CM

Skalité – história najsevernejšej kysuckej obce

Ružomberok 2003

Anotačný list

Mojou úlohou v tejto práci je chronologicky zosumarizovať všetky dostupné staršie i nové informácie z dejín najsevernejšej kysuckej obce a farnosti Skalité.

Práca môže vhodne poslúžiť ako východiskový materiál na rozsiahlejšiu monografiu obce, aj ako pomôcka na dejepis a náboženskú výchovu v základných školách v Skalitom. Mohla by takisto obohatiť knižnicu každého Skalitčana, ktorý má záujem poznávať vlastnú minulosť.

Annotation

The aim of this work is to summarize all available (older and latter) information about the history of Skalíté – the northernmost village and chapelry of Kysuce region.

The work may be used as a stock for larger monograph of the village and also as an aid for History and Religious Education taught in primary schools in Skalíté. It could enrich library of everyone in Skalíté who interested in gaining knowledge about the history of his region.

Preklad: Dušana Foltánová

Annotation

Le but de ce devoir, c'est résumer tous les informations d'histoire, anciennes et nouvelles, du village de Skalité. Ce village (et la paroisse catholique) se trouve au nord de la région de Kysuce.

Il est possible d'utiliser ce devoir comme la base de la monographie villageoise ou comme l'instrument de travail pour les écoles primaires à Skalité (l'histoire, l'éducation de la religion). Il peut aussi enrichir les bibliothèques d'habitants de Skalité, qui s'intéressent à l'histoire du village et de la région de Kysuce.

Preklad: Stanislav Kocúr

Annotationsbrief

In dieser Arbeit ist meiner Aufgabe alle zugängliche alte und neue Informationen aus der Geschichte des nordsteten Dorfes und Pfarrsprengel Skalité aus dem Gebiet Kysuce chronologisch zu summarisieren.

Diese Arbeit kann als ein Auswegmaterial zur umfangreiche Monografie des Dorfes, sowie auch als ein Hilfsmittel zur Geschichte und Religion in den Grundschulen im Dorf Skalité, bieten.

Sie kann auch eine Bibliothek jeden Menschen in Skalité umreichen, der ein Interess seine eigentliche Vergangenheit kennenlernen hat.

Preklad: Mgr. Emília Halmová

L'introduzione

L'impegno di questo mio lavoro è di raccogliere e riassumere tutte le informazioni, moderne e remote, che riguardano la campagna e la parrocchia di Skalité, che si trova all'estremo nord della regione di Kysuce, affinché possa servire come materiale per una monografia riguardante la campagna, sia come manuale didattico per l'insegnamento della storia e l'educazione religiosa alle scuole elementari di Skalité. Potrebbe anche arricchire la biblioteca personale di chi si interessi della storia della regione natia.

Preklad: Mgr. Blažej Pišoja

List anotacyjny

Głównym moim zadaniem w niniejszej pracy jest chronologiczne podsumowanie wszystkich dostępnych informacji, starszych i nowych, dotyczących historii wioski na obszarze północnych Kisuc, parafii Skalite.

Praca ta może posłużyć jako podstawowy materiał do bardziej obszernej pracy monograficznej i jako praca naukowa do przedmiotu historii i religii w szkołach podstawowych w Skalitem. Niniejsza pozycja mogłaby również wzbogacić biblioteczkę każdego miejscowego, który ma ochotę poznawania własnej przeszłości.

Preklad: Mgr. Jana Mojska

Анотационное письмо

Моим заданием в этой работе есть хронологически сосчитать все доступные старые и новые информации из истории самой северней деревне и церкви Скалите из области Кисуце.

Эта работа сумеет послужить одно для выходного материала к объёмистой монографии деревне, ну и как пособие к истории и религиёзному воспитанию в основных школах в деревне Скалите. Она может также обогатить библиотеку каждого гражданина этой деревне, у которого интерес узнать собственное прошлое.

Preklad: Mgr. Emília Halmová

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Podpísaný Mgr. Róbert Stenclák týmto čestne prehlasujem, že túto prácu na tému „*Skalité – história najsevernejšej kysuckej obce*“ som vypracoval samostatne na základe získaných faktov a informácií s použitím literatúry uvedenej v závere práce.

V Ružomberku 1. decembra 2003

Obsah

Anotačný list	2
Obsah	10
Použité skratky	12
Úvod	13
1. Osídlenie Kysúc	16
1.1 Prehistorické osídlenie	16
1.2 Predveľkomoravské osídlenie	17
1.3 Veľkomoravské osídlenie.....	17
2. Kysucký dávnovek	19
2.1 Skalné nápisy.....	19
2.2 Jantárová cesta.....	20
2.3 Jantárová cesta v období Slovanov	21
2.4 Spoločenská situácia	22
2.5 Osídľovanie na valašskom práve.....	24
2.6 Riešenie sporov medzi valachmi.....	28
2.7 Kopaničiarske osídlenie	29
3. Obec Skalité	34
3.1 Geografický obraz	34
3.2 Tereziánsky urbár	35
3.3 Miestne časti.....	37
3.4 Z najstaršej histórie obce.....	38
3.5 Latonka – Valy	40
3.6 Feudalizmus na Kysuciach a v Skalitom.....	42
3.7 Zakladateľ obce Skalité.....	43
3.8 Prví obyvatelia obce	44
3.9 Prvý kostol.....	46
3.10 Páter Leopold Tempes.....	47
3.11 Tempesova misia v Skalitom a jeho smrť	51
3.12 Interiér kostola.....	53
3.13 O čom hovorí kronika	55
3.14 „Koščelisko pri Močiar“	57
4. Farnosť Skalité	62
4.1 Skalité – filiálka a farnosť	62
4.2 O čom hovoria staré farské matriky	63
4.2.1 Krsty	64
4.2.2 Sobáše.....	65
4.2.3 Birmovanie	67
4.2.4 Pohreby.....	67
4.3 Odlúčenie filiálok Čierne a Oščadnica.....	70
4.4 Nový murovaný kostol	70
4.4.1 Situovanie kostola.....	71
4.4.2 Posviacka chrámu	73
4.4.3 Zariadenie kostola.....	77
4.4.4 Čo hovorí listina z roku 1793	80
4.4.5 Kostol v súčasnosti	81
4.5 Ostatné sakrálné objekty	82
4.6 Kňazi pôsobiaci vo farnosti Skalité.....	83

5. Slovenské učené tovarišstvo na Kysuciach	93
5.1 Skalitskí kňazi buditelia	93
5.1.1 Lukáš Pažický	93
5.1.2 Jozef Otrokóci	94
5.1.3 Ondrej Gombár	95
6. Poľská anexia časti slovenského územia	97
6.1 Poľské územné požiadavky na časť Kysúc v r. 1919-1920.....	97
6.2 Pomery v československo-poľskom pohraničí v rokoch 1935-1936	99
6.3 Pomery v československo-poľskom pohraničí v roku 1938	100
6.4 Územné požiadavky Poľska	101
6.5 Poľsko si ospravedlňuje svoje počínanie	103
6.6 Zmýšľanie ľudu v postihnutých oblastiach	104
6.7 Kysuce krvácajú... ..	106
6.8 Dôvody proti pripojeniu časti Skalitého k Poľsku	107
6.9 Priebeh a ťažkosti delimitácie	109
6.10 Boje pokračujú	113
6.11 Straty a zisky	114
6.12 Sčítanie ľudu v obci Skalité z 31. decembra 1938	116
6.13 Strata dopravnej a poštovej komunikácie.....	116
6.14 Stanovenie hraničných prechodov.....	117
6.15 Situácia v Skalitom v r. 1939	118
6.16 Vytvorenie novej farnosti pre zabraté územia vo Svrčinovci	120
7. Prinavrátanie anektovaných území	121
7.1 Oprava kostola a fary v Skalitom	124
7.2 Katolícka akcia v Skalitom	124
7.3 Prinavrátanie zabratých častí farnosti Nitrianskej diecézy	126
8. Kaplnky Cesty Sedembolestnej Panny Márie	128
8.1 Pamätník oslobodenia obce.....	128
8.2 Cirkevno-národná slávnosť v Skalitom.....	131
8.3 Stavba Kalvárie	134
8.4 Cirkevno-národná manifestácia v Skalitom 31. augusta 1941	136
Záver	143
Resumé.....	144
Zgarnuče (skalitské nárečie).....	145
Summary	146
Résumé.....	147
Resüme.....	148
Riassunto	149
Podsumowanie	150
Резюме.....	151
Použité pramene a literatúra	152

Použité skratky

°C	Celziov stupeň (jednotka teploty)
a i.	a iné
AA. VV.	kolektív autorov
adm.	administrátor
arch.	archeologický
c. d.	citované dielo
č.	číslo
čsl.	česko-slovenský
ČSR	Československá republika
dp.	dôstojný pán (oslovenie kňaza)
dr.	doktor
FS	nacistické ozbrojené zložky
gen.	generál
h	hodina
ha	hektár
HG	Hlinkova garda
hl.	hlavný
HM	Hlinkova mládež
HSL'S	Hlinkova slovenská ľudová strana
inv.	inventárny
J. Em.	Jeho Eminencia (oslovenie kardinála)
J. Ex.	Jeho Excelencia (oslovenie biskupa, veľvyslanca)
Kčs	koruna československá
km	kilometer
Ks	koruna slovenská (za Slovenského štátu)
m	meter
m. n. m.	meter nad morom
ml.	mladší
Mons., Msgr.	monsignor (čestný titul – pápežský kaplán)
npor.	nadporučík
plk.	plukovník
po Kr.	po Kristovi
por.	poručík
porov.	porovnaj
pplk.	podplukovník
pred Kr.	pred Kristom
prez.	prezidiálny
prid.	pridelený
r.	roku, rok
roč.	ročník
SR	Slovenská republika
str.	strana
sv.	svätý
ThDr.	doktor katolíckej teológie (vedecký titul)
tzv.	takzvaný
vdp.	veľadôstojný pán (oslovenie kňaza)
žel.	železničný

Úvod

Každý človek si rokmi života postupne vytvára osobný vzťah k rodnej zemi, ktorý sa prehĺbuje poznávaním a skúmaním histórie. Život je tým krajší a zaujímavejší, čím je história bohatšia. Mnohé mestá a dediny oplývajú dejinnou pestrosťou, no niektoré napriek tomu pre mnohé príčiny postupne upadajú do zabudnutia. Práve táto skutočnosť – a v neposlednom rade i záujem a úcta k dejinám – ma viedla k tomu, aby som nahliadol do histórie rodnej farnosti a obce vo svojej magisterskej práci *Farnosť Skalité v r. 1938-1941*, vydanéj v Nitre r. 1998.

História je však veľmi bohatá a nedá sa obsiahnuť jednou prácou. Neustále sa vynára celý rad nových a nových otázok; niektoré z nich som si často kládol aj ja: Prečo sa moja rodná obec volá Skalité? Prečo sa v Skalitom rozpráva osobitým dialektom? Ako sa vyvinul? Prečo je v Skalitom určitá averzia voči susedným Poliakom? Odkiaľ prišlo do Skalitého pôvodné obyvateľstvo? Čo sa skrýva za originálnymi názvami skalitských osád typu Koščelisko, Karcmisko, Piketa? Odpoveď na niektoré z nich dodnes nepoznáme; k objasneniu niektorých možno prispeje aj toto dielo, ktoré vzniklo na báze mojej už spomínanej magisterskej práce.

Práca pozostáva z ôsmich kapitol: v prvých dvoch uvádzam krátky náhľad na región Kysuce s jeho osobitou históriou, v ktorom je situovaná obec a farnosť Skalité. Zostávajúce kapitoly sa zaoberajú dôležitými medzníkmi v histórii obce Skalité: osídlenie a vznik obce, vznik farnosti a stavba kostola, anexia časti obce Poľskom v r. 1938-1939 a jej opätovné prinavrátenie, stavba kaplniek Sedembolestnej.

Základným prameňom, z ktorého som čerpal, je najmä moja vyššie spomenutá magisterská práca, ktorá je ovocím množstva času stráveného v archívoch hľadaním prameňov a ich študovaním. Zaoberám sa v nej najmä pohnutým obdobím rokov 1938-1939, keď časť obce Skalité neoprávnene zabralo Poľsko.

Ďalej som čerpal z veľmi cenného materiálu z môjho súkromného archívu zdedeného po zosnulom kňazovi Petrovi Černovi, ktorý v r. 1937-1974 pôsobil v Skalitom. Tento rukopisný materiál s názvom *Dejiny farnosti skalitskej od roku 1918* s množstvom dobovej korešpondencie je veľmi cennou výpoveďou kňaza, ktorý

počas 36-tich rokov svojej pastorácie prežíval so svojimi veriacimi časy ťažké i radostné.

Veľkým prínosom pre túto prácu bola i kniha *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, ktorú som r. 2001 pripravil so Stanislavom Kocúrom pri príležitosti 200. výročia posviacky farského kostola v Skalitom a ktorá ponúka krátky prierez históriou farnosti Skalité a v skratke aj život kňazov, ktorí v nej pôsobili.

V neposlednom rade dosť dôležitým prameňom bola pre mňa i magisterská práca kňaza Jozefa Tomicu, rodáka zo Skalitého, pod názvom *Dejiny farnosti Skalité v rokoch 1749-1801*, zachytávajúca vznik a počiatky farnosti a históriu vzniku súčasného chrámu až po jeho posviacku.

V značnej miere napomohla svojimi faktami i kvalitne spracovaná kniha Dominika Choluja s názvom *Skalité – monografia kysuckej obce*.

Prehĺbeniu práce napomohli i diela Ivana Žilinčíka a Františka Vnuka, ako aj historický materiál z Diecéznej knižnice v Nitre, ktorý mi poskytol jej správca Mons. ThDr. Ladislav Belás, kanonik, ktorému týmto vyslovujem úprimné poďakovanie za ochotu a čas i cenné preklady materiálov z latinčiny. Použil som aj materiál získaný zo Štátneho okresného archívu v Čadci, Štátneho oblastného archívu v Bytči, kánonické vizitácie farnosti ako aj iné dokumenty a literatúru z histórie skalitskej obce a farnosti.

Okrem historických faktov si dovoľujem v tejto práci uviesť i svoju hypotézu ohľadom osídlenia obce Skalité už v 13. storočí, prípadne aj skôr, ktorá je výsledkom dlhého a podrobného skúmania mnohých historických prameňov a ktorá, hoci ju zatiaľ nemožno dokázať, pretože chýba potrebný archeologický výskum, chce byť odkazom a zároveň výzvou tejto práce na ďalšie skúmanie a štúdium. Som otvorený každej konštruktívnej kritike svojho doterajšieho diela a budem veľmi rád každému prínosu v tejto oblasti.

Mojím želaním je, aby táto práca priniesla svoje ovocie a obohatila mňa aj iných, ktorým nie je ľahostajná ich národná a kresťanská minulosť. Venujem ju všetkým, ktorí chcú a budú ďalej poznávať históriu najsevernejšej kysuckej obce.

1. Osídlenie Kysúc

1.1 Prehistorické osídlenie

Pod Kysucami rozumieme územie v bývalej Trenčianskej stolici, dnes súčasť okresov Čadca, Kysucké Nové Mesto a Žilina, na juhu ohraničené riekou Váh, na juhozápade rozhraním pravobrežných prítokov Kysuce a Váhu, na severozápade bývalou hranicou Sliezska, na severe štátnou hranicou s Poľskom a hranicami Oravskej stolice, na východe rozhraním poriečia Bystrice a Kysuce s poriečím Varínky a Váhu. Hydrologicky ich tvorí povodie Kysuce a Bystrice s ich ľavobrežnými i pravobrežnými prítokmi.¹

Najstarší doklad o živote človeka na Kysuciach pochádza zo staršej doby kamennej, teda pred viac ako 11 tisícročí. Je ním jednoduchý pazúrikový úštep, ktorý sa našiel v Ochodnici.²

Stopy po ľudskej činnosti môžeme na Kysuciach objaviť v období eneolitu (r. 2000–1800 pred Kr.). Doklady eneolitického osídlenia boli zistené v Považskom Chlmcí na západnom úpätí Chlmeckého vrchu, v Brodne aj v Radoli. V Brodne sa našiel z tohto obdobia brúsený sekeromlat a v Radoli súdobý pracovný nástroj.

Z neskorej doby bronzovej (1100–700 pred Kr.), keď na tomto území sídlil ľud tzv. lužickej kultúry, ostali opevnené sídliská tzv. lužického ľudu. Tieto sídliská boli zistené na vrchu Straník (nad Tepličkou nad Váhom a Zástraním) a na Veľkom vrchu pri Divinke.³ Po etnickej stránke títo ľudia boli Indoeurópanmi.⁴

Z rokov 700–400 pred Kr. sú náleziská v Radoli a sídlisko i pevnosť na Veľkom vrchu pri Divinke z doby hallštatskej.

Z doby laténskej boli zistené sídliská v Divinke, Považskom Chlmcí a neskorolátenská keramika na Koscelisku v Radoli.

Doba rímskeho vplyvu na toto územie do roku 400 po Kr., ktorú nazývame aj obdobím ľudu tzv. púchovskej kultúry, má najznámejšie sídlíštné nálezisko na úpätí hradiska Veľký vrch pri Divinke, a to na lokalite nazývanej Ohrádza a v Radoli,

¹ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc*, Encyklopedický ústav SAV, štúdie, správy a informácie 4, Bratislava 1980, str. 5.

² Porov. Podmanický J., *Za oponou kysuckých dejín*, Pozoruhodné kapitoly z minulosti Kysúc, Vzlet, Čadca 2002, str. 30.

³ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 5.

⁴ Porov. Podmanický J., *Za oponou kysuckých dejín*, str. 31.

v Považskom Chlmci, v Rudine, Vraní a na Veľkom vrchu pri Divinke. V tomto období na Kysuciach pravdepodobne ešte žili potomkovia lužického ľudu, možno aj keltské kmene.⁵

Prichádzajúci Kelti začali s ľuďom lužickej kultúry navzájom nejakým spôsobom komunikovať a spolupracovať, až sa celkom zblížili a vytvorili úplne novú spoločnosť, ktorú dnes nazývame *púchovská kultúra*. Tento ľud sa výrazne začína objavovať na území Kysúc v prvom storočí po Kr.⁶

1.2 Predveľkomoravské osídlenie

Najstaršie slovanské sídliská z doby predveľkomoravskej poznáme z lokalít Hradisko nad Divinou, z rozsiahleho hradištného opevnenia z Veľkého vrchu pri Divinke a v Považskom Chlmci. Ďalšie známe lokality sú Radoľa a Budatín. Do tohto obdobia možno zaradiť jediný známy kostolík v Radoli v polohe Koscelisko, ktorý bol pravdepodobne sídlom cirkevnej správy v údolí rieky Kysuce, a sídlisko v Divine na Hradisku. V Považskom Chlmci sa nachádza aj známa mohyla, ktorú možno zaradiť do tohto obdobia.⁷

1.3 Veľkomoravské osídlenie

Kysuce patrili do Nitrianskeho kniežatstva – včasnofeudálnemu štátu Mojmírovcov – a boli osídlené slovanským obyvateľstvom, čo dokazujú archeologické nálezy. Popri Váhu a Kysuci už od najstarších čias viedli cestné spoje, ktoré obyvateľstvo spájali s južnými, východnými, ale aj severozápadnými oblasťami. Stručný prehľad archeologických nálezísk nám dovoľuje konštatovať zastúpenie každej významnejšej kultúrnej vrstvy a predpokladať kontinuálne osídlenie (s menšími či väčšími diskontinuitnými obdobiami) prinajmenšom od eneolitu v Považskom Chlmci, Brodne, Radoli, neskoršie pri Divinke – kde nedošlo k prerušeniu osídlenia od doby rímskej po veľkomoravskú – a od 8.-10. storočia v Budatíne. Na väčšine miest prehistorických sídlisk alebo v ich blízkosti sa zachovali sídliská až do 13. storočia.⁸

⁵ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 5-6.

⁶ Porov. Podmanický J., *Za oponou kysuckých dejín*, str. 31.

⁷ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 6.

⁸ Tamtiež, str. 6.

Starí Slovania na Kysuciach zanechali z obdobia slávnej Veľkomoravskej ríše viaceré stopy. Najvýraznejšie sú mohyly a umelé násypy z hlíny, niekedy v kombinácii s kameňom, ktoré starí Slovania vršili nad hrobmi svojich mŕtvych súkmeňovcov.

Oblasť výskytu mohýl je ohraničená územím severozápadného Slovenska, pričom na juhozápadnom Slovensku mohyly prakticky chýbajú. Mohylovitý spôsob pochovávaní bol typickým znakom severoslovanského kmeňa a výskyt mohýl teda akoby značuje priestor, v ktorom žili príslušníci tohto kmeňa.

Názvy niektorých kysuckých lazov majú na základe jazykovedného rozboru prehistorický pôvod a treba pripustiť, že sa uchovali od doby Veľkej Moravy podnes.⁹ Zdá sa, že ku každému slovanskému lazú prislúchal mohýlník, akýsi cintorín mohýl, do ktorého obyvatelia lazú pochovávali svojich mŕtvych. O mnohých lazoch však nemáme žiadnu dokumentáciu, pretože sú prikryté vrstvou času a zeme. V oblasti Kysúc sa našlo pomerne veľké množstvo mohýl, no k nim patriace sídliská neboli doposiaľ objavené. Máme teda mŕtvych, no nemáme ich sídliská.

V roku 1960 sa pri obci Skalité v dedine Oščadnica objavilo niekoľko obdobných mohýl na terase, ktorá čnie tesne nad križovatkou kysuckej hradskej s horskou cestou z Poľska.¹⁰

⁹ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 56.

¹⁰ Tamtiež, str. 57-58.

2. Kysucký dávnovek

2.1 Skálne nápisy

Južne od súčasného mesta Čadca (minerálne pramene U Vojtov cez vrch Rakovky do Ochodnice) na úseku tzv. kopanej cesty, ktorý má názov Kamenné prahy, sa nachádza staroveký písomný záznam, vyhlíbený do pôvodného skaliska. Rytiny, ktoré v Kamenných prahoch možno zhliaďovať, sú latinkou písané monogramy. Nemožno ich rozlúštiť, a preto sa z nich nedá nič vyčítať.¹¹

Medzi nimi sú však znaky, ktoré si zasluhujú osobitnú pozornosť. Na čelnej stene brala sú dva kríže: jeden jednoduchý, trochu doprava naklonený krížik; druhý väčší, opatrený oblúčikom na spôsob zastrešenia prícestných krížov dneška. Na pravej bočnej stene skaliska je vyrytý jednoduchý rovnoramenný kríž a v nepravidelnom kruhu umiestnený znak podobný arabskej číslici 9. Sú to symboly fenickej abecedy „T“, „Q“, „T“ a „R“. Ich vek sa odhaduje na 3000 rokov.¹²

Ako sa písmo starovekých Feničanov, ktorých domovom bolo pobrežie terajšej Sýrie, dostalo na Kysuce? Cez toto územie začiatkom 1. tisícročia pred Kr. viedla jedna z trás tzv. jantárovej cesty. Po nej putovali karavány starovekých kupcov z Terstu do Štetína za baltickým jantárom. Prvým stredomorským národom, ktorý túto obchodnú „diaľnicu“ vytýčil v teréne, bol pravdepodobne ľud krétsko-mykénskej kultúry. Po nich nasledovali Gréci, Feničania a Rimania. Niekedy v 14. storočí po Kr. tranzitný ruch na tejto obchodnej ceste ustal.

Spomínaná cesta bola po celej svojej viac ako tisíc kilometrovej ceste preznačovaná, aby pasanti (obchodníci) na nej nezablúdili. Poslaním tohto značenia bolo pravdepodobne za každého počasia informovať cestovateľov, kde je hviezda Polárka, čiže poskytovať orientáciu o svetových stranách.¹³ Jeden z týchto orientačných míľnikov sa zachoval v Kamenných prahoch.

Južnejšie, v Sokolínskom sedle pri Prečine (okres Považská Bystrica), sa našli základné fenické znaky na oboch míľnikoch „Q“ a „T“ (-Quito, dnešná kvitancia?). Sú úplne súhlasné. Obe rytiny sú pravdepodobne dielom toho istého rytca.¹⁴

¹¹ Porov. Týždenník *Kysuce*, Bukovinský V. G., *Kysucké skalné nápisy*, r. 1972, č. 29, roč. 16, str. 3.

¹² Týždenník *Kysuce*, Bukovinský V. G., *Kysucké skalné nápisy*, r. 1972, č. 29, roč. 16, str. 3.

¹³ Porov. *Kysucký kalendár 1993*, Bukovinský V. G., P. L. P. – T. K. K., r. 1992, str. 67-68.

¹⁴ Tamtiež, str. 3.

Asi 150 m severne od kamenných prahov pri lesnej ceste vľavo sa našiel ďalší skalný nápis v miestach, kde trasa jantárovej cesty menila smer. Úlohou týchto krétsko-mykénskych a fenických symbolov bolo zrejme upozorniť cestovateľov na túto nenápadnú, no dôležitú odbočku.¹⁵

2.2 Jantárová cesta

Mnohé cesty v minulosti viedli Kysucami inokade, než je tomu v súčasnosti. Údolím Kysúc prechádzala pobočka jednej z najvýznamnejších svetových obchodných ciest – jantárová cesta. Umožňovala obchodné a kultúrne styky medzi civilizáciami Stredomoria a poľským územím, respektíve pobrežím Baltického mora.¹⁶ Po nej starovekí kupci prepravovali od Baltického mora smerom na juh najmä jantár, kým z južnej Európy prevážali na sever výrobky z bronzu (šperky, zbrane, nástroje dennej potreby a podobne).

Prvú písomnú správu máme z čias okolo roku 150 po Kr. od slávneho geografa a astronóma Claudia Ptolemaia (128–168 po Kr.), ktorého rodiskom bolo mesto Alexandria v Egypte¹⁷ a ktorý spomína osadu Asanka medzi Jablunkovským priesmykom a dnešnou Žilinou. Mnohí autori sú toho názoru, že by mohlo ísť o starší názov dnešného Kysuckého Nového Mesta (r. 1254 – Yesesein, r. 1300 – Yecsesin).¹⁸

Antický historik Publius Cornelius Tacitus v roku 116 po Kr. vo svojej druhej knihe Análov spomína *Cusus*. Je veľmi pravdepodobné, že názov *Cusus* sa zaužíval ako označenie prítoku Váhu – teda rieky Kysuce. Tacitus popisuje krajinu ležiacu v hraničnom území východnej Germánie, ktorej hranica prebiehala s veľkou pravdepodobnosťou aj v priestoroch kysuckého regiónu nasledovne: „*krajom s drsným podnebím, s lesmi a barinami plnými divokej zveri, a následkom tohto krajom neschodným, previevaným studeným vetrom, pokrytým väčšiu časť roka ľadom a snehom, krajom málo úrodným a následkom toho i výzoru trudného.*“¹⁹

Trasa jantárovej cesty, prichádzajúcej sem od juhu, prechádzala rajeckou dolinou cez obec Zbyňov, osadou Majer pod Lietavským hradom, vracala sa do rajeckej doliny v Bánovej. Pokračovala po ľavom brehu Rajčianky do Strážova, kde

¹⁵ Porov. *Kysucký kalendár 1993*, Bukovinský V. G., P. L. P. – T. K. K., r. 1992, str. 3.

¹⁶ Porov. *tamtiež*, str. 66.

¹⁷ Porov. *týždenník Kysuce*, Stráňava A., *Jantárová cesta*, r. 2001, č. 33, roč. 11, str. 5.

¹⁸ Porov. *Kysucký kalendár 1993*, Bukovinský V. G., P. L. P. – T. K. K., r. 1992, str. 66.

¹⁹ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 39.

bol významný brod cez rieku Váh. Za riekou prechádzala na ľavý breh Kysuce, aby sa vrátila pri Brodne na jej pravý breh. V doline ochodnického potoka odbočovala na severozápad a vybiehala strmo na vrch Rakovka. Pokračovala po najkratšej spojnici na sever cez Čadcu do Jablunkovského priesmyku a odtiaľ do Sliezska.²⁰

Región Kysúc leží v samom severozápadnom cípe karpatského oblúka, zo severovýchodu hraničí so zemepisným celkom poľského Vislanska, zo severozápadu hraničí so Sliezsikom a zo západu hraničí s Moravou. Teda Kysuce ležali na strategickom geopriestore dôležitých záujmov európskych veľmocí. Územie Kysúc ležalo na pomyselnéj čiare medzi Baltským morom na severe a Čiernym (prípadne Jadranským) morom na juhu Európy. Medzi týmito oblasťami pulzoval hospodársky a obchodný ruch už od praveku.

Kysucká cesta bola podľa archeologických nálezov využívaná od mladšej doby kamennej (pred viac ako 4000 rokmi). Svoj najväčší rozmach zaznamenala v období Rímskej ríše.²¹ Jantár zostal obľúbeným tovarom aj po zániku Rímskej ríše a bol významným obchodným artiklom i v slovanskom období. Po vyťažení z Baltského mora sa po brehu Visly dopravoval do Rímskej ríše. Od prameňa Visly, ktorý leží blízko Kysúc, prekročila jantárová cesta Jablunkovský priesmyk a ďalej pokračovala cez Kysuce a Považie okolo Trenčína. Pri smerovaní k pobrežiu Jadranského mora prekročila Dunaj pri Devíne alebo pri Komárne, ak pokračovala k brehu Čierneho mora. Jantárová cesta prispievala nielen k rozvoju obchodných kontaktov, ale mala veľkú zásluhu na väčšej informovanosti antického sveta a pomeroch na sever od Rímskej ríše.²²

2.3 Jantárová cesta v období Slovanov

Jantárová cesta spájala Kysučanov s vyspelými národmi starovekej i stredovekej kultúry. Napájali sa na ňu aj menšie cestné ťahy, ktoré v období stredoveku veľakrát slúžili popri obchode aj ako administratívne cesty kráľovského kuriéra.

Najvýznamnejšou kysuckou prípojkou jantárovej cesty bola cesta smerujúca z poľskej Rajcze. Na jantárovú cestu sa pripájala buď vo Svrčinovci, alebo v Oščadnici. Pri skúmaní starých kysuckých ciest sa stretávame aj so skutočnosťou,

²⁰ Tamtiež, str. 66-67.

²¹ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 34-35.

²² Tamtiež, str. 35-36.

že na strategických miestach v ich blízkosti boli pomerne časté archeologické nálezy pradávneho osídlenia, najmä z doby rímskej a slovanskej. Nad križovatkou kysuckej a poľskej cesty v Oščadnici sa našlo niekoľko pravdepodobne slovanských mohylok, ako aj na iných lokalitách územia Kysúc.²³

Zrejme najfrekventovanejšou cestou vo veľkomoravskom období – a nie je vylúčené, že aj v dobe rímskej – bola diaľková cesta, ktorá prechádzala cez Kysuce z dnešného Zlína do Zwardoňa cez Makov, Čadcu a Skalité. Možno tak usudzovať na základe niektorých miestnych názvov.²⁴

Zo severu na naše územie po tejto ceste prenikali aj severské germánske národy Vikingov.²⁵

2.4 Spoločenská situácia

Kysuce tvorili severnú okrajovú časť Pribinovho kniežatstva, neskôr Veľkej Moravy a Uhorského kráľovstva. Cesta točiac sa okolo koryta rieky Kysuca jestvovala ako náročná horská cesta, ktorá neslúžila len na vojenské účely, ale aj na obchodné. Frekventovanejšou sa však stala až od 13. storočia. Bola to jediná priama spojnica medzi Uhorskom a Sliezsikom. Táto krajinská cesta, spájajúca sever s juhom, vedúca od Budatína cez Jablunkovský priesmyk, sa označovala ako *via magna*.²⁶ Po nej prišli širitelia tešínskeho práva na Slovensko a zrejme začali s rozsiahlym osídľovaním Kysúc.

Prvá písomná zmienka o Kysuciach sa objavuje v súvislosti s darovaním územia kráľom Belom IV. trenčianskemu županovi v roku 1244. V darovacej listine z 11. decembra 1244 sa píše: „Belo IV., uhorský kráľ, za verejné služby preukázané na rozličných vojenských výpravách, ale najmä za tatárskeho vpádu, daruje grófovi Bohumírovi, synovi Sebeslava, uprázdnené a obyvateľmi opustené zeme Kysucu na pohraničí s Poľskom...“²⁷ Ak neberieme do úvahy Budatínsky hrad, ktorý vznikol pri ústí rieky už koncom 12. storočia, potom ďalšia darovacia listina kráľa Bela IV. z roku 1254 zaznamenáva existenciu najstaršieho písomne doloženého sídla na Kysuciach – Kysuckého Nového Mesta. V listine sa uvádza ako *Jessesin* alebo *Jothessin*. Podľa doložených prameňov sa osídľovanie Kysúc realizovalo v dvoch etapách. V prvej

²³ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 36-37.

²⁴ Porov. tamtiež, str. 37.

²⁵ Porov. *Kysucký kalendár 1993*, Bukovinský V. G., P. L. P. – T. K. K., r. 1992, str. 68.

²⁶ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité v rokoch 1749-1801*, magisterská práca, Nitra 2000, str. 4.

²⁷ Porov. Judák V., *Návraty k rodnej hrude*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1995, s. 8.

etape sa uskutočňovalo na dolnom toku rieky Kysuce, kde boli najpriaznivejšie podmienky pre poľnohospodársku výrobu. Trvalo takmer 200 rokov. Aj v tejto etape sú značné časové medzere, v ktorých proces osídľovania akoby nepokračoval. Vznik ďalších obcí možno sledovať až v roku 1438, keď sa robil súpis majetku Budatínskeho hradu, v ktorom sa spomínajú obce Budatín, Chlmec, Dubie, Vranie, Zádubie Lieskovec, Nesluša, Povina a Kysucké Nové Mesto.²⁸

Obdobie 14. storočia bolo pre Kysuce obdobím pokojného a mimoriadnymi vojnovými udalosťami nerušeného vzrastu. Vznikli aj nové kysucké osady: Rudina, Vadičov, Oškerda a Lehota.

Začiatkom 15. storočia sa Kysuce stali stredobodom vojnových udalostí. V septembri 1431 vtrhli husiti zo Sliezska cez Kysuce do Žiliny, kde pravdepodobne ostala husitská posádka, ktorá žila na úkor svojho okolia, teda aj spomínaných kysuckých dedín. Veliteľ žilinskej husitskej posádky sa snažil cez Kysuce napadnúť Spiš. V druhej polovici 15. storočia, keď Matej Korvín postupne ovládol Sliezsko, sa toto územie stalo strategicky dôležitým. Na prelome rokov 1470 a 1471 sa cez severozápadné územie Slovenska vracalo späť do Poľska vojsko poľského kráľoviča Kazimíra a neskôr, v 16. storočí, sa Kysuce stali dejiskom feudálnych rozbrojov, čím trpelo poddanské obyvateľstvo.

Do prvej tretiny 15. storočia boli osídlené celé dolné a časť stredných Kysúc. Táto oblasť sa však nachádzala na rozhraní troch panstiev: Strečnianskeho, Budatínskeho a Bytčianskeho. Vznikali teda rôzne spory ohľadom vlastníctva čadčianskej oblasti. Spor o túto oblasť bol prvýkrát riešený v roku 1536 a potom v roku 1540, lenže s vytýčenými hranicami nebol spokojný ani jeden z vlastníkov spomínaných panstiev.²⁹ Začal sa zápas medzi majiteľmi a poddanými Budatínskeho a majiteľmi i poddanými Strečnianskeho panstva. Obidve strany si robili na túto oblasť právny nárok.³⁰

V roku 1583 bola uzavretá zmluva medzi Budatínskym a Strečnianskym panstvom. Čadca a východná dolina mala patriť Strečnianskemu panstvu. Problém ale nebol úplne vyriešený, lebo neskôr (v 17. storočí) si Tešínske panstvo začalo robiť vlastnícke nároky takmer až po Čadcu. Krásno nad Kysucou bolo vtedy najsevernejšou obcou Kysúc medzi Poľskom a Slovenskom a pohraničné lesy tvorili

²⁸ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 5.

²⁹ Porov. Lyko M., *Dejiny farnosti Ochodnica* (magisterská práca), Nitra 1997, s. 8.

³⁰ Porov. Bednárík R., *Ľudové staviteľstvo na Kysuciach*, SAV, Bratislava 1967, s. 11.

konfínium. Spory o toto územie sa skončili až koncom 18. storočia. Osada Siwoni, založená Tešínskym panstvom na prelome 17. a 18. storočia, patrila do obce Jaworzynka a spomína sa ako pohraničná. Je to poloha pri súčasnej štátnej hranici medzi Poľskom a Slovenskom.³¹

2.5 Osídľovanie na valašskom práve

V Trenčianskej stolici (Strečnianske panstvo) sa v druhej polovici 15. storočia po prvýkrát v dedine Belá objavujú valasi. Výsady dostali od Mateja I. po roku 1475. Koncom 15. storočia boli už na viacerých miestach tohto panstva a neskôr sa začali rozširovať do oblastí ležiacich na západ od Belej. Kolonizovali lesné oblasti Trenčianskej stolice a od začiatku 16. storočia sa dostávajú i na Moravu a do Sliezska.³² V roku 1535 sa v súpise majetku Strečnianskeho panstva po prvýkrát uvádza nová osada Klubina na Bystrici, ktorá leží na ľavobrežnom prítoku Kysuce. Táto osada sa vyvinula až v druhom decéniu 16. storočia z vtedy už početnejšieho valašského obyvateľstva, ktoré sa do tejto oblasti dostalo z východnejších častí Karpát, i z domáceho obyvateľstva, zaoberajúceho sa chovom valašského dobytka. Klubinu možno právom považovať za prvú lokalitu na Kysuciach, ktorá bola založená na základe valašského práva.

Od konca 1. polovice 16. storočia nadobudlo valašské obyvateľstvo pre feudálov mimoriadny ekonomický význam. V tomto období sa časť valachov natrvalo usadila v starších dedinách a ďalšia, možno i početnejšia, žila v lete naďalej v horských salašoch, ale nepochybne aj tá odvádzala valašské dávky zemepánovi, na panstve ktorého chovala svoj dobytok, i keď nie pravidelne.³³

Spory, ktoré vznikali medzi jednotlivými panstvami či ich majiteľmi, sa neobišli ani bez vzájomného nivočenia dedín.³⁴ Tieto dediny sa obsadzovali valachmi. Prítomnosť valachov v tejto oblasti a možnosti ich ekonomického využitia spôsobili opätovné prepuknutie starších sporov, najmä medzi majiteľmi Strečnianskeho a Budatínskeho panstva o horské oblasti Kysúc, ktoré predtým nemali pre nich väčší význam a ich hranice neboli ani pevne stanovené. Spory o ne trvali s prestávkami až do konca 18. storočia. K týmto sporom v súvislosti s využívaním a obsadzovaním územia, ktoré dovtedy tvorilo konfínium, pristúpili v druhej polovici 16. storočia ešte aj

³¹ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 5-6.

³² Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 21-22.

³³ Porov. tamtiež, str. 22-23.

spory medzi Uhorskom, Sliezscom, Moravou a Poľskom o presnejšie vymedzenie štátnych hraníc. Druhým najstarším trvalým sídliskom po Klubine, založeným na valašskom práve, je Čadca, o ktorej sa píše v spore o uhorsko-sliezsku hranicu z roku 1565, z čoho vyplýva, že ako stálejšie sídlisko sa začala vyvíjať len prednedávnom a pomenovanie dostala od rieky Čadčianky (Čadečky).

Čadca ako trvalé sídlisko začala vznikať v 2. štvrtine 16. storočia a v 70. rokoch už bola trvale obývaným sídliskom.³⁵ V 80. rokoch 16. storočia už existovali viaceré valašské salaše ako Lopušné, Postenné (Rudinská), Ochodnica, Bystrica, Oščadnica, Zborov, Kalinov, Svrčinovec, Javorské, z ktorých sa neskôr vyvinuli dediny. Obyvatelia spomínaných dedín podliehali svojim šoltésom a cez nich právne – spolu s valašským obyvateľstvom žijúcim na salašoch – voleným valašským vojvodom, ktorí sa starali o zabezpečenie ich práv u príslušného zemepána i plnenie ich záväzkov voči feudálnej vrchnosti.

V 2. polovici 16. storočia na Budatínskom panstve v chotári Kysuckého Lieskovca vznikli na valašskom práve osady Dunajov a Ochodnica. Za staršiu osadu, ktorá vznikla na valašskom práve v poslednej štvrtine 16. storočia, treba považovať aj Starú Bystricu.

Od polovice 16. storočia migrujúce valašské obyvateľstvo zemepáni začali intenzívne usadzovať vo viacerých starších dedinách: v Povine, Nesluši, Budatínskej Lehote, Vadičove, Krásne nad Kysucou a Oškerde. V 2. polovici 16. storočia na Kysuciach vznikli kolonizáciou na valašskom práve tieto stále sídliská, kvalifikované ako dediny: Klubina, Čadca, Rudinská, Lopušné, Dunajov, Ochodnica a Stará Bystrica. No v tomto čase už jestvovali i ďalšie valašské salaše, cholvarky (folvarky), v ktorých žilo predovšetkým početné domáce obyvateľstvo, pretože bez neho (aj keby sme prihliadli na vysokú migráciu z prilahlých oblastí Tešínska a Poľska v 1. polovici 17. storočia) by sa dal ťažko vysvetliť vznik početných kysuckých osád do polovice 17. storočia.³⁶

Zo začiatku sa valasi javili ako cudzí element a žili ako zvláštna, oddelená skupina, odtrhnutá od domáceho obyvateľstva. Tak ako ich práca bola špecifická, aj ich vzťah k vrchnosti a správe bol výnimočný. Už v 2. polovici 16. storočia valasi zostupovali z hôr, ktoré si prenajímali na pasenie svojho dobytku, a usadzovali sa

³⁴ Tamtiež, str. 22.

³⁵ Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 23-25.

³⁶ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie*, str. 26-27.

v podhorských osadách. Domáci obyvatelia, ktorí mali v porovnaní s valachmi prevahu, prenikali zase do vyšších polôh. Usadzovali sa v horách a začali si osvojovať valašský spôsob života. Hospodáreniu valašského typu sa miestni ľudia učili doma (v podhorských dedinách a na domácich chotároch), ale nechali sa poučiť aj samotnými valachmi. Napríklad ľudia z východnej Moravy si chodili pre skúsenosti o horskom hospodárení a o chove valašského dobytku k valachom žijúcim v Tešínsku, prípadne k valachom žijúcim na slovenskej a poľskej strane. Vplyvom tohto spolužitia došlo k tomu, že mnohé osady, ktoré boli pôvodne založené ako valašské, zaoberajúce sa pasením oviec, nadobúdali pastiersko-roľnícky charakter a spôsoby horského poľnohospodárstva začali prenikať geograficky stále vyššie.

K úplnému splynutiu valachov a domácich ľudí aspoň do prvých desaťročí 17. storočia určite nedošlo. Urbáre rozlišujú valachov a pastierov, a takisto v oblasti severného Trenčianska boli ešte začiatkom 17. storočia jasné rozdiely medzi valachmi a Slovákmi.³⁷ Keďže valasi prichádzali postupne, hranice medzi valachmi a domácim obyvateľstvom sa vo väčšine osád Západných Karpát udržiavali.

Valašská kolonizácia spočiatku nemala nádyh protifeudálneho odboja, ale v niektorých častiach Západných Karpát vznikali spory vo vzťahoch medzi samotnými valachmi. Tieto súviseli s konkurenciou, kto v hornatom kraji kľčovaním lesov skôr a lepšie ovládne nové územia, tzv. rúbaniská. Úsilím domáceho obyvateľstva, najmä valachov, bolo preniknúť do vyšších horských polôh a získať tak nedostatočne využité a riedko osídlené plochy. Veľké horské priestory začali byť osídľované a mohli prinášať ľuďom zdroj obživy. Zriaďovali sa tam nové salaše, košiare a koliby potrebné k valašskému hospodáreniu a spracovávaniu mlieka. So svojím dobytkom sa púšťali ďaleko od svojich osád, často až za hranice jednotlivých feudálnych majetkov. Tento ich neviazaný kočovný spôsob získavania horských plôch sa, samozrejme, nezaobišiel bez rozličných bojov a zápasov medzi jednotlivými veľkostatkami a valachmi susedných krajín.³⁸

K trvalému usadeniu sa valašských obyvateľov prispeli predovšetkým zemepáni – majitelia najmä väčších panstiev – ktorí v nich videli nové zdroje príjmov vyplývajúcich zo špeciálneho spôsobu ich života – chovu dobytku. Ďalšou príčinou ich prijímania i najímania na svoje majetky bolo ich využitie na vojenskú, strážnu a bezpečnostnú službu i ako prostriedok na rozširovanie svojho domínia v dosiaľ

³⁷ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 8.

³⁸ Porov. tamtiež, str. 8.

riedko osídlených okrajových častiach panstiev. Aby sa tento sčasti migrujúci element mohol usadiť a vystavať si obydlia, poskytovala mu feudálna vrchnosť výsady, no zároveň i určovala povinnosti podľa valašského práva.

V 2. polovici 16. storočia dochádza k značnému porušovaniu výsad obyvateľstva usadeného na valašskom práve, a to v dôsledku veľkých výdavkov krajiny na protiosmanskú obranu, ako aj kvôli upevňovaniu feudálnych vzťahov v období druhého nevoľníctva. Z týchto dôvodov feudálna vrchnosť nútila aj početné valašské obyvateľstvo, žijúce doteraz na salašoch, k usadlému spôsobu života, i keď v menších, rozptýlenejších sídliskách, pretože len tak mohli byť od neho zabezpečené pravidelné príjmy (po uplynutí 6 až 20 ročnej lehoty). Usadzovanie sa valašského obyvateľstva v trvalých sídliskách a s tým spojené ekonomické násilie zo strany feudálnej vrchnosti podmieňovalo aj dorábanie niektorých poľnohospodárskych produktov vo vlastnej réžii.

A tak nielen v spomínaných osadách založených na valašskom práve, ale aj na početných salašoch (Bystrica, Oščadnica, Zborov, Svrčinovec a i.) už v 2. polovici 16. storočia vznikajú z lesných a lúčnych plôch klčoviská, na ktorých začína valašské obyvateľstvo pestovať poľnohospodárske produkty.³⁹ Valašské obyvateľstvo na Kysuciach v 2. polovici 16. storočia využívalo na svoju obživu aj poľnohospodársku pôdu – kopanice a popri chove dobytky, ktorý zostáva i naďalej jeho hlavným zamestnaním, začína i roľníčiť, čo bolo pri trvalom usadení sa nevyhnutné.

Koncom 16. storočia kolonizácia na valašskom práve pozvoľne prerastá v kopaničiarske osídľovanie – kolonizáciu na kopaničiarskom práve. Toto obyvateľstvo kľčuje a obhospodaruje klčoviská – kopanice – i v starších osadách založených na valašskom práve. Tie sa dostávajú do jeho dedičnej držby, ale zrejme bez plného práva na ich odcudzenie. Z týchto kopanic boli obyvatelia povinní odovzdávať okrem valašských dávok i finančné – ale aj naturálne dávky v prírodninách.

Časť valašského obyvateľstva Kysúc sa od konca 16. a hlavne začiatkom 17. storočia pre obmedzovanie svojich výsad, donucovanie k plateniu štátnej dane a robotovanie sťahuje do odľahlejších kysuckých oblastí. V tomto období už sídelne dosahuje ešte presne nestanovenú štátnu hranicu Uhorska s Tešínskom, čo spomína i dohoda z roku 1616 medzi Tešínskym panstvom v Jablunkove

³⁹ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie* 4, str. 27-28.

a Budatínskym panstvom o hospodárskom využití kraja ležiaceho severne od obce Čadca.⁴⁰ Vazali oboch strán sa mohli k sebe priblížiť len dopoludnia, popoludní sa mali vracat' späť. Na tomto území nesmeli stavať ďalšie salaše okrem tých, ktoré tu už boli.⁴¹ Podobné spory ohľadne migrujúceho, predovšetkým valašského obyvateľstva viedli uhorskí feudáli od 2. polovice 16. storočia aj so Živieckym panstvom v Poľsku.⁴²

2.6 Riešenie sporov medzi valachmi

Na slovensko-tešínskom pohraničí si na prelome 16. – 17. storočia valasi Tešínskeho panstva udržiavali prevahu. So svojimi stádami sa presunuli pomedzi vrchy Girova a Polom až k rieke Čadečka a Kysuca. Dokonca i osada Čadca sa stávala cieľom ich postupov. Takýmto spôsobom boli hranice Tešínskeho panstva neustále posúvané smerom na juh. Prirodzenou hranicou medzi tešínskou a slovenskou stranou však odpradávná boli najvyššie vrchy Beskýd. Takýto postup valachov Tešínskeho panstva sa nepáčil slovenským valachom, a preto bola v roku 1616 uzatvorená zmluva medzi majiteľmi Budatínskeho a Tešínskeho panstva. Podľa pôvodného a vlastného textu tejto dohody mohli valasi obidvoch strán prechádzať so svojimi stádami na juh i na sever. Museli však pri tom dodržiavať určité zásady. Východiskom bola obec Čadca. Valasi panstva Tešín mohli pásť svoje ovce smerom k Čadci len dopoludnia a odpoľudnia sa mali vrátiť. Podobne valasi z oblasti Čadce mohli doobeda pásť svoje stáda na severe a poobede sa mali vrátiť, takže postupovať sa mohlo len dopoludnia a popoludní sa mali obidve strany vrátiť naspäť. Nikto nesmel na tomto území stavať nové salaše a koliby, okrem tých, ktoré tam už boli postavené.⁴³

Skutočná rovnoprávnosť medzi valachmi však v pohraničí touto zmluvou nenastala. Tešínski valasi, ktorí žili tesne pri južnej hranici, mohli prechádzať na slovenské územie, lenže slovenskí valasi sa pohybovali ďaleko od tešínsko-slovenskej hranice a takisto aj kvôli rozsiahlym lesom nemohli za pol dňa prejsť za hranice vlastného územia. Táto zmluva bola z tešínskej strany trochu pozmenená.⁴⁴ Podľa nej slovenskí valasi z obce Čadca mohli pásť len pol dňa, zatiaľ čo tešínski

⁴⁰ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie* 4, str. 28.

⁴¹ Tamtiež, str. 47, pzn. č. 165.

⁴² Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie* 4, str. 28.

⁴³ Porov. Bednárík R., *Ludové staviteľstvo na Kysuciach*, SAV, Bratislava 1967, str. 11.

mali právo na celý deň a taktiež sa toto právo poldenného pasenia vzťahovalo iba na čadčianskych valachov.

Zmluva z roku 1616 sa týmto konaním stala predmetom mnohých nedorozumení medzi slovenskými a tešínskymi valachmi, ako aj sporov medzi pánmi týchto panstiev. Pán Tešína bol ochotný pristúpiť na poldenný spôsob pasenia, ale trval na tom, aby na tešínskom území okrem čadčianskych valachov už nik zo slovenských valachov ovce nepásol. Záležalo mu na tom, aby na tešínsko-slovenskom pohraničí nevznikala veľká expanzia slovenských valachov a neohrozila tým pozíciu tešínskych valachov na území riek Čadečky a Kysuce.

O priebehu ďalších dohovorov nevieme. Je však isté, že situácia sa vyvíjala nepriaznivo pre slovenských valachov. Vo výhode boli jablunkovskí valasi, ktorí do roku 1630 postupovali neustále dopredu. Nevracali sa späť, ako to bolo dohodnuté zmluvou z roku 1616, ale často sa zdržiavali aj celé týždne v kysucko-čadčianskom prostredí. Mali snahu podmaniť si týmto spôsobom slovenské územia. Impulzy na horné Kysuce prichádzali na Slovensko z tešínskeho prostredia. Príčinám tešínskych valachov tu vznikali nové rúbaniská, ktoré boli prvými základmi neskorších hornokysuckých dedín: Čierne, Skalité, Svrčinovec, Raková.⁴⁵

2.7 Kopaničiarske osídlenie

Špecifickým znakom valašského osídlenia bolo vytváranie rúbanísk a postupné kultivovanie zalesnených plôch. Týmto spôsobom vznikalo hlboko v horách množstvo malých osád a gazdovských dvorov. Koncom 16. storočia a najmä v 17. storočí začína valašské osídľovanie postupne prerastať do kopaničiarskeho. Prelom týchto storočí je poznačený kolonizáciou, ktorú možno nazvať valaško-kopaničiarska. Majitelia feudálnych panstiev Budatín, Strečno a Bytča začali systematicky, častokrát až násilne, sústreďovať ľudí žijúcich na salašoch do miest najvhodnejších pre vytvorenie väčších osád.⁴⁶

Pri zakladaní jednotlivých osád dostali osadníci z chotára vymedzeného pre osadu určené diely zvané *zárubky*. Pri delení zárubkov dostal osadník pôdu v jednom kuse od jednej po druhú stranu chotára. Kopaničiarski osadníci boli na

⁴⁴ Porov. Macůrek J., *Valaši v Západních Karpatech v 15.-18. století*, Krajské nakladatelství, Ostrava 1959, str. 125.

⁴⁵ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., Nitra 2000, str. 10.

⁴⁶ Porov. AA. VV., *Kysuce a Kysučania, Kysucká encyklopédia. I. časť – Dejiny*, Kysucké múzeum, Čadca 1994, str. 27.

obdobie 6-20 rokov oslobodení od feudálnych dávok. Po uplynutí tejto doby museli podobne ako valašskí gazdovia platiť dvadsiatok z dobytky a okrem toho odovzdávať naturálne dávky obilia a plodín. Takisto museli klčovať lesy pre novú ornú pôdu.⁴⁷ Vytvorené zárubky tvorili celé hospodárstvo jednej rodiny.

Plné právo vyvlastniť nehnuteľný majetok mal pri kopaničiarskom osídlení len šoltýs, kým ostatní osadníci svoj majetok – zárubok s hospodárskymi staviskami a domom – mohli vyvlastniť iba so súhlasom zemepána.⁴⁸

Sociálne postavenie kopaničiarov – osadníkov kopaničiarskych dedín – sa viac približovalo sociálnemu postaveniu osadníkov dedín, ktoré vznikli kolonizáciou na valašskom práve, v tom, že tak ako oni odovzdávali dvadsiatok z dobytky, kunie kožky, bryndzu, v niektorých dedinách bola i povinnosť vojenskej služby a pod. Kopaničiari navyše odovzdávali naturálne dávky z obilia, respektívne z iných poľnohospodárskych plodín, vajcia, sliepky; boli povinní vykonávať dlhé fúry, atď.

Osadníci boli nútení odovzdávať nové – kopaničiarske dávky, ktoré im ukladali povinnosť vyrábať pre zemepána šindle, kresať krokvy, brvná a pod., ďalej povinnosť rúbať a klčovať lesy, mýtiny a trasoviská premieňať na úrodnú pôdu. Kopaničiarske osady na Kysuciach boli vo svojom počiatocnom vývoji orientované viac na dobytkársku, menej na poľnohospodársku produkciu, čo bolo podmienené nepriaznivými klimatickými podmienkami.⁴⁹

Zemepáni v 17. storočí začali takýmto spôsobom veľmi rýchlo prosperovať. Prudkým finančným nárastom, na úkor vykorisťovania ľudí, sa panské pozemky a majetky zväčšovali, čím veľmi trpelo obyvateľstvo. Toto správanie sa pánov kopaničiarsku kolonizáciu len podporovalo. K feudálnemu útlaku sa pridala ešte aj turecká okupácia v Podunajsku a nepokoje na južnom Slovensku.⁵⁰ Ľudia, ktorí žili na strednom Považí, sa domnievali, že ich presun do severnej časti Slovenska bude relatívne bezpečnejší. Dôkazom toho, že kraj stredného Považia je preľudnený, je bytčiansky urbár z roku 1637. Podľa neho boli jednotlivé osady plné obyvateľstva. V mnohých domoch bývalo viac ľudí, takže vznikalo veľké drobenie majetkov.⁵¹

⁴⁷ AA. VV., *Kysuce a Kysučania, Kysucká encyklopédia. I. časť – Dejiny*, Kysucké múzeum, Čadca 1994, str. 8.

⁴⁸ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, Správy...*, str. 29.

⁴⁹ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, Správy...*, str. 30.

⁵⁰ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 11.

⁵¹ Porov. Macúrek J., *Valaši v Západných Karpatech v 15.-18. storočí, c. d.*, str. 130.

Ľudia teda hľadali útočisko na severe a pod vplyvom týchto zmien sa začali v 1. polovici 17. storočia zväčšovať horské osady. V tomto období vznikli na Kysuciach aj nové dediny.⁵²

Najstaršou novovzniknutou osadou Kysúc, ktorá bola lokovaná už na kopaničiarskom práve, bola Turzovka, patriaca Bytčianskemu panstvu Thurzovcov, ktorá sa začala budovať už koncom 16. storočia a prvýkrát sa spomína v roku 1601. Lokačnú listinu dostala v roku 1602, keď tu palatín Juraj Thurzo ustanovil šoltýsa Adama Boneca z Dlhého Poľa a 40-tich kopaničiarov poveril úlohou klčovať nové role a lúky.⁵³

K ďalším kysuckým osadám, založeným podobným spôsobom v Bytčianskom panstve, patrí Olešná a Vysoká nad Kysucou. Z ich častí sa začiatkom 18. storočia začala formovať osada Makov. Vydelením časti chotára Kysuckého Lieskovca vznikla osada Lodno. Okolo roku 1635 boli súčasťou Budatínskeho panstva osady Horelica, Raková, Svrčinovec a Staškov (ktorého pramenný materiál sa uvádza prvýkrát v roku 1640).

Typicky kopaničiarskou osadou je Oščadnica so svojimi presne vymeranými zárubkami – kopicami, ktorá sa spomína v sporoch medzi majiteľmi Strečnianskeho a Budatínskeho panstva v roku 1641.⁵⁴

O tom, ako sa postupovalo pri osídľovaní horných Kysúc v 1. polovici 18. storočia, nám podáva inštruktážnu správu valašský vojvoda z Jablunkova, ktorý v roku 1641 píše svojmu zemepánovi – tešínskej kňažnej Alžbete Lukrécii, že Uhry „...v těch místech hor a lesův již mnoho porubali, poscinali...také na půldruhé míle od dediny Čatce nahoru řeku Čatcí (Čiernianka) nová ves se staví...“,⁵⁵ to znamená, že sa tu formovali nové zárubky a dediny.

Podľa urbára Budatínskeho panstva z roku 1690 mali v 1. polovici 17. storočia vzniknúť ešte osady Podvysoká (okolo roku 1625), Podjavorské (okolo roku 1638) a Skalité (okolo roku 1648).

Všetky tieto osady vznikli kolonizáciou – usadením pôvodne väčšinou valašského obyvateľstva majiteľmi Budatínskeho a Strečnianskeho panstva – v oblasti, v ktorej štátna príslušnosť až do jej osídlenia nebola presne vymedzená a až do 2. polovice 16. storočia, respektívne do polovice 17. storočia, ju možno

⁵² Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 11-12.

⁵³ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, Správy...*, str. 30.

⁵⁴ Beňko J., *Osídlenie Kysúc, Správy...*, str. 31.

považovať za konfínium medzi Uhorskom, Sliezscom, Poľskom i Moravou. O jeho definitívnom pričlenení k Slovensku (Uhorskému kráľovstvu) rozhodla neobyčajná aktivita feudálov v osídľovaní tohto územia (i keď ono právne už od roku 1417 ako súčasť chotára Krásna nad Kysucou patrilo k Uhorsku).⁵⁶

V Budatínskom urbári z roku 1658 sa uvádza jediná nová osada Podvysoká. Osada Podjavorské je dnešná Oščadnica, ktorá vznikla spojením viacerých kopaníc.

Na území Strečnianskeho panstva vzniklo pred rokom 1662 viacero sídlisk, ktoré tu vystupujú už ako vyvinuté, novozaložené alebo len tvoriace sa osady. V prameňoch sa tu po prvýkrát spomína dedina Skalité.

V tomto urbári sa spomína Stará Bystrica ako vysoko rozvinutá dedina so značným počtom kopaničiarskeho obyvateľstva.

Ako úplne nové sídlisko uvádza urbár Novú Bystricu, ktorú v roku 1662 nachádzame priamo v procese jej vytvárania.

V 1. polovici 17. storočia sa v tomto urbári ako kopaničiarske osady podľa dosiahnutého stupňa hospodárskeho vývoja uvádzajú Zborov, Pažite a Zákopčie.

Obyvateľmi Starej Bystrice v polovici 17. storočia boli postavené kopaničiarske osady Lutiše (Litissa) a Radôstka.

Čierne sa v roku 1662 taktiež spomína ako úplne nová osada, ktorej všetko obyvateľstvo bolo ešte v lehote.

Strečnianske panstvo v roku 1662 vlastnilo mesto Žilinu a celkovo 26 dedín.⁵⁷

V roku 1676 kráľ Leopold I. skonfiškoval Vešeléniovcom ich časť Strečnianskeho panstva, ktorú v roku 1683 daroval Fridrichovi a Jánovi Löwenburgovcom. Pri vzájomnej deľbe majetku v roku 1696 medzi oboma bratmi bola sporná chotárna hranica v údolí Riečnice. Bolo tu vymeraných 20 zárubkov „...*pro erigendo novo pago...*“, na ktorých vznikla dedina Riečnica a jej usadlosti si bratia rozdelili v roku 1713. Pri deľbe a metrácii Riečnice a ďalších dedín z roku 1696 sa v hraniciach Novej Bystrice (ktorá vznikla v chotári Starej Bystrice) uvádza nové sídlisko Vychylovka. Súčasťou majetku Novej Bystrice bol aj „mons Havrjelka“ i „aqua Oselnicza“, z ktorých vznikli neskôr kopanice obyvateľov Starej i Novej Bystrice. V tom istom čase vznikli aj kopanice Turzovky (z ktorých len nedávno

⁵⁵ Tamtiež, str. 31.

⁵⁶ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie* 4, str. 31.

⁵⁷ Tamtiež, str. 32.

vznikli obce Klokočov, Korňa a Dlhá nad Kysucou) a iných obcí. Ich vznikom sa začiatkom 18. storočia zásadne skončil proces osídľovania Kysúc.⁵⁸

Doosídľovanie a kolonizácia na kopaničiarskom práve, ktorá sa vyvinula v 2. polovici 16. storočia z doznievajúcej kolonizácie na valašskom práve, spätne ovplyvnila dediny založené na valašskom práve, doosídľila územie Kysúc založením nových dedín a osád v dovtedy riedko obývaných oblastiach. Vznikom týchto dedín cieľavedomým, niekedy aj násilným zakladaním majiteľmi feudálnych panstiev, ktorí mali vo svojom úsilí plnú podporu stoličných orgánov i viedenského dvora, doosídľili sa horné Kysuce – územie, ktoré až do 2. polovice 16. storočia tvorilo konfínium medzi Uhorskom, Poľskom, Sliezsikom a Moravou, čím sa súčasne vytvorili aj pevné a presné hranice medzi týmito štátnymi útvarmi.⁵⁹

⁵⁸ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc, správy a informácie 4*, str. 33.

⁵⁹ Porov. *tamtiež*, str. 35.

3. Obec Skalité

3.1 Geografický obraz

Obec Skalité sa nachádza v severozápadnej časti Slovenskej republiky. Rozprestiera sa v povodí rieky Skalitčanka v severnej časti Kysuckých Beskýd, v nadmorskej výške od 490 m. n. m. (na hranici Skalité - Čierne, v osade u Greguša, 495 m. n. m.)⁶⁰ do 867 m. n. m. (Skaľanka). Stred obce je vo výške 524 m. n. m. Z východnej a severnej strany hraničí chotár obce s poľskými obcami Zwardoń a Koniaków. Z južnej strany susedí s Oščadnicou, na západe s obcou Čierne a s časťou čadčianskeho chotára. Chotárna hranica s Poľskom vedie po hrebeňových kótach Skaľanky (866 m. n. m.), Serafínova (783 m. n. m.), Príslopu (Zwardoňské sedlo 688 m. n. m.), Trojačky (Kykuľa, 847 m. n. m.) a severným svahom Pahorku (Martiniakov grúň, 722 m. n. m.). Štátnu hranicu tvorí rozvodie Skalitčanky, Sóle a Visly (čiernomorské a baltické úmorie). Chotár obce je vrchovinný, stredne členitý, na juhu tvorený treťohornými hornatinami.⁶¹ Skalité má 33 040 406 ha pozemku. Na flyšovom podklade sú hnedé lesné pôdy z veľkej časti ílovité, v dôsledku erózie štrkovité, chudobné a plytké (do 30 cm celkovej kyslej reakcie).⁶² Súvislý jedľovo-bučinový lesný kryt, ktorý pôvodne tvoril hraničné konfínium, bol postupne až na 50 % odlesnený. V severnej časti ostali roztrúsené súvislejšie lesné plochy zväčša druhotných smrekových porastov.⁶³ Priemerná ročná teplota je okolo 7 °C. Ročný úhrn zrážok je 900 – 1000 mm, zvlášť v letnom období.⁶⁴ V kraji je mierne prúdenie vzduchu, severný vietor – „poliak“ – je studený, ostrý; západný prináša zrážky a východný je suchý. Počet snehových dní do roka je okolo 140. Jarné mrazy sa vyskytujú až do začiatku júna. Veľké je kolísanie teplôt medzi dňom a nocou. Vegetačné obdobie je zhruba o mesiac kratšie ako v južných obciach okresu.⁶⁵ Obcou sa tiahnu dve súbežné doliny a niekoľko priečných vymletých dolín, s mäkkým bridličnatým flyšom, široké chrbty z tvrdšieho pieskovca (bez ústredného chrbta), po oboch stranách hlavného údolia sú reťazovité osadené skupiny osídlenia.

⁶⁰ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 10.

⁶¹ Porov. Choluj D., *Skalité (monografia kysuckej obce)*, Obecný úrad Skalité 1993, str. 9.

⁶² Tamtiež, str. 9.

⁶³ Tamtiež, str. 9.

⁶⁴ Porov. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3*, Encyklopedický ústav SAV r. 1978, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, Hl. redaktor Miroslav Kropilák, str. 36, 272-273.

Antropogénne mikroformy reliéfu s malebným osídlením sa vyvíjali vyše 300 rokov. Orbou po vrstevnici vznikli agrárne terasy s protieróznou funkciou. Koncom 19. storočia tu bolo vyše 3000 poľných parciel. Po svažniciach sa vymodelovali hlboké výmoľové poľné cesty (*přiguny*). Neustálym zberom kameňa z polí vznikli rozmerné hromadnice (*kympy*). Bohaté kríkové a stromové porasty dopĺňajú malebný obraz kraja.⁶⁶

3.2 Tereziánsky urbár

V druhej polovici 18. storočia došlo k určitým reformám feudálno-nevoľníckeho zriadenia. Cieľom reforiem bolo zvýšenie daní, čo sa malo dosiahnuť ich vyňatím spod neobmedzenej právomoci zemepánov a jednotnou úpravou vzájomných vzťahov medzi poddanými a zemepánmi. Cisárovná Mária Terézia sa preto rozhodla nahradiť súkromné urbáre úradným celokrajinským urbárom. Tereziánsky urbár vyšiel tlačou 23. januára 1767 v predbernolákovskej slovenčine v preklade Adama Františka Kollára. Písomné pramene o urbárskej úprave sú výrazným zdrojom poznatkov o vtedajšej dedine.⁶⁷

Urbárska regulácia zasiahla obec Skalité tvrdo. Presným a kategorickým imperatívom urbárskych povinností, ktoré, zdá sa, doľahli na obec vždy, keď sa spresňoval systém dávok, čo platilo až po nedávnu minulosť. Poddaným obce reforma nepomohla, ako sa očakávalo, ba priam naopak. Legálne ich zaťažila novými bremenami.⁶⁸

Zachoval sa list poddaných z dediny Skalité zo dňa 27. septembra 1802, v ktorom sa sťažujú hlavnému županovi Trenčianskej stolice na svojho zemepána, že im zvyšuje poplatky, ktorými odplácajú panské roboty:⁶⁹ *„My niže podpisani richtar a boženici obce Skalitskej, z veliku poniženosti se utikame v našej uskosti postaveni k jeho velkomožnosti, že juž pansku robotu vicej tak na velku cenu odplacat nemôžeme, nebo sme pred časy platili toliko dve sto zlatych rimskych...a nyní juž platime tisíc štyristo i pet zlatych rimskych...Nimenej chceme i nadalej pansku robotu odplacat, nebo sme oddaleni od slavneho panstva zo zaprahem*

⁶⁵ Tamtiež, str. 9.

⁶⁶ Porov. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3*, Encyklopedický ústav SAV r. 1978, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, Hl. redaktor Miroslav Kropilák, str. 9-10.

⁶⁷ Porov. Hromník M., *Trenčianske Jastrabie v dejinách do roku 2000*, Bratislava 1999, str. 54.

⁶⁸ Porov. Choluj D., *Skalité (monografia kysuckej obce)*, Obecný úrad Skalité 1993, str. 29.

⁶⁹ Porov. Horváth P., *Listy poddaných z rokov 1538 – 1848*, Bratislava 1955, SAV, str. 375.

*chodit, však ale nachazeju se takovi gazdove, čo pre neurody nemožu zapražneho statku držat, ani vozu nemaju. Len toliko ponížene prosime jeho velkomožnost, aby nam k tomu dopomoci račila, aby nam ten plat uleveny mohl byti. Za ktoru lasku v čemkolvek na rozkaz jeho velkomožnosti chceme vyplnit...*⁷⁰

Podľa novej úpravy sa pôda delila do piatich kategórií. Skalité sa dostalo do štvrtej kategórie. Počet sedliakov, ktorí túto pôdu obrábali, v roku 1767 dosiahol 184. Želiarov bolo 12, podželiarov 23, urbárskych usadlostí 51.

V obci začala vznikať akási triedna diferenciacia, ktorá sa však nikdy nevykryštalizovala tak ako na južnom Slovensku. Poddaní sa delili na držiteľov domu a pozemkov, držiteľov domu s malým pozemkom a želiarov (niektorí mali dom bez pozemkov), podželiari boli len pracovnou silou bez domu a pozemkov. Aj najväčší vlastníci pôdy však musel pracovať na pôde osobne s celou rodinou a jeho životná úroveň sa len nepatrne líšila od želiarov. Ako vlastníci pôdy mal aspoň fiktívnu sociálnu istotu.⁷¹

Počet usadlostí sa od založenia obce po urbársku reguláciu zvýšil asi o 60 percent. Pôda sa pozdĺžnym delením pôvodných zárubkov podelila na štvrtky a neskôr na malé parcely. Štvrťka (60 skalitských siah) tvorila plochu usadlosti, ktorá mohla užiť početnú sedliacku rodinu, splatiť panské dávky i zamestnať za stravu želiara alebo podželiara. Skalité mohlo mať v roku 1767 okolo tisíc obyvateľov a necelú stovku domov.⁷²

Urbárske komasačné písomnosti z roku 1770 rozdeľujú obec na 32 zárubkov a každý zárubok má 4 štvrtky.⁷³ Toto isté rozdelenie je aj z roku 1886.⁷⁴

1. Kysov – Gregušova, Kysova, Frankova, Šimurdova
2. Špilov – Špilova, Fuckova, Chovaniakova
3. Sobolov – Tarabova, Migasova
4. Stenchlákov – Kašlanova a Kubínova, Jurova, Krúpova, Chvalkova
5. Papíkov – Krupeľova, Maslákova, Papíkova, Ramšákova
6. Petrákov – Petrákova, Rovňanova, Cerchlanova, Kristiánova
7. Kraviarov – Lukaniakova, Kraviarova, Baroniakova, Karpenčanova

⁷⁰ Horváth P., Listy poddaných z rokov 1538-1848, Bratislava 1955, SAV, str. 375.

⁷¹ Tamtiež, str. 30.

⁷² Tamtiež, str. 30-31.

⁷³ Porov. Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív v Bytči, Szkalite – Conseription 1856, Krajský súd v Trenčíne, urbársko-komasačné písomnosti, Skalité 1770-1913, inv. č. 1670, š. 225.

⁷⁴ Porov. Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív v Bytči, Szkalite, község azonositott urbéri táblája 1886.

8. Martiniakov – Labas a Škorvan, Imrus a Mojak, Martiniak a Vítek, Mikulova
9. Chromiakov – Farská, Chovanova, Gerčákova, Chromiakova
10. Kultánov – Borova, Kepusova, Kultánova, Kultánova
11. Legerského – Malikova, Buroňova
12. Lašov – Gonščákova, Laš do Lieskov, Laš za vodou, Čaňova
13. Ruckov nižný – Sihlanova, Madajova, Kubínova, Komačkova
14. Ruckov vyšný – Šmatlava-Petrák, Pracovníkova, Firkova, Gazdíkova
15. Sventkov nižný – Gálisova, Krišova, Sventkova, Kavalova
16. Časnochov – Migasova, Šimurdova, Osčadničanova, Holáňova
17. Gerátov – Firkova, Budžerova, Pazderova, Kocúrova
18. Mikulov – Tomášova, Kozáčkova, Šlesova
19. Koričiarov – Rokyčákova, Vemplova, Gocálova, Koričiarova
20. Ženskov nižný – Špilákovňa, Plaskurova, Matuš-Vranova, Grešova
21. Cholujov – Petruláková, Fedorova, Cholujova, Firkova
22. Kudlov nižný – Kudlov, Hondrušova, Majchráková, Krčmárikova
23. Strakov – Bartkova, Shamčákova, Kurňanova, Strakova
24. Tatarokov – Vojtkova, Potočanská, Besčanská, Gajdošova
25. Čaneckov – Jargašova, Jargašova, Chvalkova, Polákova
26. Gorelníkov – Šimaliakova, Banášova, Chrobákova, Polákova
27. Kudlov vyšný – Banášova, Kadibalova, Vojčináková, Chajzova
28. Sventkov vyšný – Škovranova, Bulagova, Scepanova, Sojkova
29. Kožákov – Cehova, Cechova, Kožáková, Kožáková
30. Kocúrov – Kocúrova, Ganratova, Husárova, Tvardošova
31. Ženskov vyšný – Počarkova Frančakova Varmusova
32. Serafínov – Chabiniak vyšný, Tomášov, Serafínov, Kocúrkov⁷⁵

3.3 Miestne časti

Okrem delenia na zárubky a štvrtky je obec rozdelená na pľace alebo samoty: Do Sihel, Krčmisko, Na Grúni, Na Chajsovce, Na Pikete, Na Tricátku (Na Tridsiatku), Pod Poľanou, Podkrížne (Pod Krížne), Poľana, U Buroňa, U Cechov, U Čaneckých, U Fedora, U Filipa, U Gocálov, U Gonščákov, U Gregušov, U Grešov, U Hondrušov, U Husárov, U Chabiňákov, U Cholujov, U Chrobákov, U Chromiaka, U Chvalkov,

⁷⁵ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 23.

U Jargašov, U Krčmárika, U Kreany, U Kocurka, U Kocúrov, U Koričárov, U Kožákov, U Krupeľa, U Krúpov, U Kudlov, U Labasa, U Lašov, U Lukany, U Majchrákov, U Malikov, U Migasov, U Mikulov, U Nižných Firkov, U Papíkov, U Pazderov, U Petržka, U Plaskurov, U Polákov, U Pučinka, U Rokyčáka, U Rucka, U Rudiny, U Serafínov, U Sojkov, U Strakov, U Svedy, U Sventkov, U Šimurdy, U Šlamov, U Tarabov, U Tatarokv, U Tomasa, U Tomicov, U Tvarodošov, U Varmusov, U Vemplov, U Zoňov, V Močiari, V Potoku, Za Grapu, Za Lieskovou, Za Riekami, Železničná kolónia.⁷⁶ U Kučapače, U Kristiany, U Lučáka, U Cerchlana, U Kraviari, U Martiniaka, U Vraniaka, U Gerčáka, Ústredie, U Kepusa, U Čaňa, Na Grape, U Firka, V Borocho, U Kultána, U Chovanca.⁷⁷

3.4 Z najstaršej histórie obce

Obec Skalité sa prvýkrát spomína roku 1662 v urbári panstva Strečno pod názvom *Podskalítye*.⁷⁸ Prvé koliby v chotári postavil Ján Skokan (Skultét⁷⁹) a Ján Kužma asi pred rokom 1648. Meno Jána Skokana sa spomína aj v zozname svedkov z roku 1681 vypočúvaných pred komisiami Trenčianskej stolice, ktoré chceli vyriešiť spory na slovensko-tešínskom pohraničí. Či ide o toho Jána Skokana, ktorý postavil prvé koliby, alebo o jeho potomka, nevieme. Medzi svedkami pochádzajúcimi zo Skalitého sa však nachádzajú ešte dve mená, a to Kysak a Kultan.⁸⁰

Obec musela jestvovať už skôr, lebo v roku 1579 píše Suňog z Budatína sťažnosť tešínskeho kniežaťu Václavovi, v ktorom sa uvádza, že jeho poddaní „...na gruntech mých vlastných Oštednici...“ zajali dobytok, ktorý žiada vrátiť. Podľa rozsudku tohto sporu z roku 1583 Budatínu pripadli: „...*pascuationes nempe Javorszky, Lyskova, Moravsky Velky Magur, Ozdna, Dedou... Chatzy et Swrthinowecz...*“, Strečnu: „...*pascuaciones... Prassiva, Klubyna, Ozborow, Kalinow Potok et Osstednicze*...“⁸¹ Lyskova – Liesková (pasienky a hora) sa nachádza v katastri obce Skalité.

⁷⁶ Porov. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3*, SAV, str. 36.

⁷⁷ Porov. *Kronika obce Skalité*, str.23-24.

⁷⁸ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 11.

⁷⁹ Tamtiež, str. 72.

⁸⁰ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., Nitra 2000, str. 16.

⁸¹ Porov. Beňko J., *Osídlenie Kysúc*, Encyklopedický ústav SAV, Štúdie, správy a informácie 4, Bratislava 1980, str. 25.

V roku 1658 tu bolo sedem valachov a v roku 1662 bola obec ešte v lehote,⁸² t. j. oslobodená od feudálnych dávok, ktoré sa určovali na 6 až 20 rokov.⁸³ Obyvatelia teda zatiaľ nemuseli odvádzať povinný dvadsiatok z dobytku a okrem toho odovzdávať naturálne dávky z obilia a plodín.⁸⁴

Dnešné formovanie obce má počiatky v pastierskej kolonizácii v prvej polovici 17. storočia. Patrila panstvu Strečno. V roku 1720 mala 4 mlyny a 40 daňovníkov. V roku 1784 bolo v obci 241 domov, v ktorých bývalo 286 rodín a obec mala 1740 obyvateľov. V roku 1828 bolo v obci 287 domov, v ktorých žilo 2169 obyvateľov. Väčšinou sa zaoberali prácou v lesoch a chovom oviec.⁸⁵ V 17. storočí bol chotár obce rozdelený na 19 sesí, 17 polovičných a 5 štvrtinových.⁸⁶

V zozname novovzniknutých kysuckých dedín je uvedené, že v roku 1625 vznikla obec Podvysoká, v roku 1628 Oščadnica, v roku 1625 Čierne a v roku 1648 vznikla obec Skalité.⁸⁷

Dedina vznikla pravdepodobne na báze staršej osady⁸⁸ Vranov (čo nasvedčuje kontinuita mena Skokan),⁸⁹ pod ktorým bolo prv známe Skalité a jej názov si osadníci pravdepodobne priniesli na nové miesto z pôvodnej domoviny z východného Slovenska, odkiaľ smerovala valašská kolonizácia do našich krajov.⁹⁰

Niektoré obce na Kysuciach alebo v blízkom okolí sa volajú rovnako alebo podobne ako niektoré obce na východnom Slovensku, napr. Zborov nad Bystricou – Zborov, Klokočov – Klokočov, Vranie (časť Žiliny, poprípade Vranov ako pôvodný názov Skalitého) – Vranov nad Topľou, Istebné (na Orave) – Istebna (na slovensko-poľskom pohraničí) a taktiež nie je náhodná ani podobnosť názvov Čadečka – Czadeczka (v Poľsku).⁹¹ Je to možné, a hoci písomné svedectvo o tom nemáme, nemožno to vylúčiť. Je známe, že pri určovaní hraníc Krásna nad Kysucou v roku 1417⁹² sa uvádzajú názvy lokalít, na ktorých neskoršie vznikali obce. Nemožno

⁸² Tamtiež, str. 11.

⁸³ Porov. Beňko J., *Osídlenie severného Slovenska*, Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1985, str. 40.

⁸⁴ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., Nitra 2000, str. 15.

⁸⁵ Porov. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III*, SAV, str. 36.

⁸⁶ Porov. Choluj D., *Skalité*, c. d., str. 11.

⁸⁷ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité v rokoch 1749-1801* (magisterská práca), Nitra 2000, str. 15.

⁸⁸ Porov. Choluj D., *Skalité*, c. d., str. 11.

⁸⁹ Tamtiež, str. 11.

⁹⁰ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci z pohľadu kánonických vizitácií a iných historických prameňov*, magisterská práca, Nitra 1996, str. 4.

⁹¹ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 16 – poznámka.

⁹² Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 4.

vylúčiť na týchto miestach aj staršie osídlenie, ktoré z nejakých nám neznámych príčin zaniklo, ale názvy sa zachovali. Treba poznamenať, že v tej dobe (1417) sa severne od Krásna nad Kysucou neuvádza ani jedna osada či obec.⁹³ Názov obce Vranov si priniesli kolonisti, ktorí museli byť v menšine, a tak tento názov postupne zanikol.⁹⁴

Z listiny valašského vojvodu adresovaného tešínskej kňažnej Alžbete Lukrécii z roku 1641 sa dozvedáme, že osídľovanie zalesnených plôch pokračovalo od Čadce smerom na sever pozdĺž toku rieky Čierňanky. List je vlastne sťažnosťou tešínskych valachov, že neďaleko ich osady „*dva novosadníky hor a lesuv vymezeno jesr i tam v těch misteh hor a lesuv jež moho porubali, poscínali, a pelti a jině potřeby zvyváželi.*“ Ďalej sa uvádza: „... *my, ubohie lidé a Valaši podhorní, co dobytky valaské chováme, toho ve vsí poddaný uníženosti tajiti nemlžeme, (že)... na půldruhé míle od dědiny Čatce nahoru řekú Čatci nová ves se staví, ale na velkú škodu a ublížení V. K. Mti se přes řeku Čatci se do hor kopají, paseky a pole jim nám do luk valaských se vkladají. Jestli jim to bráněno a hájeno nebude, my pro něj množí již Valaši dobytka valaského chovati nemožeme, kdy nám ji hory V. K. Mti a lúky valaské po senení odimají na takové zárubky a novej dědiny.*“⁹⁵

Možno dedukovať, že ide práve o pravý breh Čierňanky, kde si obyvatelia osady Čierne zakladali svoje kopanice. V liste sa píše... „*na půldruhé mile od dediny Čadce...*“ sa stavia nová dedina. Jedna míľa merala približne 7000 m. To by znamenalo, že ide o oblasť, ktorá je v súčasnosti nazývaná Vyšným koncom Čierneho a hraničí s obcou Skalité.⁹⁶

3.5 Latonka – Valy

Prvé osídlenie začalo pravdepodobne na hranici týchto dvoch obcí Čierne a Skalité, v oblasti zvanej *Latonka*⁹⁷ – *Lotovka*⁹⁸ (Latoňka, Latunka), kde podľa tradície stál prvý kostolík už v roku 1587⁹⁹ a je dokázateľné, že aspoň časť bola

⁹³ Porov. tamtiež, str. 4.

⁹⁴ Porov. Findura J., Čierne pri Čadci..., c. d., str. 9.

⁹⁵ Porov. tamtiež, str. 12.

⁹⁶ Tamtiež, str. 12.

⁹⁷ Porov. tamtiež, str. 9.

⁹⁸ *Visitatio canonica Ecclesiae Skalitensis de anno 19. VIII. 1803.*

⁹⁹ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej fary č. 2, 1. august 1929; *Visitatio canonica Ecclesiae Skalitensis de anno 1767.*

cirkevným majetkom.¹⁰⁰ Ide o chotár, ktorý zasahoval ako do Tešínskeho panstva, tak aj do Poľska.¹⁰¹ Najhlavnejším dôvodom pre tento názor je skutočnosť, že z vyšného konca (v Čiernom) cez Hrčavu bol prechod do Sliezska; nahor údolím rieky, čo tečie do Istebného, zasa do Poľska. Prvoradou úlohou valachov bolo strážiť hranice a majetok zemepána.¹⁰² Dôkazom, že osídľovanie prebiehalo od čierňanského chotára po poľsko-slovenskú hranicu, je aj postupné číslovanie urbárskych sesí z roku 1662 a index parciel z rokov 1862-1865. Hranica tohto chotára je prirodzená, z dvoch tretín vytvorená horským hrebeňom. Horský chrbát ho oddeľuje aj od susednej obce Oščadnica, ale umelo vytvorená je z čierňanskej strany.¹⁰³

Oblasť zvaná *Latonka* má aj pomenovanie *Valy*,¹⁰⁴ lebo pod Hrčavou, podobne ako vo Svrčinovci pri Jablunkovskom priesmyku, sa zachovali „*obranné valy*“¹⁰⁵ zo 16. storočia so štvorcovým pôdorysom s priekopou a valom prerušeným v mieste vstupu.¹⁰⁶ Preto sa zachovalo v Čiernom a v Skalitom pomenovanie *Valy*. Veliteľ obranného prechodu pri Hrčave podával do Tešína pravidelné správy o situácii v tomto priestore a tie sa zachovali. V 17. storočí bolo v Uhorsku viacero povstaní, ktoré smerovali proti Viedni, pod ktorú patrili tak Morava ako aj Sliezske, a preto bola nevyhnutná obrana týchto prechodov. Vojenský veliteľ sa raz sťažoval, že osadníci vyrubujú horu, a tým uľahčujú prechod nepriateľského vojska. Inokedy zasa vyjadroval s vyrubovaním spokojnosť tvrdiac, že ďalej dovidí, a tak skôr zbadá nepriateľa.¹⁰⁷

Osídlenie obce sa nemuselo udiať v jednej vlne, ale i vo dvoch, ba i vo viacerých. Svedčí o tom aj vyššie uvedený názov Skalité - *Vranov* (podobne aj Čierne - *Livine*),¹⁰⁸ ktorý časom zanikol a nezachoval sa ani v živej reči.

V 16. a 17. storočí sa uskutočnilo na horných Kysuciach veľké doosídľovanie. Vzniklo 15 nových obcí, medzi ktorými bola aj obec Skalité.¹⁰⁹ Pomenovanie dostala

¹⁰⁰ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 9.

¹⁰¹ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 12.

¹⁰² Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c. d., str. 9.

¹⁰³ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 15.

¹⁰⁴ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 9.

¹⁰⁵ Porov. tamtiež, str. 9.

¹⁰⁶ AA. VV., *Kysuce a Kysučania, Kysucká encyklopédia. I. časť - Dejiny*, Kysucké múzeum, Čadca 1994, str. 39.

¹⁰⁷ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 9.

¹⁰⁸ Tamtiež, str. 9.

¹⁰⁹ Porov. Choluj D.: *Skalité*, c.d., str. 12.

od skalnatej pôdy.¹¹⁰

3.6 Feudalizmus na Kysuciach a v Skalitom

Kysuce za feudalizmu patrili do horného okresu Trenčianskej stolice a rozprestieralo sa na nich územie troch feudálnych panstiev: Budatínskeho, Strečnianskeho a Bytčianskeho, z ktorých ani jedno nemalo svoje hlavné sídlo na Kysuciach. Archívy feudálnych panstiev bývajú zväčša uložené v archívoch rodín (rodov), ktoré príslušné panstvá vlastnili. Pre Kysuce sú to najmä rody Suňog (Čáky), Esterházi, Thurzo a Erdödy.¹¹¹

Lokátorom obce Skalité bol majiteľ Strečna rod Esterháziocov, aj keď sa lokačná listina obce nezachovala. Po zániku feudalizmu sa toto meno nachádza medzi vlastníkami pôdy v Skalitom. Celé horné Kysuce boli zväčša trvalým územím hradu Strečno, ktorý vznikol na prelome 13. až 14. storočia, s výnimkou obce Turzovka a Vysoká, ktoré patrili Bytči. Po vymretí rodu Dersfiovcov v mužskej línii roku 1601 zdedili Strečnianske panstvo v ženskej línii Vešeléniovci (Wesseleni) a Esterháziocvi.

Cisár Leopold I. po neúspešnom Vešeléniovom sprisahaní časť jeho majetku skonfiškoval a daroval ju šľachticom neuhorského pôvodu, bratom Fridrichovi a Jánovi z Löwenburgu, ktorí sídlili v Tepličke nad Váhom. Tá časť majetku, v ktorom bola aj obec Skalité, stále patrila Esterháziocov. Budatínske panstvo je v roku 1690 označené ako vlastníkom Skalitého. Už od začiatku 15. storočia boli skoro celé horné Kysuce súčasťou chotára obce Krásno nad Kysucou, ktoré bolo spočiatku majetkom žilinského dedičného richtára a neskôr mesta Žiliny. Najsevernejšou obcou Kysúc medzi Poľskom a Slovenskom bolo Krásno nad Kysucou. Pohraničné lesy tvorili konfínium. Medzi Strečnom, Budatínom a Tešínom sa viedli dlhotrvajúce spory o tieto územia, ktoré trvali až do konca 18. storočia.¹¹²

Obec Skalité sa v roku 1662 (Strečniansky urbár) spomína ako nová obec, ktorej ešte nevypršala lehota úľav,¹¹³ ale napriek tomu už pred týmto rokom bolo v obci usídlených asi 50 rodín,¹¹⁴ na čele ktorých stál vrchnosťou dosadený richtár

¹¹⁰ Porov. Vajanský M., *Slovenské pohľady*, ročník V., Martin 1885, str. 24.

¹¹¹ Porov. Marsina R., *Historické pramene k starším dejinám Kysúc, Správy a informácie 5-6*, Ústav historických vied SAV, Bratislava 1981/82, str. 227.

¹¹² Porov. Choluj D., *Skalité*, c. d., str. 11-12.

¹¹³ Porov. tamtiež, str. 12.

¹¹⁴ Porov. tamtiež, str. 12.

(škultét, iudex, scultetus) Ján Kokan (Skokan)¹¹⁵. Okolo roku 1662 bol skalitský chotár panským úradníkom postupne rozdelený na 19 sesíí a pridelený jednotlivým osadníkom (sesia – časť, usadlosť, zárubok – 20 až 30 ha). Na jednej takejto usadlosti žili 2 až 4 rodiny. No v roku 1712 už na jednej sesii žilo 5 až 6 rodín, v niekoľkých prípadoch 7 a v jednom dokonca 8 rodín. Z toho vidieť, že za 50 rokov stúpol počet rodín o 100 %. Nejde však iba o populačný prírastok, ale predovšetkým o ďalšie prisťahovalectvo. Sťahovanie ľudí sa uskutočnilo bez ohľadu na štátne hranice i hranice panstiev.¹¹⁶ Z Poľska v roku 1673 na Oravu a Kysuce imigrovalo okolo 2500 prisťahovalcov, ktorí sa roztrúsene včleňovali medzi pôvodné slovenské obyvateľstvo, ktoré ovplyvnilo hlavne slovník tunajšieho nárečia.¹¹⁷ Preto s niektorými priezviskami ľudí žijúcich v tomto období sa môžeme stretnúť i v súčasnosti, hoci v trochu odlišnej podobe, napr. Czaneckzy – Čanecký, Kultán – Kultán, Chovanyak – Chovaniak, Tatarka – Tatarka...¹¹⁸

3.7 Zakladateľ obce Skalité

V roku 1601 zdedili Strečnianske panstvo v ženskej línii Vešeléniovci a Esterháziocvi.¹¹⁹ Lokátorom obce Skalité v roku 1662 bol Pavol Esterházi, ktorý bol siedmym dieťaťom Mikuláša Esterháziho a Kristíny Nyáriovej. Narodil sa 8. septembra 1635. Patril k najvýznamnejším bojovníkom za oslobodenie Uhorska spod tureckej nadvlády. Zúčastnil sa na víťazných bitkách proti Turkom pri Sv. Gottharde, Parkani (dnes Štúrovo), pri dobýjaní Ostrihomu (1683) a Budína (1687). Hodnosť palatína zastával od 13. júla 1681 a 8. decembra 1687 sa stal kniežaťom.

Zaslúžil sa o rozšírenie rodových majetkov. Po vešeléniovskom sprisahaní, v ktorom odsúdili na smrť a skonfiškovali majetky Františka Nádašdyho, Esterházi kúpil alebo dostal väčšinu nádašdyovských majetkov, ktoré sa nachádzali najmä v Zadunajsku. Krajinská komisia, ktorá rozdeľovala majetky po vyhnaní Turkov, pridala Pavlovi Esterházimovi ešte 100 000 jutár. Takto sa mu podarilo vytvoriť najrozsiahlejší majetok, ktorý v čase jeho smrti činil cca 1 000 000 jutár pôdy a 25 hradov a kaštieľov.¹²⁰

Pôvod rodu Esterháziocvov treba hľadať v hornom Medzičilízi (časť Žitného

¹¹⁵ Porov. tamtiež, str. 12.

¹¹⁶ Choluj D., *Skalité*, c. d., str. 12.

¹¹⁷ Porov. tamtiež, str. 29.

¹¹⁸ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, c. d., str. 16.

¹¹⁹ Porov. Stenclák R., *Farnosť Skalité v rokoch 1938-1941*, diplomová práca, Nitra 1998, str. 6.

ostrova). Až do 16. storočia patrili medzi strednú šľachtu. Postupne získavali barónsku, grófsku i kniežaciu hodnosť a nakoniec sa stali jedným z najvýznamnejších uhorských rodov. Okolo roku 1526-27 Beňadik Esterházi vyženil Galantu a jeho synovia názov tohto majetku začali používať ako prídomok.¹²¹

3.8 Prví obyvatelia obce

Obec Skalité bola pravdepodobne osídlená v prvej fáze na valašskom a neskôr na kopaničiarskom práve.¹²² Znalci tejto problematiky hovoria: „Kde sa uvádza o obci, že je novopostavená (*padus noviter extractus*), ide o obec osídlenú valachmi.“¹²³ Aj Skalité je uvedené ako novopostavená dedina.¹²⁴ Valasi začali s osídľovaním Kysúc koncom 15., no najmä v 16. storočí.¹²⁵ Tvorili národ žijúci niekde na území dnešného Rumunska, ktorého vlasť niesla názov Valachia (resp. Bukovina¹²⁶). Preto sú v latinskom jazyku obyvatelia pomenovaní ako *valachi* a v slovenčine *valasi*.¹²⁷ Bol to ľud cudzí, ale so svojráznym životom, svojráznym pracovným procesom, návykmi a rečovými diferenciami,¹²⁸ ako aj svojským náboženským vierovyznaním, nie však katolíckym, ale pravoslávny.¹²⁹

Tento ľud prišiel do Uhorska z rumunských krajov cez Ukrajinu po obidvoch stranách Karpát (severne i južne) na západ niekedy v 14., no najmä v 15. storočí.¹³⁰ Ľud bol v službách Budatínskeho a Strečnianskeho panstva a skultivoval aj dovedy neobrábateľné pôdy využitím vyššie položených pasienkov na holiach. Zemepáni usádzali ľudí v horských oblastiach (preto gorali - horali), kde pásli svoje stáda na miestach, ktoré boli dovedy zväčša nevyužitú.

Tiež ich využívali ako strážcov hradov (*vigilatores castri*) na prechodoch v horách, na cestách pred zbojníkmi a tiež ako hájnikov svojich hôr (*custodes silvarum*), lúk a potokov. Boli aj dobrými odborníkmi pri ošetrovaní svojich stád.

¹²⁰ Porov. Kočiš J., *Bytčiansky zámok*, Osveta, Bratislava 1974, str. 19.

¹²¹ Porov. Novák J., *Rodové erby na Slovensku I., Kubínyho zbierka pečatí*, Osveta, Bratislava 1980, str. 97.

¹²² Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 12.

¹²³ Tamtiež, str. 12.

¹²⁴ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 12.

¹²⁵ Porov. Bednárík R., *Ľudové staviteľstvo na Kysuciach*, SAV, Bratislava 1967, str. 110; porov. AA. VV., *Kysuce a Kysučania*, c.d., str. 41.

¹²⁶ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Farský úrad Skalité v spolupráci s Obecným úradom Skalité, r. 2001, str. 11.

¹²⁷ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 12.

¹²⁸ Porov. Bednárík R., *Ľudové staviteľstvo na Kysuciach*, c.d., str. 110.

¹²⁹ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 13.

¹³⁰ Porov. tamtiež, str. 12.

Valasi mali aj svojho predstaveného, takzvaného *vojvodu* (niekde ho volali aj kňaz), ktorý priamo podliehal zemepánovi, nie dedinskému richtárovi.¹³¹

Na územie neprišli naraz. Pokračoval neustály prílív valachov do tejto oblasti a príchod slovenských kolonistov, ktorí si osvojovali valašský spôsob života. Slovenská rečová príbuznosť umožňovala ľahké rečové splyvanie s poľskými valachmi, s domácim elementom a opačne. Prúd slovenskej kolonizácie sa šírila v druhej polovici 18. storočia aj smerom na severovýchod k poľskému Živiecku, ktoré inak predtým zasahovalo cez Zvardoňský priesmyk do oblasti Čadce. V druhej polovici 17. storočia sa na Živiecku objavili Slováci. Svedectvom toho je slovenský pôvod niektorých miestnych ľudí.¹³² Podľa Dominika Choluja, autora monografie obce Skalité, „...väčšinu obyvateľstva tvorili populačné prebytky slovenského roľníckeho obyvateľstva, hlavne zo staršieho osídlenia dolných Kysúc“.¹³³

Keď autor magisterskej práce o obci Čierne pri Čadci uvádza náznaky, že prví obyvatelia tejto obce prišli z východných krajov, môžeme sa domnievať, že títo kolonisti začali obsadzovať aj susednú obec Skalité,¹³⁴ najmä ak sa obyvateľstvo začalo zjednocovať na hranici medzi obcami Čierne a Skalité, na území tzv. *Latonky*, o ktorej som sa už zmieňoval vyššie. Osadníci do týchto oblastí nemuseli prísť priamo. Mohli sa niekde usadiť a po čase z nejakých dôvodov, a tých je vždy dosť, pokračovať v ceste na západ, či už po severnej alebo južnej strane Karpát (aspoň niektorí z nich).¹³⁵

V obci Skalité je zasvätený kostol sv. Jánovi Krstiteľovi a práve úcta k tomuto svätcovi je zvlášť výnimočná v pravoslávnej cirkvi. Dodnes sa vo valašských osadách na Kysuciach (Skalité, Čierne, Zákopčie, Nová Bystrica a i.) zachovávajú *vajany*. Je to slávenie noci pred sviatkom sv. Jána Krstiteľa - 24. júna. Pri modlitbách *Otče náš*, *Zdravas Mária* a *Verím v Boha* veriaci niečo vynechávajú a niečo zas pridávajú, čo je znakom prílišného konzervativizmu pravoslávia.¹³⁶ Spomínaný autor monografie obce Skalité uvádza, že „v ďalšej fáze doosídľovania prichádzajú osadníci z Oravy, Sliezska i susedného Malopoľska“.¹³⁷ Údajne v Oravskej Polhore, ktorá je filiálkou

¹³¹ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c. d., str. 12-13.

¹³² Porov. Bednárík R., *Ľudové staviteľstvo na Kysuciach*, c.d., str. 110.

¹³³ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 13.

¹³⁴ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 13.

¹³⁵ Porov. tamtiež, str. 13.

¹³⁶ Porov. tamtiež, str. 13-14.

¹³⁷ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 13.

Rabče na Orave, sa rozpráva tak ako v Skalitom a v Rabči zas tak ako v Čiernom.¹³⁸

V druhej polovici 17. storočia sa o ľuďe v pohraničí na Kysuciach hovorí ako o Slovákoch. Územie sa označuje ako „slovenská strana“,¹³⁹ aj keď roku 1673 imigruje z Poľska na Oravu a Kysuce silná skupina 2 500 prisťahovalcov, ktorí sa roztrúsene začali včleňovať medzi pôvodné slovenské obyvateľstvo. Pravdepodobne aj v Skalitom sa z týchto imigrantov usadila početná skupina, ktorá ovplyvnila hlavne slovník tunajšieho nárečia.¹⁴⁰ V pohraničných obciach boli okrem drevorubačov, roľníkov a pastierov aj mnohí vyslúžilí vojaci alebo zbehovia snažiaci sa rozšíriť svoje pasienky a lesy smerom na sever, na úkor Tešínskeho panstva.¹⁴¹

3.9 Prvý kostol

V kánonickej vizitácii z 31. augusta 1767¹⁴² sa píše, že kostol v Skalitom postavil s veriacimi misionár páter Leopold Tempes pred 180 rokmi, teda v roku 1587.¹⁴³ Ústne podanie i obecná kronika obce Čierne pri Čadci uvádza, že prvý kostol bol postavený na *Latonke*.¹⁴⁴ Toto územie sa nachádza na vyšnom konci obce Čierne pri Čadci na Fonšovom zárubku, na severnej hranici čierňanského chotára, ktorého časť leží aj na území Skalitého. Dokonca jej väčšia časť sa rozprestiera na poľskom území. Toto tvrdenie potvrdzuje aj *kambium* (výmena pozemkov) z 19. augusta 1803 tým, že „farár (v Skalitom) ešte nedostal náhradu za ten pozemok, na ktorom sa postavil nový kostol a robili sa škridle. Teraz už dostal náhradu za ten pozemok, a to tak, že patrón mu dal roľu zvanú Lotovka na samej sliezskej hranici. Keďže táto roľa je veľmi ďaleko a farári ju nemôžu obrábať, preto bola daná do árendy obci Skalité na 6 rokov za 16 zlatých.“¹⁴⁵

„Farská roľa zvaná Latonka, ktorú pridelil patrón farárovi namiesto tej role, kde bol postavený nový murovaný kostol a zhotovené škridle, bola na zasadaní v Čadci v mesiaci februári roku 1810 pridelená občanom na Skalitom a majú ju dodnes.“¹⁴⁶ Na základe týchto správ obyvateľa Skalitého dostali *Latonku* za pozemok, ktorý

¹³⁸ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 14.

¹³⁹ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 14.

¹⁴⁰ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 29.

¹⁴¹ Porov. tamtiež, str. 14.

¹⁴² *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767*.

¹⁴³ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, č. 2.

¹⁴⁴ *Pamätná kniha obce Čierne pri Čadci (1933-1944)*, str. 12.

¹⁴⁵ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1798*; porov. správu farára v Skalitom Ladislava Rázgu z 19. augusta 1803, ako „Doplňky a zmeny medzi rokmi 1798-1803“.

¹⁴⁶ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1815*.

poskytli na výstavbu farského kostola v Skalitom. Aj keď sú nám neznáme dôkazové pramene o prvom kostolíku na *Latonke* v roku 1587, archeologické správy z tejto oblasti hovoria, že neďaleko už spomínaných *Valov* v Čiernom zo 16. storočia sa na temene vrchu nachádzajú zbytky bližšie neznámeho mohutného opevnenia.¹⁴⁷ Škoda, že sa tam nerobil dôkladnejší archeologický výskum, mohli sme vedieť o tom viac. Ale aj táto krátka správa nám stačí, aby sme sa mohli domnievať, že tam prvý kostolík mohol skutočne stáť.

Kronika obecnej ľudovej školy v Skalitom o tomto kostolíku podáva takúto správu: „*Z dopytovania tunajších starých otcov sa dá zvedieť, že celý vidiek od Čace (Čadce) až po dávne hranice poľské dochádzal na služby božie do dreveného kostola vystaveného na skalitsko-čerňanskej hranici. Ľud spomína si na vážneho územčitého pánya, ktorý býval na Kysovej kopanici.*“¹⁴⁸

Veď ak valasi, o ktorých som hovoril, už boli na tomto území a zemepáni ich usadili v horských oblastiach a využívali ich ako strážcov hradov a ak je ústne podanie aspoň trochu pravdivé, na základe legendy, že „*sa tam prepadol celý kostol aj s vojskom*“, bol by to veľký pokrok pri mapovaní dejín obce. Ak boli títo ľudia pravoslávneho vierovyznania a mali medzi sebou *vojvodu* (prípadne kňaza),¹⁴⁹ mohli si v pevnosti postaviť kaplnku, prípadne menší kostolík, o ktorom nemusí byť zmienka na Biskupskom úrade Nitrianskej diecézy, pod ktorú je táto obec pričlenená.

3.10 Páter Leopold Tempes

Kostol v Skalitom si podľa správy z roku 1767 mali Skalitčania postaviť pričinením misionára Leopolda Tempesa pred 180 rokmi.

Správy z farnosti v Skalitom hovoria: „*Ten prvý kostol nestál na mieste terajšieho kostola, ale bol na terajšom cintoríne vedľa fary. Vystavili si ho sami Skalitčania, a síce na popud a s pričinením istého misionára, ktorý sa menoval Leopold. Odkiaľ pochádzal misionár Leopold alebo odkiaľ prišiel, to nie je naznačené vo farských knihách, ale že skalitský kraj už vtedy, teda asi pred 400 rokmi bol hodne obývaný, a že jeho obyvateľstvo už vtedy bolo pomerne životaschopné a nábožné,*

¹⁴⁷ Porov. AA. VV., *Kysuce a Kysučania*, c.d., Novoveké sliezske opevnenia, str. 39.

¹⁴⁸ *Obecná ľudová škola v Skalitom, Kronika*, str. 5

¹⁴⁹ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 13.

vysvitá práve z toho, že misionár Leopold sa mohol pomerne dosť dlho zdržovať a mohol previesť stavbu kostola na náklad samých veriacich.“¹⁵⁰

Podobnú správu o neznámej osobe misionára Leopolda a o mieste prvého kostolíka si môžeme prečítať aj v kronike obce Skalité.¹⁵¹

Ak chceme rozprávať o Leopoldovi Tempesovi, musíme zájsť do Tešínskeho panstva. V čase príchodu Tempesa do Jablunkova (1. apríla 1716) bolo panstvo pod vplyvom protestantizmu.¹⁵² Podľa správ jezuitu Tannera, ktoré podával provinciálovi, bolo v roku 1666 v Tešínskom panstve nie viac ako 300 katolíkov.¹⁵³ V roku 1670 sa začala v Tešíne jezuitská misijná činnosť. V tomto období vychádzali cisárske dekréty Hlavného úradu a dekréty vrocavského biskupa proti protestantom.

Richtári dbali o to, aby sa dekréty v praxi dodržiavali a ich porušovanie sa trestalo aj väzením. V roku 1671 vyšlo cisárske nariadenie, že protestanti mohli vstúpiť do stavu manželského jedine vtedy, ak sa stali katolíkmi. Komisia Hlavného úradu, ktorej úlohou bolo pomáhať pri rekatolizácii, zatvorila všetky protestantské kostoly, preto protestanti prekročili hranice panstva a dostali sa až do blízkosti Čadce.

Vo viacerých dielach, ktoré sa zaoberajú rekatolizáciou tešínskeho Sliezska, sa stretávame s menom Leopold Tempes. „V rozhovoroch ľudí žijúcich v Jablunkove a okolí sa dodnes spomína tento veľký misionár.“¹⁵⁴ Niektorí autori jeho pastoračnú činnosť pripodobňujú práci sv. Františka Xaverského. O jeho činnosti sa najviac dozvedáme z jeho vlastného denníka, ktorý sa našiel v tešínskom archíve. Z neho vieme, že jeho autor bol veľkým znalcom Svätého písma, diel klasických spisovateľov a mytológií.

Pod vplyvom činnosti jezuitov sa protestantské spoločenstvá čoraz viac rozpadali a katolícke spoločenstvá, vidiac jedinou záchranu zdeptaného katolíckeho vyznania, sa obrátili o pomoc na biskupa Františka Ludwika (1663-1732) s prosbou o poslanie misionárov z rádu jezuitov. Biskup vyhovel prosbe a vymenoval za biskupského misionára Leopolda Tempesa.

¹⁵⁰ Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 2., c.d.

¹⁵¹ Porov. Kronika obce Skalité, str. 12.

¹⁵² Porov. Franek J., *Działność misjonarza biskupiego o. Leopolda Tempesa w księstwie cieszyńskim*, Krakov 1939, str. 4.

¹⁵³ Porov. tamtiež, str. 5.

¹⁵⁴ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 17.

Leopold Tempes vykonával misionársku činnosť v Tešínskom panstve v rokoch 1716-1742. V nájdenom denníku je opísaných len 17 rokov z jeho 26-ročnej misionárskej činnosti, a to od 1. apríla 1716 do 31. decembra 1733.

Jeho nominácia bola vykonaná v Opave 31. marca 1716.¹⁵⁵ Po nej prichádza Leopold Tempes do Tešína ako biskupský misionár. Bol to už jeho druhý príchod na toto územie. Prvýkrát tu účinkoval v rokoch 1711-1716, keď si plnil povinnosti v tešínskej rezidencii a od roku 1712 zastával funkciu vojenského kaplána na veľkých jablunkovských Šancoch.¹⁵⁶ Toto obdobie nemá pre tešínsky katolicizmus veľký význam. Napriek tomu tu určite dobre spoznal prostredie a dokázal sa vžiť do mentality miestneho obyvateľstva. Väčšiu váhu má jeho činnosť v druhom období jeho poslania v tejto oblasti (v rokoch 1716-1742). Tento jeho druhý príchod mal za cieľ obnoviť katolícku vieru v Tešínsku.¹⁵⁷ Hneď na začiatku činnosti viedli jeho prvé misijné kroky do farnosti najviac zanedbanej – do Jablunkova. Okrem tejto farnosti pracoval Tempes vo všetkých okolitých farnostiach Tešínskeho dekanátu okrem Lešnej a Punčova.

Náboženská činnosť bola zameraná na to, aby sa katolíci, ktorí odpadli od katolíckej náuky, opäť vrátili a upevnili sa upadajúci katolicizmus. Tempesovou hlavnou pastoračnou metódou a zásadou bola katechéza. Všeobecná katechéza sa konala v nedele a sviatky v kostole po bohoslužbách. V dedinách, ktoré nemali kostol, sa vyučovanie náboženstva uskutočňovalo v súkromných domoch a príchod misionára sa oznamoval streľbou do vzduchu alebo tak, že pomocník misionára šiel popredu a zvonil na zvonci. Srdcia detí si získal takým spôsobom, že im po katechéze venoval nejaký malý darček vo forme obrázku. Navštevoval domovy a rodiny učil kresťanskej viere. Niektorí však o tom nechceli ani len počuť. Nezriedka sa stalo, že „*keď vošiel do izby, ľudia, ktorých tam našiel, utekali pred ním aj cez okno, akoby videli niečo strašné.*“ V dome po každej návšteve nechal na stene obraz Najsvätejšej Trojice alebo sväteničku.¹⁵⁸

Okrem Tešínskeho dekanátu pracoval dosť dlhý čas aj v niektorých farnostiach dekanátu Fryštrackého a Frydeckého, trochu aj Bielskeho. Jeho činnosť sa rozrástla aj do dedín, ktoré boli v susedstve so Sliezskom na Slovensku.¹⁵⁹ Na

¹⁵⁵ Porov. Franek J., *Działalność...*, c. d., str. 5-7.

¹⁵⁶ Porov. Franek J., *Działalność...*, c. d., str. 1.

¹⁵⁷ Porov. tamtiež, str. 1.

¹⁵⁸ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 18.

¹⁵⁹ Porov. Franek J., *Działalność...*, str. 8.

svoju činnosť dostával dotácie z Vroclavského biskupstva. Jednou z metód, ktorú používal v boji s protestantizmom, bolo budovanie kostolov. Dobre vedel, že jednou z najväznejších príčin, pre ktorú protestantizmus triumfuje, je ich nedostatok. Ľudia boli vzdialení od kostola 4-6 hodín cesty. Veriaci sa nemali kde stretať a takto navzájom posilňovať svoju vieru. Za podpory šľachty, ktorá mu zabezpečila materiálnu pomoc, vybudoval Tempes drevený kostol v Istebnej, Pogvizdove (Pogwizdowie) a v Zamarskach.¹⁶⁰

Snahou misionára bolo, aby prostredie, v ktorom sa ľudia nachádzali, bolo kresťanské aj vonkajším spôsobom. Staval preto malé kaplnky, sochy, prícestné kríže... Popri ceste medzi Tešínom a Frýdeckom postavil 19 stĺpov, na ktoré umiestnil obrazy Najsvätejšej Trojice, sv. Jána Nepomuckého, sv. Antona...¹⁶¹

Obrátenie odpadnutých katolíkov pátrom Leopoldom nebolo uskutočnené len vysvetľovaním a pekným slovom. Niekedy si misionár poslúžil aj tvrdším spôsobom, ktorý podporovala svetská vláda, ako je napríklad väzenie alebo trest. Robil to však len veľmi zriedka. Najväčším problémom, s ktorým sa stretával počas svojej činnosti, boli tzv. „zle vychovaní“ (male educati). Boli to ľudia, ktorí si neplnili náboženské povinnosti a pri výchove svojich detí boli ľahostajní. Pri uzatváraní miešaného manželstva musela nekatolícka stránka písomne vyhlásiť, že všetky deti budú vychovávané v katolíckej viere. Ak si rodičia túto povinnosť nespĺnili a deti vychovali v protestantskej viere, dostali sa do zoznamu „zle vychovaných“. Na týchto ľudí sa vzťahovali aj cisárske dekréty a dekréty Hlavného úradu.

V dekréte z 12. apríla 1720 sa stanovuje, že ak sa chlapci vo veku 14-16 rokov bránia prijatiu katolíckej viery, musia ísť na vojnu, a takisto aj starší, lebo inak budú vypovedaní z krajiny. Rodičia týchto detí, ktorí si nespĺnili svoju úlohu, boli potrestaní väzením alebo odvedení na nútené práce na jablunkovské Šance. Druhou skupinou ľudí, ktorým dal misionár Tempes pocítiť tvrdú ruku, boli apóstaty.¹⁶²

Misionár žil kočovným spôsobom života, lebo každý deň katechizoval v inej farnosti. Najviac sa zdržiaval v jednej osade jablunskovskej farnosti menom Istebna (neďaleko slovensko-poľskej štátnej hranice), preto aj dostal titul *apoštol Istebnej*.¹⁶³ Vždy však chodil pešo. Údajne zašiel až do Viedne, do Prahy, dvakrát do Bernu, do Vroclavu, niekoľkokrát do Nového Jičína a iných moravských miest.

¹⁶⁰ Porov. tamtiež, str. 9.

¹⁶¹ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 19.

¹⁶² Porov. tamtiež, str. 19.

V zanechanom denníku sa nachádza udalosť, že „bol v noci zavolaný z Jablunkova zaopatrovať chorého. Cesta k nemu trvala niekoľko hodín a bolo treba brodiť sa vo veľkom snehu. Zaopatril chorého a až nad ránom sa vrátil späť do farnosti. Hneď ako prišiel, vystúpil na kazateľnicu, aby predniesol kázeň a potom ešte slúžil omšu“.¹⁶⁴

Pri takomto vyčerpávajúcom spôsobe života v jeseni 1716 misionár Leopold ťažko ochorel. Dal vtedy Bohu sľub, že ak vyzdravie, celý svoj život zasväť misijnej práci. Vyzdravel. Sľub splnil, ale nezmenil svoj životný štýl. Žiadal si u biskupa povolenie, aby mohol v nedele a vo sviatky slúžiť dve sväté omše a aby mohol používať prenosný oltárny kameň (portatil), na ktorom sa slávila sv. omša tam, kde nebol kostol.¹⁶⁵

Nielen zo strany protestantskej šľachty, ale aj zo strany duchovenstva sa stretával misionár s veľkými ťažkosťami. Závideli mu právo binácie a vyčítali mu, že samovoľne katechizuje vo farnostiach, ktoré mu právne nepodliehajú. Biskup ho teda vyzval, aby sa hájil. Poslal vrocavskému biskupovi podpisy kňazov, ktorí ho podporovali, aj s pripojeným prehlásením, že nerobí a nemieni robiť ostatným kňazom naprotiveň. Pravidelne každý mesiac posielal správy o svojej činnosti pátrovi Voglerovi, biskupskému spovedníkovi, ktorý ich predniesol samotnému biskupovi. Neskôr mu aj osobne poslal správu, ktorá sa volala *Ovocie biskupskej misie v Tešínskom panstve*. Uvádza v nej zoznam protestantov, apostatov a „zle vychovaných“, ktorí sa vrátili späť ku katolíckej viere.¹⁶⁶

3.11 Tempesova misia v Skalitom a jeho smrť

Mimo Tešínskeho dekanátu pôsobil Leopold Tempes aj v Skalitom na Slovensku a v Borovej pri Frýdku,¹⁶⁷ kde vystavoval kostoly. Toto mohol byť ten spomínaný kostol v Skalitom, ktorý stál na terajšom cintoríne vedľa fary. Nevieme, kedy bol postavený, ale podľa činnosti misionára Leopolda Tempesa sa môžeme domnievať, že to mohlo byť v rokoch 1716 až 1719.

Hovorí nám o tom správa o drevenom kostole v Pogvizdove, o ktorom je zmienka vo vizitačnom protokole z roku 1652. Tam sa spomína, že kostol časom tak

¹⁶³ Porov. Franek J., *Działalność...*, c. d., str. 9.

¹⁶⁴ Tamtiež, str. 12.

¹⁶⁵ Franek J., *Działalność...*, c. d., str. 12.

¹⁶⁶ Porov. tamtiež, str. 41-42.

¹⁶⁷ Porov. tamtiež, pozn. č. 1., str. 9.

upadol, že sa v ňom vôbec nevykonávali žiadne náboženské obrady.¹⁶⁸ Tempes pochopil situáciu a v roku 1719 poprosil majiteľa obce Marklowského o drevo na budovanie kostola. Keďže dostal povolenie od tešínskeho dekana Františka Šwidera, že môže zbúrať starý kostol a postaviť nový, dohodol sa s tesármi a za pomoci dvanástich Pogvizdovčanov starý kostol zrúcal a začal stavať nový. Kostol stavali štyria tesári z Istebného (tí istí, ktorí staval kostol v Istebnom) a tiež niekoľko tesárov z obce Skalité na Slovensku.¹⁶⁹

Podobne to mohlo byť aj v obci Skalité na *Latonke*, kde zbúrali už starý drevený kostolík (kaplnku) z roku 1587, ktorý bol určite už dosť vzdialený od centra obce, ktorá sa neskôr začína formovať ďalej od *Latonky* smerom na východ. Okrem toho takmer 130-ročná drevená stavba už bola určite poznačená zubom času.

Stavať sa začalo v centre obce na terajšom cintoríne vedľa fary. Správa o tejto udalosti je zaznamenaná aj vo vestníku farnosti Skalité: „...kostol nestál na mieste terajšieho kostola, ale bol na terajšom cintoríne vedľa fary. Vystavili si ho sami Skalitčania, a síce na popud a s pričinením istého misionára, ktorý sa menoval Leopold.“¹⁷⁰ Toto bol už druhý kostol, ktorý si ľudia postavili, ale tento bol už za pomoci misionára Leopolda Tempesa. Stavbu mohol zrealizovať, lebo od roku 1716 už určite dobre poznal ľudí (možno aj prv, ak berieme do úvahy to, že bol od roku 1711 na jablunkovských Šancoch vojenským kaplánom, ako som spomínal vyššie). Vybral si z obce tesárov do Pogvizdova, čo svedčí o tom, že bol presvedčený o ich súčasti.

Spomínaný druhý kostol bol úplne z dreva a bol zasvätený úcte sv. Jána, apoštola a evanjelistu.¹⁷¹ K staviteľskej činnosti mu pomohol aj dekrét, ktorý získal 27. marca 1725 od úradov a ktorý podporoval stavenie krížov a sôch po dedinách, v čom mu mali pomáhať aj richtári daných obcí.¹⁷² Patrónom kostola a farnosti v Skalitom bol rod Esterháziocov.¹⁷³ Tento kostol bol postavený ešte pred samotným založením farnosti, lebo v roku 1754 sa o ňom uvádza, že „je blízko

¹⁶⁸ Porov. tamtiež, str. 28.

¹⁶⁹ Porov. Franek J., *Działalność...*, c. d., str. 28.

¹⁷⁰ *Zprávy z farnosti na Skalitom. Dejiny skalitskej farnosti*, č. 2, 1. august 1929.

¹⁷¹ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, č. 2, c.d.

¹⁷² Porov. Franek J., *Działalność misjonarza biskupiego...*, c.d., str. 9.

¹⁷³ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 23.

zrútenia a v čase búrky nebezpečný pre prítomných.¹⁷⁴ Preto bolo nutné uskutočniť komplexnú opravu.¹⁷⁵

Zásluhy Tempesa pri zachraňovaní katolicizmu v Tešínskom panstve sú podľa správ veľké. Právom si zaslúžil titul najväčšieho misionára v panstve.¹⁷⁶ Misionár, predvídajúc svoju smrť, odišiel v roku 1742 do tešínskej rezidencie, aby tu v tichosti kláštora dokončil svoj pracovný život. Zomrel 16. decembra 1742. Ešte za života si vybavil povolenie u vroclavského biskupa Filipa Gotharda Sinzendorfa (1732-1747), aby mohol byť pochovaný v jablunkovskej farnosti. Dňa 18. decembra bol na voze, ťahanom tromi koňmi, prevezený do Jablunkova. Pohreb sa konal 19. decembra 1742 a telo bolo uložené do krypty jablunkovského kostola.¹⁷⁷ V súčasnosti sa pozostatky tohto misionára nachádzajú na miestnom cintoríne v Jablunkove (na neznámom mieste).

3.12 Interiér kostola

O tom, ako tento kostol vyzeral a aké bolo jeho vnútorné zariadenie, sa zmieňuje kánonická vizitácia z 31. augusta 1767¹⁷⁸ a farský vestník na základe správ z tejto vizitácie: „*Tento kostol bol úplne z dreva a zasvätený bol k úcte svätého Jána apoštola a evanjelistu. V kostole bolo to zvláštne, že mal chórus nie len nad dverami, ale na bokoch kostola okolo stien. Kostol mal i vežu, ktorá ale málo vyčnievala nad strechou. Vo veži boli dva zvony. Okolo kostola bol cintorín a ten bol ohradený plotom.*“¹⁷⁹

Na kostole boli štyri okná, vnútorné zariadenie kostola bolo drevené, lavice usporiadané v dvoch radoch a miesto na spovedanie bolo v sakristii. Nebola tam spovednica, len kľáčadlo.

Chórus bol vyhotovený z drevených trémov a nachádzal sa na ňom organ, ktorý bol darovaný z Čadce.¹⁸⁰ V čase vizitácie bol v zlom technickom stave (rozladený).

Napriek tomu, že Skalité bolo v tom čase spojené s farnosťou v Čadci, vo svätostánku kostola sa uchovávala Eucharistia. Nachádzala sa v uzavretom

¹⁷⁴ Findura J., *Dejiny farnosti Čierne ...*, c. d., str. 25.

¹⁷⁵ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 23.

¹⁷⁶ Porov. Franek J., *Działalność...*, str. 40.

¹⁷⁷ Porov. Franek J., *Działalność...*, str. 41-42.

¹⁷⁸ Porov. *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767*.

¹⁷⁹ *Zprávy z farnosti na Skalitom. Dejiny skalitskej farnosti*, č. 2, 1. august 1929.

¹⁸⁰ Porov. *Visitatio canonica ecclesiae Csadczensis de anno 1728*.

pozlátenom cibóriu so strieborným vrchnákom, ktorý bol ozdobený malým krížikom. Cibórium bolo zakryté hodvábnym vélom a pod cibóriom bol rozostretý korporál. Bohostánok bol drevený, natretý bielou farbou so zlatými pásmi a nachádzala sa v ňom malá strieborná nádobka vložená v striebornej burze, v ktorej sa nosilo sväté prijímanie chorým. Vizitátor odporúčal, aby sa každých 14 dní konsekrovaný chlieb vymenil.¹⁸¹ Pred svätostánkom bola kovová lampa, ktorá sa zapalovala len v nedele a väčšie sviatky.

Pod hlavným oltárom sa nachádzala krstiteľnica (dobře zamknutý malý otvor v hlavnom oltári), kde bola medená nádoba s krstnou vodou a kde sa zároveň nachádzali aj oleje na zaopatrenie chorých.

Na hlavnom oltári bol obraz sv. Jána Krstiteľa a po bokoch stáli dve sochy zobrazujúce anjelov. Celý oltár bol vymaľovaný bielou farbou a oltárny stôl bol murovaný, prikrytý troma plachtami. Na oltári sa medzi štyrmi svietnikmi nachádzal drevený pozlátený kríž s troma kánonovými tabuľkami, ktoré sa používali počas svätej omše. V kostole bola i neporušená prenosná oltárna doska (portatil), na ktorej sa slúžila svätá omša mimo kostola. Konsekroval ju nitriansky biskup Imrich Esterházi.¹⁸² Hlavný oltár mal privilégium odpustkov pre zosnulých.¹⁸³ Keď sa pri takomto oltári slúžila svätá omša za mŕtvych, duša zosnulého získavala úplné odpustky.

Na pravej strane kostola bol malý oltár zasvätený Panne Márii, ktorý bol síce chudobný, ale bolo na ňom všetko potrebné k slúženiu svätej omše (kríž, svietnik, kánonové tabuľky).

Ľavú stranu kostola zdobila drevená kazateľnica, ktorá bola nízka a vystupovalo sa na ňu priamo z lode kostola.

V kostole boli olejové lampy nachádzajúce sa hneď vedľa lavíc, baldachýn a dve procesiové zástavy: jedna s obrazom sv. Jána Nepomuckého a sv. Barbory a druhá s vyobrazením sv. Michala a sv. Jána Krstiteľa.

Medzi liturgické knihy kostola patrili: české vydanie Výkladov ku Svätému písmu od pátra Sterera, dva rímske misály, rituál, dva evanjeliáre a matriky pokrstených, zosobášených a pochovaných, ktoré sa začali samostatne viesť od príchodu prvého farára.

¹⁸¹ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 24.

¹⁸² Porov. *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767*.

¹⁸³ Porov. tamtiež.

Sakristia bola vyhotovená z dreva a nachádzala sa v nej len jedna skriňa, kde sa uchovávali kalichy a bohoslužobné predmety. V kánonickej vizitácii z 31. augusta 1776 sú vymenované bohoslužobné predmety, ktoré boli považované za inventár kostola v Skalitom. Boli to napr.: dva zvonku i zvnútra pozlátené kalichy (jeden strieborný a druhý medený) s paténou, pozlátené strieborné cibórium, pozlátená monštrancia, pár medených nádob, šesť biretov, zdobené ornáty, alby, štóly, manipulá, dve kovové kadidelnice, dva zvončeky... Časť sakristie bola upravená na spovedanie, pretože spovednica sa v kostole nenachádzala.

Faru postavili skalitskí farníci v roku 1758 (teda 9 rokov pred vizitáciou). Bola postavená z dreva, z jednej strany mala dve izby pre kaplánov a komoru a z druhej strany jednu miestnosť s komorou. V strede sa nachádzala kuchyňa a okolo fary bol dvor so stodolou a maštaľou.¹⁸⁴

Organistom v tom čase bol 27-ročný Andrej Chvasztubaj, o ktorom sa vizitácia vyjadruje, že *„bol dobrého života a svedomitý, obrady, ceremónie a spev ovláda, zvoní ráno, na obed a večer a taktiež proti búrke.“*¹⁸⁵ Kostolníkom bol 80-ročný Juraj Petrik, ktorý *„už v čase stavania bol svedomitý“*.¹⁸⁶

Vo farnosti Skalité v roku 1767 žilo 3336 katolíkov (vrátane obyvateľov dediny Čierne a Oščadnica) a z nich 940 takých, *„ktorí sa ešte nespovedajú,“*¹⁸⁷ teda deti.

3.13 O čom hovorí kronika

Na základe vyššie uvedenej štúdie o jantárovej ceste, o názvoch kysuckých lokalít, o starej histórii kysuckého kraja a podľa obecnej kroniky sa môžeme domnievať, že formovanie a vzhľad súčasnej obce sa mohol vyvíjať aj trocha iným spôsobom.

V kronike obce Skalité sa uvádza: *„Obec Skalité sa založila niekedy v druhej polovici XIII. storočia...V druhej polovici XIII. storočia nast'ahovalo sa sem prvé obyvateľstvo, a to odniekiaľ zo Sliezska, alebo z ďalšieho západu. Toto obydlenie však nemožno mať za úplné a trvalé. Trvalé obydlenie Skalitého môže sa odhadnúť na nejakých 630-680 rokov, teda asi 1250-1300. Tento odhad si vysvetlíme tým, že obec Skalité leží na tzv. medzníku dvoch štátov od dávnej pamäti. V tom čase, v ktorom sa teraz zmieňujeme, nebolo presného ohraničenia, krajiny nemali presne*

¹⁸⁴ Porov. *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767.*

¹⁸⁵ Tamtiež.

¹⁸⁶ Tamtiež.

vymedzené hranice ako teraz, alebo ak aj boli, tak bolo ponechané široké pásmo neobydlené a schválne zatarasované nepreniknuteľnými lesami a zásekami, aby mohla byť hranica v prípade nepriateľského nájazdu ľahšie bránená. Toto pohraničné pásmo bývalo až kilometer široké, čo si krajiny mohli dovoliť pre malé množstvo obyvateľstva a dostatok pozemkov. (Územie tvorilo už spomínané hraničné konfínium.) Keď sa však rozmnožilo obyvateľstvo a začal byť nedostatok úrodnej zeme vo vnútri krajiny, bolo treba obsadzovať aj krajinské medze, a to sa konalo v našom kraji ako to naznačujú dejiny v XIII. storočí. Tak asi 1280, teda pred 650 rokmi. (Kronika obce sa začala teda písať okolo roku 1930.) V tom čase prišli aj do tohto kraja prví osadníci. Dľa ústneho podania, boli to nejakí sliezski uprchlíci bratia Skokanovci. Či je tomu tak alebo nie... (nevieme)...písomných dôkazov nemáme...¹⁸⁸

„...podľa rečových znakov t. j. nárečia dostali sa títo osadníci od západu poľahky od severozápadu, čo nasvedčuje i skalitské nárečie, ktoré vo svojich prvkoch sa veľmi prispôsobuje k sliezskemu nárečiu. Koľko týchto osadníkov prišlo v tom čase na terajšie územie obce, nemôžeme určite povedať. Opovažujeme sa tvrdiť, že ich nebolo veľmi mnoho, ale ani veľmi málo, ako spomína ústne podanie, ktoré sa obmedzuje len na spomenutých bratov Skokanovcov.¹⁸⁹

Však staršie pramene (poľské) spomínajú salaš v Skalitom dávno pred založením obce a majiteľa Skokana, ktorý sa v Strečnianskom urbári z roku 1660 uvádza ako škultét.¹⁹⁰

Že ich nebolo málo, nasvedčuje i tá skutočnosť, že v tom čase celé húfy osadníkov tiahli zo západnej Európy smerom na východ, hľadajúc v hornatých krajoch životnú podstatu, keďže v preľudnenom kraji západnom žilo sa s biedou. Nielen bieda a nedostatok hnala ľud do hôr. Bolo tu i nečo iné. Zvlášte u nás na Slovensku v tomto čase vyskytujú sa hradné panstvá, ktoré niekedy lúpiac napádali pokojný ľud... Preto, aby sa vyhli nepríjemnostiam takýchto lúpežných výprav, utiahli sa starousadlí slovenskí drevorubači ďalej od vpádového pásma do údolia od Svrčinovca až po tunajšiu obec (Skalité)...Nikým neznepokojovaný ľud žil tu v dosť dobrom blahobyte v katolíckej viere, ktorú si doniesol zo svojej predošlej domoviny. Takže ľud si zachoval svoju vieru i vtedy, keď prúdy husitizmu a luteranizmu

¹⁸⁷ Tamtiež.

¹⁸⁸ Kronika obce Skalité, str. 10-11.

¹⁸⁹ Tamtiež, str. 10-11.

zaplavovali jeho domové kraje, z ktorého sa prist'ahovalo naše skalitské obyvatel'stvo.¹⁹¹

3.14 „Koščelisko pri Močiarí“

Z vyššie uvedených informácií je možné domnievať sa, že súčasná obec Skalité vznikla pravdepodobne dvojitém osídlením a kultúrou.

Na Latonke, ktorá sa nachádza na rozhraní chotárov dvoch obcí Čierneho a Skalitého, sa v 16. storočí usadili valasi so svojráznou kultúrou a pravoslávny náboženstvom. O kultúre v tejto oblasti svedčia aj archeologické vykopávky, ktoré sa tam však, bohužiaľ, nerobili v rozsiahlejšom meradle.

Druhá správa, ktorá sa nám naskytá v obecnej kronike, datuje vznik obce do 13. storočia. Túto správu v súčasnosti nemožno doložiť archeologickými vykopávkami, čo je veľká škoda, avšak zachovali sa zaujímavé pomenovania jednotlivých chotárov. Keďže cez Skalité prechádzala diaľková cesta z dnešného českého Zlína do poľského Zwardoňa a do Rajcze a autor knihy *Za oponou kysuckých dejín* Ján Podmanický spomína, „...že táto cesta bola najfrekvencovanejšia v období veľkomoravskom, možno už aj v dobe rímskej“, možno sa domnievať, že na tejto ceste si museli obchodníci niekde aj oddýchnuť, napojiť kone, prípadne sa najesť. K tejto myšlienke nás môže priviesť skutočnosť, že na severnom konci obce Skalité, pri poľskej hranici, sa nachádza oblasť zvaná Krčmisko. V súčasnosti tam ale žiadna krčma nie je.

Ak tam bola krčma, musel ju niekto vlastniť a prevádzkovať. Táto krčma mohla plniť účel dnešného motorestu. Ak sa tam nachádzala, museli tam byť usídlení ľudia a v jej blízkosti mohla byť aj osada. Ľudia však pomreli a so zánikom diaľnice, ktorá krčme prinášala zisk, zanikla aj krčma sama. Pomenovanie lokality – Krčmisko – však ostalo a uchovalo sa dodnes.

Ďalej je veľmi pozoruhodný názov lokality „Koščelisko“, ktorá sa nachádza v blízkosti samoty (pl'acu) s názvom Pri Močiarí. Pomenovanie „Koščelisko“ (v skalitskom nárečí) znie v slovenčine ako „Kostolisko“. Podľa názvu by sa mal v tejto lokalite nachádzať kostol, ale ten tam nie je. V tejto oblasti sa nerobil doposiaľ žiaden archeologický výskum, a preto nemôžeme s istotou tvrdiť, že sa tam kostol v minulosti nachádzal, ale zároveň nemôžeme so stopercentnou istotou existenciu

¹⁹⁰ Porov. Choluj D., *Skalité*, c. d., str. 72.

sakrálného objektu ani popierať. Podľa ľudovej tradície v Močiaroch bola osada a na Koščelisku stál kostol. Taktiež sa hovorí o legende, ktorú som už spomínal, že sa v Skalitom „...prepadol kostol aj s vojskom“.¹⁹²

V závere sa nám načrtá otázka a zároveň aj nevyriešený problém. Ktorý kostol sa prepadol podľa legendy? Kostol na Latonke, alebo kostol na „Koščelisku“? A je legenda pravdivá?

Odpoveď na tieto otázky nepoznáme, pretože, žiaľ, nemáme žiadne archeologické poznatky a podklady. Ostali len názvy a skutočnosť, že cez túto obec prechádzala frekventovaná stará cesta.

Ďalej je zaujímavý fakt a podobnosť názvov „Koščelisko“ v Skalitom a „Koscelisko“ v Radoli, o ktorom som sa už zmieňoval. Na „Koscelisku“ v Radoli robil archeológ dr. Petrovský-Šichman archeologický výskum, ktorý priniesol zaujímavé skutočnosti: odkryl základy stredovekého kostolíka, pochádzajúceho pravdepodobne už z roku 1270¹⁹³ a čo je zaujímavé, bol objavený aj cintorín, ktorý sa používal ešte pred postavením stredovekého kostola na „Koscelisku“ v Radoli. Je preto pravdepodobné, že kostol postavili na mieste pôvodného starého kostolíka, ktorý tu mohol stáť už v dobe veľkomoravskej.¹⁹⁴ Autor knihy *Za oponou kysuckých dejín* sa ďalej zmieňuje o skutočnosti, že podľa „*nariadenia uhorského kráľa sv. Štefana, podľa ktorého má desať obcí postaviť jeden kostol, sa možno oprávnene domnievať, že radol'ský kostol slúžil ako farský kostol pre celé Kysuce, aj keď nemožno vylúčiť existenciu ďalších kostolov*“.¹⁹⁵

Radola s „Kosceliskom“ a Skalité s „Koščeliskom“ sú vzdialené niekoľko desiatok kilometrov. Nie je vylúčené, že v 13. storočí slúžil kostol v Radoli pre obce dolných Kysúc. Hornokysucké obce, možno aj niekoľko pohraničných poľských obcí, v 13. storočí mohli navštevovať kostol na „Koščelisku“ v Skalitom. Túto hypotézu nemožno potvrdiť ani vylúčiť, iba oprieť o vyššie spomenuté skutočnosti, pokiaľ sa v lokalite „Koščelisko“ nepodnikne rozsiahlejší archeologický výskum.

Obecná kronika obce Skalité sa zmieňuje, že v 13. storočí už obec fungovala. Nebola to práve tá stará obec Skalité, ktorá mala v Močiaroch osadu a v Koščelisku svoj kostol?

¹⁹¹ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 10-11.

¹⁹² Porov. Stenclák R., *Farnosť Skalité v rokoch 1938-1941 (diplomová práca)*, Nitra 1998, str. 10.

¹⁹³ Porov. Podmanický J., *Za oponou ...*, str. 42.

¹⁹⁴ Porov. *tamtiež*, str. 43.

¹⁹⁵ *Tamtiež*, str. 42.

Súpis pápežských desiatkov z roku 1332 uvádza Radolu ako jedinú farnosť na Kysuciach.¹⁹⁶ Vieme však, že okrem farností existujú aj filiálky k nim pričlenené. Nie je vylúčené, že by farnosť v Radoli nemohla mať filiálku práve na Koščelisku v Skalitom, od ktorej by dostala aj rovnaké pomenovanie.

Keďže ľud na „Koščelisku“ mal byť podľa obecnej kroniky v 13. storočí ... v *katolíckej viere...*,¹⁹⁷ bolo by to možné. Veď ide už o nárečovo podobné názvy, ktoré signifikujú to isté: Koscelisko – Koščelisko.

Je možné domnievať sa, že časť „Koščeliska“ v Skalitom v Močiari nepatrila v minulosti do slovenského územia, ale do poľského, a preto sa odtiaľto neuvádzali pápežské desiatky za kysuckú farnosť. K tomuto tvrdeniu nás môže viesť aj fakt, že v Skalitom sa jedna lokalita volá „Na Tridsiatku“ (na Triciatku).

Táto lokalita sa nachádza pomerne v strede dvoch osád medzi Latonkou a Koščeliskom, o ktorých som sa už zmieňoval. Pisateľ monografie Skalitého Dominik Choluj sa taktiež vo svojej práci zmieňuje o starých cestách, že: „*cez obec alebo v jej blízkosti viedli od najstarších čias dôležité medzinárodné cesty z Poľska do Uhorska*“.¹⁹⁸

Možno sa domnievať, že cez obec prechádzala veľká diaľková komunikácia a možno aj nejaká prípojná cesta na samotnú jantárovú cestu. Historické zmienky o týchto cestách sú síce skúpe, ale ostali nám nepriame dôkazy v chotárnych názvoch, ktoré nás privádzajú na stopy starých komunikácií i v súčasnosti.

Ostal len názov osady „Na Tridsiatku“, o ktorej sa starší informátori z ošcadnickej Vreščovky jednoznačne zmieňujú, že: „*na ceste cez Tridsiatok boli závory a vyberalo sa tam mýto*“.¹⁹⁹

Rakúske vojenské mapy z 18. storočia nám zachytávajú cestu zo Skalitého po telese terajšej údolnicovej asfaltky; v osade „Na Tridsiatku“ je odbočka vpravo cez osadu Kavalovia, Peňakov a Vreščovku do Poľska.²⁰⁰

Tento názov odvodzuje platenie „na tridsiatku“ za tovar prevážaný kupcami z Poľska do Uhorska a opačne na spomínanej diaľkovej ceste. Na poľskej strane v blízkosti Zwardoňa sa nachádza osada Sol' a Vielička so soľnými baňami, odkiaľ sa

¹⁹⁶ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 42.

¹⁹⁷ *Kronika obce Skalité*, str. 11.

¹⁹⁸ Choluj D., *Skalité*, str. 109.

¹⁹⁹ Tamtiež, str. 109.

²⁰⁰ Tamtiež, str. 109.

dovážala soľ aj do Uhorska. „Na Tridsiatku“ sa pravdepodobne platil tridsiatok z tovaru.

Dominik Choluj vo svojej práci ďalej spomína na nižnom konci obce osady – Podkrížne (Křížne) a do Pikety. Prvá svedčí o križovatke ciest na kóte 690 m nad oboma osadami. Piketu uvádza ako historické pomenovanie strážnej veže, ktorá tu bola nad osadou Piketa, z ktorej je dobrý výhľad na cesty vedúce z Poľska. Ďalej vo svojej monografii sa zmieňuje i o chotári s názvom Varčisko, Vartovka, ktoré svedčí, že na tejto Vartovke sa vartovalo (strážilo). Strážne objekty súviseli i s pevnostným systémom pozdĺž poľských hraníc. Sledovali sa hlavné komunikácie, po ktorých sa prepravoval zdaniteľný tovar, ale bolo možné i sledovať pohyb útočníkov. Pohraničné lesné konfínium bolo pre dopravu inak nedostupné.²⁰¹ Taktiež sa autor zmieňuje aj o možnosti, že boli komunikácie, ktoré sa vyhýbali zdaňovacím a kontrolným stanovištiam. Mohlo to platiť aj pre tzv. soľnú cestu, ktorá síce oficiálne viedla cez Jablunkovský priesmyk, ale soľ sa určite dopravovala i cez Skalité.²⁰²

Keby bola lokalita „Na Tridsiatku“ na terajšej hranici, mohli by sme sa domnievať, že tam bola hranica medzi krajinami. Ale keďže je to v strede terajšej obce, môžeme sa domnievať, že hranica mohla byť možno aj tam.

„Koščelisko“ pri Močiaroch a „Krčmisko“ sa nachádzajú na hornom konci Skalitého na Serafínove, kým Latonka (Valy) a spomínané Šance sa nachádzajú na južnom konci, na začiatku obce Skalité. O tejto lokalite sa zmieňuje i autor Dominik Choluj, ktorý vo svojej monografii spomína „pútnickú“ cestu, ktorá asi viedla Rajským potokom zo Skalitého na Vreščovku. Na tejto ceste spomína lokalitu „Koščelisko“ v chotári pri Oselnom, že ide o pútnickú komunikáciu.²⁰³ Uvedené cesty zväčša viedli po hrebeňoch a po tvrdých svahoch, preto nepotrebovali pravidelnú údržbu. Išlo asi o 2 m širokú vozovku, ktorá sa zreteľne odlišovala od miestnych „přigunov“ – príhonov (poľná cesta pre kone s vozmi). Furmanská tradícia ďalekých ciest, teda dlhých fúr, je evidentná od 17. storočia až po súčasnosť. Súčasná údolnicová cesta vznikla v Skalitom začiatkom 19. storočia.²⁰⁴

Je možné, že kostol na spomínanom „Koščelisku“ v Skalitom mohol súčasne zaniknúť s kostolom na „Koscelisku“ v Radoli. Podľa výsledkov výskumu kostol, cintorín i opevnenie na Koscelisku v Radoli zanikli súčasne v prvej polovici 15.

²⁰¹ Porov. Choluj D., *Skalité*, str. 109.

²⁰² Porov. tamtiež, str. 109.

²⁰³ Porov. tamtiež, str. 110.

storočia. Zdá sa, že o toto zničenie sa postarali husitské vojská, ktoré sa dokázateľne pohybovali na území Kysúc.²⁰⁵

Ak v Radoli v 15. storočí zanikol kostol vďaka husitským vojskám, je možné domnievať sa, že takým istým spôsobom zanikol kostol na „Koščelisku“ v Skalitom. Ak vďaka vojskám boli kostoly zničené, možno je niečo pravdivé na legende, že na Koščelisku v Skalitom rúcajúci sa kostol pochoval aj časť vojska.

Hoci v Radoli, prípadne aj v Skalitom boli v 15. storočí kostoly zničené, ľudia, a s nimi aj názvy lokalít (Koščelisko, Koscelisko), ostali.

Je pravdepodobné, že v tom období bola zničená aj stará krčma v Krčmisku, ktorá sa už neobnovila, ale názov osady Krčmisko ostal. Nie je vylúčené, že práve v tomto období by mohlo viesť aj k zániku Triciatku (závor) a k narušeniu sa hraníc.

Keďže ľudia prišli o kostol na Koščelisku po vpáde husitských vojsk, mohli sa začať zlučovať s ľudom, ktorý začal vytvárať novú osadu (aj s kostolom) na rozhraní dvoch obcí Čierneho a Skalitého v osade zvanej Latonka. Je možné, že práve ľudia z Koščeliska a z Krčmiska boli v prevahe. Tieto osady mohli mať názov Podskalitie – Skalité. Keďže sa zlučovali s ľuďmi na Latonke, ktorá mohla mať starý názov Vranie, v prevahe ostal názov Skalité.

V Skalitom to mohlo prebehnúť tak, ako to prebehlo aj v Radoli. Osada na Koscelisku v Radoli síce zanikla, ale ľudia aj s názvom ostali a začali sa zlučovať s ľudom v Jačatíne, terajšom Kysuckom Novom Meste, o ktorom som sa už vyššie zmieňoval.

Tieto tézy nie sú podopreté archeológiou, ani písomne doložené. Sú to hypotézy zakladajúce sa len na názvoch, ktorých históriu nepoznáme. Avšak zo skúsenosti iných obcí a miest je možné domnievať sa, že práve netypické názvy môžu aj v Skalitom byť smerodajné na objavenie množstva historických skutočností.

²⁰⁴ Porov. *tamtiež*, str. 110.

²⁰⁵ Porov. Podmanický J., *Za oponou...*, str. 43.

4. Farnosť Skalité

4.1 Skalité – filiálka a farnosť

Na Kysuciach v prvej polovici 17. storočia boli len dve farnosti a to v Kysuckom Novom Meste a v Turzovke – Predmieri. Od farnosti Kysucké Nové Mesto sa osamostatnila Čadca a 10. septembra 1620 vytvorila novú farnosť, do ktorej patrili ako filiálky tieto obce: Staškov, Raková, Horelica, Oščadnica a Svrčinovec. V tejto dobe sa ešte Skalité nespomína, hoci nemožno poprieť, že sa tam nejakí ľudia nenachádzali. Keďže začiatkom 18. storočia sa už Skalité spomína ako obec, začína prudko narastať počet obyvateľov. V prepočte za 50 rokov narástol počet obyvateľov až o 100 percent. Tento jav nie je prítomný len v Skalitom, dá sa zachytiť aj v iných kysuckých obciach. Nárast obyvateľstva zaznamenala celá oblasť Kysúc.²⁰⁶

Do roku 1749 Skalité cirkevnoprávne patrilo k farnosti Čadca. Čadčianska farnosť bola veľmi náročná na pastoračiu, a to nielen pre počet veriacich, ktorých bolo v roku 1728 spolu 5253, ale najmä pre územnú rozlohu. K farnosti patrila Podvysoká, Staškov, Raková, Horelica, Oščadnica, Svrčinovec, Čierne a Skalité.²⁰⁷

Vďaka rekatolizačnej činnosti už spomínaného Leopolda Tempesa musel náboženský život na území obce Skalité prevítať, pretože v roku 1749²⁰⁸ dekrétom nitrianskeho biskupa Imricha Esterháziho (1740-1763) tu bola ustanovená samostatná farnosť s filiálkami Čierne a Oščadnica.²⁰⁹

Ešte v ten istý rok prišiel do farnosti prvý farár Mikuláš František Kalužay,²¹⁰ no pastoračnú činnosť začal až 11. marca 1750.²¹¹ S jeho príchodom sa vo farnosti Skalité začali viesť aj farské knihy – matriky pokrstených, zosobášených a pochovaných. Vo farskom vestníku z roku 1930 sa dočítame, že „*sa začali viesť pred 180 rokmi. Nachádzajú sa v dobrom stave, nič z nich nechýba, sú dobre čitateľné a niektoré ich časti sú – podľa rukopisu farára – písané veľmi krásne, akoby*

²⁰⁶ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 21

²⁰⁷ Porov. Findura J., *Čierne pri Čadci...*, c.d., str. 17.

²⁰⁸ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

²⁰⁹ *Visitatio canonica ecclesiae Szkalitensis de anno 1828.*

²¹⁰ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, č. 2, c.d.

²¹¹ Porov. *Historia Parochiae Szkalitensis*, 1750 (farský archív).

tlačené.²¹² Už vtedy sa napríklad do krstnej matriky písal nielen rok úmrtia, ale aj vek nebohého.²¹³

Po M. F. Kalužayovi nastúpil roku 1754 Lukáš Pažický. Vo farnosti účinkoval 10 rokov.²¹⁴ Počas jeho činnosti vo farnosti bola v roku 1760 farnosť Skalité spolu s dvoma filiálkami podľa nariadenia vrchnosti pripojená k čadčianskej farnosti. K zlúčeniu oboch farností došlo pravdepodobne kvôli nedostatku kňazov v Nitrianskom biskupstve.²¹⁵ Obidve benefíciá boli udelené spomínanému farárovi, ktorý sa odsťahoval do Čadce a Skalité bolo spravované prostredníctvom kaplánov, ktorí bývali na skalitskej fare a po jednom mesiaci sa v pastorácii striedali.²¹⁶

Veriacim záležalo na oddelení tohto benefícia a intervenovali v tejto veci tak u kniežaťa Mikuláša Esterháziho, ako aj u nitrianskeho biskupa. Napokon rozhodnutím biskupa Jána Gustíniho a generálneho vikára Jána Lukačiho bola farnosť Skalité s filiálkami Čierne a Oščadnica znovu obnovená roku 1772. Farárom sa stal Jozef Otrókóci (Otrókóczy), ktorý tu už pôsobil ako čadčiansky kaplán 9 mesiacov predtým ako bol premiestnený z Čadce za kaplána do Trenčína.²¹⁷

4.2 O čom hovoria staré farské matriky

Spravovanie tak vzdialených filiálok v 18. storočí určite nebolo ľahké pre farárov a kaplánov, ktorí sídlili v Čadci. Veď obec Skalité je od Čadce vzdialená 13 až 25 km (obec má pozdĺž hlavnej cesty 10 km). Keďže sa zvýšila pôrodnosť, zvýšili sa i krsty a ľudia museli merať cestu do Čadce pešo. Stúpol aj počet sobášov a pohrebov.

O vtedajšej situácii nás informujú správy z matrik. Matriky sa v čadčianskej farnosti začali viesť od roku 1742.²¹⁸ Nachádzame v nich aj správy o veriacich v Skalitom.

²¹² Zpráva z farnosti na Skalitom, *Dejiny skalitskej farnosti*, č. 5, 1. máj 1930.

²¹³ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 22.

²¹⁴ Porov. Zpráva z farnosti na Skalitom, č. 2, c. d.

²¹⁵ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 22.

²¹⁶ Porov. Zpráva z farnosti na Skalitom, č. 2, c. d.

²¹⁷ Porov. tamtiež.

²¹⁸ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika pokrstených čadčianskej farnosti 1742-1797, zv. I, R, inv. č. 90.

4.2.1 Krsty

Prvý zápis o krste dieťaťa zo Skalitého je zo dňa 1. februára 1742. Pokrstená bola Dorota, dcéra Jakuba Sulaviaka (Milaviaka). Jej mamou bola Dorota a krstnými rodičmi boli Ján Fedor a Mária Plaskurka.²¹⁹

2. februára 1742 bol pokrstený Juraj, syn Jakuba Gerota (Geráta), meno matky nemožno prečítať pre poškodenie. Krstní rodičia: Juraj Firčak (Firek) a Anna Mikulačka (Mikulová).²²⁰

22. februára 1742 bola pokrstená Žofia, dcéra Jána Geráta a Regíny; krstnými rodičmi boli Ján Grapičak a Dorota Tatarková.²²¹

Títo ľudia museli prejsť niekoľko kilometrov do Čadce na krst. V marci boli štyri krsty, v júni tri, v júli tri, v auguste štyri, v septembri tri, v októbri šesť, v novembri dva a v decembri štyri krsty.²²² Zo Skalitého teda všetkých krstov za rok 1742 bolo 32.

V roku 1743 bolo 29 krstov.²²³

V roku 1744 bolo 36 krstov.²²⁴

V roku 1745 bolo 51 krstov.²²⁵

V roku 1746 bolo 37 krstov.²²⁶

V roku 1747 bolo 46 krstov.²²⁷

V roku 1748 bolo 48 krstov.²²⁸

V roku 1749 bolo 48 krstov.²²⁹

Ako som už spomínal, v roku 1749 sa odlúčilo Skalité, Oščadnica a Čierne od čadčianskej farnosti a bola vytvorená samostatná farnosť v Skalitom. Keďže nový farár začal pastoračne pôsobiť až 11. marca 1750, za tri mesiace roku 1750 bolo ešte v Čadci pokrstených 20 detí zo Skalitého. Z toho 7 v januári, 9 vo februári a 4 deti ešte do 8. marca 1750.²³⁰

²¹⁹ Porov. tamtiež.

²²⁰ Porov. tamtiež.

²²¹ Porov. tamtiež.

²²² Porov. tamtiež.

²²³ Porov. tamtiež.

²²⁴ Porov. tamtiež.

²²⁵ Porov. tamtiež.

²²⁶ Porov. tamtiež.

²²⁷ Porov. tamtiež.

²²⁸ Porov. tamtiež.

²²⁹ Porov. tamtiež.

²³⁰ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika čadčianskej farnosti – pokrstení 1742-1797, zv. I, R, inv. č. 90.

Poslednou v Čadci krstenou zo Skalitého bola Dorota, dcéra Tomáša Krčmárika. Matka sa volala Katarína a krstnými rodičmi boli Ján Firek a Anna Ramšáková.²³¹

Od marca do konca roka 1750 bolo vo farnosti Skalité (aj s filiálkami Čierne a Oščadnica) pokrstených 89 detí, z toho 34 zo Skalitého. Odhadom sa v roku 1750 v Skalitom narodilo asi 54 detí.²³²

V skalitskej matrike, ktorá sa začala písať v roku 1750, sa uvádza, že 12. marca 1750 boli farárom Mikulášom Františkom Kalužayom pokrstené tieto deti:

- *Mikuláš, syn Juraja Ďurču a Anny; krstnými rodičmi boli Ján Andrišák (Jendrišák) a Anna Špaleková z Oščadnice*
- *Mária, dcéra Michala Buvalu (Bulavu) a Doroty; krstnými rodičmi boli Jakub Kudlák a Mária Papiščáková (Papíková) zo Skalitého*²³³

4.2.2 Sobáše

Sobášna matrika z Čadce z roku 1742 nám prezrádza, že v mesiaci január tam bolo sobášených 28 párov, z toho 8 zo Skalitého:

- *6. január – vdovec Jakub Jašurščák (Jašurek) z Čierneho a vdova Kata, manželka nebohého Jantuša zo Skalitého. Svedkom bol Ján Sobščák z Čierneho.*
- *6. január – mládenec Michal, syn Andreja Šulavjaka (Šimurda) zo Skalitého a Regina, dcéra Juraja Zazeraka zo Skalitého. Svedkami boli Ján Kohút a Jakub Šimalak (Šimaliak).*
- *21. január – mládenec Andrej, syn Melichera Prýzgulak (Priečko) a Anna, dcéra Mateja Galusa zo Skalitého. Svedkom bol Ján Matejak zo Skalitého.*
- *21. január – mládenec Šimon, syn Juraja Gonšča (Gonščák) a Žofia, dcéra Michala Švancara (Švancár). Svedkom bol Michal Ručkoviak (Rucek) zo Skalitého.*
- *21. január – vdovec Pavol Chowaniak (Chovaniak) a Anna, dcéra Tomáša Legerščáka (Legerský). Svedkom bol Matúš Nozdrovický zo Skalitého.*
- *28. január – mládenec Andrej, syn Andreja Planetara a Anny, dcéry Jána Swentka (Sventek). Svedkom bol Jakub Koritiar (Koričár) zo Skalitého.*

²³¹ Porov. tamtiež.

²³² Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika čadčianskej farnosti – pokrstení 1742-1797, zv. I, R, inv. č. 90.

- 28. január – mládenec Štefan, syn Martina Wakulu z Poľska z obce Sol' a Eva, dcéra Jakuba Šmatlawiaka (Šmatlava). Svedkom bol Juraj Czanečak (Čanecký) zo Skalitého.
- 28. január – mládenec Juraj, syn Tomáša Legerščáka a Anna, dcéra Pavla Jasnovičana. Svedkom bol Šimon Legerščák zo Skalitého.²³⁴

Vo februári 1742 bolo v Čadci 6 sobášov, z toho 1 zo Skalitého.

V apríli 5 sobášov, z toho ani jeden zo Skalitého.

V máji 10 sobášov, z toho 2 zo Skalitého.

V júni 1 sobáš, nebol zo Skalitého.

V auguste 3 sobáše, z toho 1 zo Skalitého.

V októbri 3 sobáše, ani jeden zo Skalitého.

V novembri 14 sobášov, z toho 3 zo Skalitého.²³⁵

Teda všetkých sobášov v roku 1742 v Čadci bolo 42, z toho 7 bolo zo Skalitého.²³⁶

V roku 1743 bolo všetkých sobášov 70, z toho 9 zo Skalitého.²³⁷

Do úradovanie prvého farára v Skalitom, teda do marca 1750, boli 2 sobáše ešte v Čadci.

V Skalitom bolo od marca 1750 celkovo 18 sobášov, z toho 9 zo Skalitého.

V roku 1751 bolo celkovo 26 sobášov, z toho 10 zo Skalitého.

V roku 1752 bolo celkovo 31 sobášov, z toho 11 zo Skalitého.

V roku 1753 bolo celkovo 28 sobášov, z toho 11 zo Skalitého.

V roku 1754 bolo celkovo 36 sobášov, z toho 14 zo Skalitého.

V roku 1755 bolo celkovo 16 sobášov, z toho 7 zo Skalitého.

V roku 1756 bolo celkovo 42 sobášov, z toho 15 zo Skalitého.²³⁸

Prvý sobáš v Skalitom bol 26. marca 1750: vdovca Pavla Pinyaka (Pňoka) a Anny, dcéry Pavla Ličku. Svedkami boli Ján Pinyak a Ján Zelenyak z Oščadnice.²³⁹

²³³ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika skalitskej farnosti 1750-1794, zv. I, RSZ, inv. č. 990.

²³⁴ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika sobášených čadčianskej farnosti 1742-1807, zv. VI, S, inv. č. 95, str. 1.

²³⁵ Porov. tamtiež.

²³⁶ Porov. tamtiež.

²³⁷ Porov. tamtiež.

²³⁸ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika skalitskej farnosti 1750-1794 – sobášení, zv. I, R,S,Z, inv. č. 990, str. 268 atď.

²³⁹ Porov. tamtiež.

Prvý Skalitčan sa v Skalitom sobášil 16. augusta 1750 a bol to vdovec Pavol Slezak a Dorota, dcéra nebohého Tomáša Legerského. Svedkami boli Ján Čanecký a Jakub Rucek.²⁴⁰

11. októbra 1750 sa ženil mládenec Jozef Gerát a Dorota, dcéra nebohého Jána Špiliaka (Špilák, Špila). Svedkovia boli Matej Nozdrovický a Ján Oravec.²⁴¹

4.2.3 Birmovanie

V roku 1749 sa konala v Čadci sviatosť birmovania a všetkých birmovancov bolo 30. Z toho:

- z Oščadnice 7
- z Čadce 18
- z Vrchu Ochodnice 1
- zo Skalitého 1 a to, Mária Mikuliak (Mikulová), 22-ročná, birmovné meno si vzala Anna a birmovným rodičom bola Estera Jurašek (Jurášková)
- z Horelice 1
- z Čierneho 1
- z Rakovej 1²⁴²

4.2.4 Pohreby

Matrika zomrelých z Čadce z rokov 1742-1807 nám podáva tieto správy o Skalitčanoch:

Ako prvý zo Skalitého je zaznačený pohreb zosnulého Jána, syna Tomáša Mikuláka (Mikula), ktorý zomrel 19. augusta 1748.²⁴³

Dňa 21. septembra 1748 zomrel Andrej Kovalak (Kavala, Kováč) a dozvedáme sa o ňom, že bol prisťahovaný.²⁴⁴

24. februára 1749 zomrela ďalšia prisťahovaná Dorota Serafinak (Serafinová).²⁴⁵

Dňa 24. januára 1750 zomrelo dieťa Dorota, dcéra Jakuba Šlamčtika.²⁴⁶

²⁴⁰ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika skalitskej farnosti 1750-1794 – sobášení, zv. I, R,S,Z, inv. č. 990, str. 268 atď.

²⁴¹ Porov. tamtiež.

²⁴² Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika pobirmovaných čadčianskej farnosti 1742-1797, zv. I, R, inv. č. 90, str. 66.

²⁴³ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika zomrelých čadčianskej farnosti, 1742-1807, zv. VIII, Z, inv. č. 97, str. 16.

²⁴⁴ Porov. tamtiež.

²⁴⁵ Porov. tamtiež.

²⁴⁶ Porov. tamtiež.

V novovzniknutej skalitskej farnosti bol prvý pohreb v marci roku 1750.

19. marca 1750 zomrel Andrej Drahni, mal 28 rokov a bol z Oščadnice.²⁴⁷

Zo Skalitého je ako prvé zapísané zomrelé dieťa Mária Borola, ktorá zomrela 24. marca 1750 a mala 1 rok.²⁴⁸

V tej istej matrike je zapísaný zo Skalitého aj Ján Chovanec, ktorý zomrel 30. marca 1750 a mal 50 rokov.²⁴⁹

Teda v marci boli vo farnosti 3 pohreby, 2 zo Skalitého a 1 z Oščadnice.

V apríli bol 1 pohreb, ale nebol to pohreb Skalitčana.

V máji boli 3 pohreby, z toho 1 zo Skalitého.

V júni 4 pohreby, ani jeden zo Skalitého.

V júli 4 pohreby, ani jeden zo Skalitého.

V auguste 3 pohreby, z toho 2 zo Skalitého.

V septembri 4 pohreby, z toho 3 zo Skalitého.

V októbri 3 pohreby, z toho 1 zo Skalitého.

V novembri 7 pohrebov, z toho 2 zo Skalitého.

V decembri 13 pohrebov, z toho 7 zo Skalitého.²⁵⁰

Všetkých pohrebov od marca 1750 bolo v novovzniknutej farnosti Skalité 61, z toho zomrelo 18 Skalitčanov a 1 dieťa, ktoré je zapísané v januári 1750 ešte v čadčianskej matrike. Skalitčanov v roku 1750 etda zomrelo 19.

Všetkých pohrebov v skalitskej farnosti v roku 1751 bolo 145, z toho 56 zo Skalitého, kde zomrelo 48 skalitských detí do 15-tich rokov.²⁵¹ V Skalitom v roku 1751 zúrila pravdepodobne nejaká detská epidémia.

V roku 1752 bolo vo farnosti 53 pohrebov, z toho 24 zo Skalitého (z nich 12 detí do 15 rokov).²⁵²

V roku 1753 zomrelo vo farnosti 65 ľudí, z toho 18 zo Skalitého (z nich 9 detí do 15 rokov).²⁵³

²⁴⁷ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika skalitskej farnosti – zomretí, zv. I, R,S,Z, inv. č. 990, str. 364.

²⁴⁸ Porov. tamtiež.

²⁴⁹ Porov. tamtiež.

²⁵⁰ Porov. tamtiež.

²⁵¹ Porov. tamtiež.

²⁵² Porov. tamtiež.

²⁵³ Porov. tamtiež.

4.2.4.1 Najstarší zosnulí Skalitčania od roku 1751 do roku 1753

V matrike zomrelých sa uvádza aj vek zomrelého, na základe ktorého môžeme určiť rok jeho narodenia.

26. februára 1751 zomrela Žofia Zenblačbka (Stenchlačka - Stencláková) vo veku 89 rokov,²⁵⁴ teda narodila sa v roku 1662. Na základe ostrého nemeckého „ß“ (s) v jej priezvisku je možné domnievať sa, že má korene v nemecky hovoriacich krajinách.

Dňa 13. apríla 1751 zomrela Katarína Barurková (Jašurková?) zo Skalitého vo veku 82 rokov.²⁵⁵ Teda narodila sa v roku 1669.

Vo veku 90 rokov zomrela v Skalitom Barbara Husarka (Husárová). Zomrela 19. decembra 1751. V ten istý deň zomrel aj Tomáš Chromiak vo veku 72 rokov.²⁵⁶ Barbara sa musela narodiť v roku 1661 a Tomáš sa narodil v roku 1679.

Dňa 13. januára 1752 zomrela vo veku 95 rokov Mária Greguška (Gregušová),²⁵⁷ narodená v roku 1657.

Vo veku 89 rokov zomrel 6. februára 1752 Gregor Greguš,²⁵⁸ narodený v roku 1663.

O rok neskôr, teda v roku 1664, sa narodil Jozef Selens, ktorý zomrel 6. apríla 1752 vo veku 88 rokov.²⁵⁹

Požehnaného veku sa dožil manželský pár Dorota a Kazimír Serafínovci, lebo Dorota, narodená r. 1653, zomrela 1. januára 1753, teda dožila sa 100 rokov. Jej manžel Kazimír zomrel o 10 dní po nej 11. januára 1753, dožil sa 102 rokov (narodil sa teda r. 1651).²⁶⁰

Vo veku 84 rokov zomrela 7. januára 1753 Anna Zenzlyak²⁶¹ (Stenclák - Stencláková), narodená r. 1669.

Na základe týchto informácií možno usudzovať, že okolo roku 1662 Skalité nebolo novovzniknutou, ale už rozvinutou funkčnou obcou, hoci písomne zachytenou až v roku 1662 v Strečnianskom urbári, ako už bolo spomenuté. Je možné, že v roku 1662 sa začala obec formovať na novom, kopaničiarskom práve, no určite vznikla

²⁵⁴ Porov. Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, Matrika skalitskej farnosti – zomretí, zv. I, R,S,Z, inv. č. 990.

²⁵⁵ Porov. tamtiež.

²⁵⁶ Porov. tamtiež.

²⁵⁷ Porov. tamtiež.

²⁵⁸ Porov. tamtiež.

²⁵⁹ Porov. tamtiež.

²⁶⁰ Porov. tamtiež.

skôr. Po dôkladnejších archeologických výskumoch by sme podľa môjho názoru mohli osídlenie obce datovať až do 13. storočia, nevylučujúc možnosť osídlenia už v období Veľkej Moravy, prípadne aj skôr.

4.3 Odlúčenie filiálok Čierne a Oščadnica

K rozdeleniu skalitskej farnosti časom muselo dôjsť pre vzrast počtu obyvateľstva. Správy z farnosti hovoria, že k rozdeleniu prispelo i to, „... že bolo treba stavať nový kostol, ale jednako ani Oščadnica ani Čierne nemalo chuti prispieť na kostol, ktorý bol od nich príliš ďaleko.“²⁶² Preto 1. septembra 1788 sa utvorila samostatná oščadnická farnosť.²⁶³

Čierne bolo filiálkou Skalitého do roku 1796. Vtedy bola ustanovená farnosť v Čiernom, ku ktorej bola pripojená aj filiálka Svrčinovec, ktorá dovtedy patrila k čadčianskej farnosti. Keďže vtedy už v Skalitom stál nový murovaný kostol, dovtedajší drevený kostol bol v roku 1796 rozobratý a prevezený do novej farnosti Čierne, kde si ho farníci opäť postavili. I keď tento kostol určite opravili, nemohol mať dlhé trvanie, lebo bol už starý a biskup Jozef Kluch (1808-1826) v roku 1815 odporúča postaviť nový murovaný kostol.²⁶⁴ Zachovala sa správa, že „ešte v roku 1875 sa v ňom konali bohoslužby a potom už musel byť natrvalo zatvorený, lebo sa nachádzal v dezolátnom stave a hrozilo, že sa čoskoro zrúti.“²⁶⁵ Závažným dôvodom pre rozdelenie farnosti bola aj skutočnosť, ktorá je popísaná v kánonickej vizitácii farnosti Skalité z roku 1767, že cesta od skalitskej fary trvala do Čierneho hodinu a štvrt' a cesta do Oščadnice tri hodiny.²⁶⁶ Preto tieto dediny nemali chuť prispievať na nový kostol v Skalitom, ktorý bol od nich tak veľmi vzdialený.

4.4 Nový murovaný kostol

Starý drevený kostol, ktorý stál vedľa fary na terajšom cintoríne, nahradil nový, priestraný a murovaný, ktorý by mohol byť v poradí štvrtým kostolom v Skalitom. S výstavbou terajšieho kostola sa začalo okolo roku 1787. Správa o tom spomína:

²⁶¹ Porov. tamtiež.

²⁶² Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, č. 2.

²⁶³ Porov. *Visitatio canonica ecclesiae Oščadniczensis de anno 1798*.

²⁶⁴ Porov. Findura J., *Dejiny farnosti Čierne...*, str. 27.

²⁶⁵ Porov. tamtiež, str. 27.

²⁶⁶ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767*.

„...Skalitčania sedem rokov zväžali kameň z Kavalovho potoka ku stavbe kostola.“²⁶⁷
Dostavaný bol v roku 1793²⁶⁸ za farára Andreja Gombára. Stavbu financoval patrón farnosti Anton Esterházi²⁶⁹ a stavbu dokončil jeho syn Mikuláš.²⁷⁰ Pracovali na nej miestni farníci.

Hneď po dostavaní bol kostol najprv požehnaný, ale na posvätenie si Skalitčania počkali sedem rokov, lebo podľa správ kostol mal prísť posvätiť „...pán biskup z Nitry, ale do najsevernejšej farnosti biskupstva to nebolo na vtedajšie pomery také ľahké.“²⁷¹

4.4.1 Situovanie kostola

Kostol je postavený nezvyčajným spôsobom smerom od juhu na sever, pretože kostoly sa stavali zvyčajne od juhu na západ. Pravdepodobným dôvodom pre takéto riešenie bola hlavná cesta okolo pozemku, ktorý bol určený pre novostavbu. Pozemok zrejme patril dedine a bol vymenený za farskú roľu na Latonke. Pozemok v centre dediny sa stal teda farským pozemkom, na ktorom sa mohla zrealizovať stavba kostola a územie Latonky prešlo do vlastníctva obce.

Túto výmenu dosvedčuje aj zápis vo vizitácii z 1. júna 1815, keď nitriansky biskup Jozef Kluch za prítomnosti zástupcov Trenčianskej župy Justína Pongráca a Gašpara Maršovského, advokáta panstva Františka Katona a panského „provizóra“ Ignáca Brichtu odpovedá na otázky z poslednej vizitácie: „*Farská roľa zvaná Latunka, ktorú prideliť patrón farárovi namiesto tej role, kde bol postavený nový murovaný kostol a zhotovené škridle, bola na zasadaní panstva v Čadci v mesiaci februári roku 1810 pridelená občanom na Skalitom a majú ju dodnes.*“²⁷²

Farníci sa obávali, že ak bude kostol postavený pozdĺž cesty, veriacich pri bohoslužbách bude rušiť nadmerný hluk. Preto hľadali vhodné riešenie, ako tomu zabrániť. Kostol situovali tak, že os jeho lode tvorila kolmicu na hlavnú cestu. V tomto smere však pozemok stúpa do malého vršku a svätyňa kostola mala stáť práve na ňom. To spôsobilo, že ak mal byť kostol v jednej úrovni, musel sa urobiť umelý násyp nielen na mieste hlavného vchodu, ale pod celou stavbou. Skalitčania si zvolili druhú alternatívu, hoci bola oveľa náročnejšia, no istotne efektívnejšia, pretože

²⁶⁷ Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 3, 1. november 1929.

²⁶⁸ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 8.

²⁶⁹ Porov. *Historia Parochie Skalitensis*, 1750, c.d.

²⁷⁰ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, str. 8.

²⁷¹ Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 3, c.d.

²⁷² *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1815.*

v súčasnosti sa hlavný vchod do kostola nachádza približne 5 m nad úrovňou hlavnej cesty.²⁷³ Vo farskom vestníku sa píše, že „základy pod vchodom kostola,“ čiže pod vežou, „činili toľko do hĺbky, koľko múry od zeme po dach“²⁷⁴ (po strechu). Je to približne 11 m. Ďalej sa uvádza, že „Skalitčania 7 rokov zväžali kameň z Kavalovho potoka ku stavbe kostola.“²⁷⁵ Farníkom sa napokon vďaka obetavej práci s Božou pomocou podarilo nový kostol postaviť; ako uvádzajú vizitácie z rokov 1798-1803, bolo to v roku 1794.²⁷⁶ Pri oprave veže, ktorá sa konala v lete 1999, sa našla listina, v ktorej sa uvádza, že kostol bol dostavaný už v roku 1793, čiže o rok skôr.²⁷⁷

Kostol sa teda podarilo Skalitčanom vystavať a zaiste mali z neho veľkú radosť, ale starosti ešte neskončili, pretože bolo nutné zadovážiť doň liturgické zariadenie. Farníci to museli urobiť na vlastné náklady, no ich finančná situácia bola kritická. Svedčí o tom aj záznam v kánonickej vizitácii z rokov 1798-1803, kde sa píše, že kostol bol zadĺžený vo výške 240 zlatých.²⁷⁸ Ľudia si pomohli tak, že preniesli inventár zo starého dreveného kostola do nového. „Preniesli hlavný oltár a ten veru nijako nepasoval do mohutnej a krásnej stavby. (...) Mohutné a smelé klenby nášho kostola vyžadujú i vkusné i súmerne veľké oltáre a ten starý hlavný oltár, veru, bol aj nízky, aj úzky, aj chatrný.“²⁷⁹

Načas sa farníci s týmto núdzovým riešením zmierili, ale keď preniesli kazateľnicu, tá sa už do nového chrámu absolútne nehodila. V starom kostole bol na ňu výstup priamo z kostola a v novom sa na ňu vychádzalo zo sakristie po úzkych schodoch a bola aj vyššie. „Ak sa mal zachovať aký-taký vkus pri zariadzovaní kostola, musel byť primeraný aj bočný oltár na protiľahlej strane.“²⁸⁰

Bolo teda nevyhnutné zadovážiť novú kazateľnicu, bočný oltár a krstiteľnicu. Kazateľnicu dali vyhotoviť novú, s baldachýnom a rámom, v podobnom štýle ako starý bočný oltár. Naspodu ju rozšírili na spôsob oltára, no nebol to pravý oltár, iba napodobenina, takže omša sa na ňom slúžiť nemohla a tabernákulum (bohostánok) sa používalo ako krstiteľnica.²⁸¹ Presnú správu o tom, ako bol zariadený interiér kostola, nemáme, ale miestny farár i veriaci boli pravdepodobne s ním spokojní, lebo

²⁷³ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 30.

²⁷⁴ *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej farnosti, č. 3, 1. november 1929.

²⁷⁵ Porov. tamtiež.

²⁷⁶ Porov. *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803*.

²⁷⁷ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 30.

²⁷⁸ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803*.

²⁷⁹ *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej farnosti, č. 3, 1. november 1929.

²⁸⁰ Tamtiež.

²⁸¹ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej farnosti, č. 3, 1. november 1929.

pri vizitácii farnosti, päť rokov od zariadenia, sa v správe o kostole spomína mimo iného i toto: „*Zo sakristie je pohodlný výstup na kazateľnicu, ktorá je na pohľad symetrická s bočným oltárom. Pod kazateľnicou je stánok na novú krstiteľnicu. Oproti kazateľnici je bočný oltár s reliéfom zvestovania Panny Márie a má aj bohostánok, ale dvierka sú bez kovania.*“²⁸²

Kostol bol teda pripravený na konanie bohoslužieb. Už bolo potrebné len ho slávnostne konsekrovať, no dostať sa v tej dobe do najodľahlejšej farnosti diecézy bol pre nitrianskeho biskupa, ktorým bol vtedy František Xavér Fuchs (1784-1804), dosť značný problém. Bolo jasné, že biskup v dohľadnom čase nebude môcť kostol posvätiť. Posviacka sa z rozličných príčin neustále oddŕaľovala. Aby sa v ňom mohli konať bohoslužby, poveril biskup niektorého významnejšieho kňaza (pravdepodobne dekana), aby kostol aspoň požehnal.²⁸³

V roku 1796 bola vedľa hlavnej cesty, 150 m od kostola, postavená farská budova.²⁸⁴ Táto stavba je opísaná vo farskej vizitácii z roku 1798. Bola v nej malá predsieň, dve izby pre farára, jedna izba pre kaplána, jedáleň a malý dvor, kde ešte stála stará maštaľ, ktorá sa mala zbúrať. Okolie fary nebolo zatiaľ upravené.²⁸⁵

Na dvore tejto fary bola v rokoch 1963-1964²⁸⁶ postavená súčasná farská budova, pričom predošlá bola zbúraná.

4.4.2 Posviacka chrámu

Miestny farár Ladislav Rázga, ktorý účinkoval vo farnosti v rokoch 1798-1805,²⁸⁷ poslal na Biskupský úrad do Nitry správu o posviacke kostola, aby bola priložená ku kánonickej vizitácii z rokov 1798-1803. Uvádza sa v nej: „*Kostol na Skalitom slávnostne konsekroval biskup František Fuchs 15. augusta 1801,*“²⁸⁸ bolo to na spomienku Nanebovzatia Panny Márie, za účasti ľudu a mnohých kňazov. Na posviacke kostola boli prítomní nasledovní kňazi:²⁸⁹

František III. Fuchs, nitriansky biskup

Ján Briestenský, kanonik

²⁸² *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

²⁸³ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej farnosti, č. 3, 1. november 1929.

²⁸⁴ Porov. tamtiež.

²⁸⁵ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

²⁸⁶ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, str. 20.

²⁸⁷ Porov. tamtiež, str. 51.

²⁸⁸ Doplnky a zmeny medzi rokmi 1798-1803, in: *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798- 1803.*

²⁸⁹ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, č. 4, 1. február 1930 (z pozostalosti Petra Černu).

František Cigler, biskupský tajomník
Daniel Tvrдый, biskupský ceremoniár
Jozef Brestenský, farár zo Žiliny
Juraj Géci, farár z Čadce
Ján Stanček, farár z Rakovej
Ján Škorvánek, farár z Oščadnice
Samuel Peška, farár z Čierneho
Patrícus Šimek, gvardián františkánskeho kláštora zo Žiliny
Ján Pazuška, farár z Istebnej (Poľsko)
Ladislav Rázga, miestny skalitský farár

Tento stručný údaj o konsekrácii kostola i mená zúčastnených kňazov sa nachádzajú v kánonickej vizitácii z roku 1828.

Hoci kostol v Skalitom bol postavený už v roku 1793, jeho konsekrácia sa z viacerých dôvodov oddialila. Biskup však poveril niektorého kňaza – mohol to byť aj miestny farár alebo čadčiansky dekan – aby kostol požehnal a mohli sa v ňom konať bohoslužby. Neskôr sa rozhodlo, že konsekrácia sa uskutoční 15. augusta 1801.

Farníci si vtedy uvedomili, že aj zvony, ktoré majú, nie sú konsekrované, preto žiadali na biskupskom úrade, aby mohol biskup pri konsekrácii kostola konsekrovať aj zvony. Odpoveď Nitry však bola záporná. Argumentovali tým, že konsekrácia kostola je náročná na čas a nie je možné, aby sa biskup v Skalitom zdržal dlhšie. Dali im návrh, aby zvony priviezli do Čadce, lebo biskup príde na Kysuce už niekoľko dní pred 15. augustom a budú sa tam konsekrovať zvony aj z iných farností.²⁹⁰

Skalitčania sa rozhodli zvony zvesiť a zaviesť do Čadce, kde ich „*v kostole 12. augusta 1801 posvätil biskup František Fuchs.*“²⁹¹ Zvony potom previezli späť a zase zavesili do zvonice na vežu kostola. Bola to práca časovo a fyzicky náročná, nie ale posledná, lebo v roku 1868 viezli farníci zvon na posvätenie k úcte Sv. krížu až do Žiliny. Keď biskup Fuchs 14. augusta 1801 prišiel do Skalitého, zvony už boli na veži a vítal ho ich hlahol. Bol to pravdepodobne prvý nástupca apoštolov v histórii, ktorý vstúpil na skalitskú pôdu.²⁹²

Keďže posviacka kostola v Skalitom bola nevšednou a dlho očakávanou udalosťou, zúčastnilo sa na nej mnoho kňazov a veľké množstvo ľudí. Jozef Randík,

²⁹⁰ Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 36.

²⁹¹ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1828.*

²⁹² Porov. Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 36.

farár v Skalitom v rokoch 1921-1938, nám vo farskom vestníku *Zprávy z farnosti v Skalitom* z 1. februára 1930 k tomu podáva podrobný priebeh z posviacky kostola. Prameň, z ktorého čerpal tieto fakty, nie je známy. Informácie mohol mať buď z už nezachovaného originálneho záznamu z posviacky, alebo jednoducho opísal vtedy platné všeobecné obrady konsekrácie nového kostola.

„Príchodom pána biskupa, pravda, veľké bolo vzrušenie na Skalitom a nielen celá skalitská obec a jej celá stárež a mládež bola na nohách, ale aj jej d'aleké okolie,²⁹³ opisuje vzrušujúcu atmosféru dňa 14. augusta 1801 v Skalitom farský vestník. Obrady posviacky kostola boli v minulosti oveľa zložitejšie a náročnejšie na čas, než sú v súčasnosti. Slávnosť trvala dva dni a začínala sa celodenným pôstom. A tak sa 14. augusta skalitská farnosť na čele s biskupom a kňazmi prísne postila. Popoludní sa všetci stretli pri kostole a spoločne sa modlili. Do chrámu nesmel nik vstúpiť. Pred kostolom bol postavený šiator, v ktorom sa uchovávali relikvie svätých, ktoré mali byť pri posviacke vložené do hlavného oltára. Zhromaždený ľud sa s prítomnými kňazmi pri nich celú noc modlil.²⁹⁴

Na druhý deň skoro ráno sa začal vlastný obrad posviacky. Biskup prišiel pred kostol, ľahol si pred ním tvárou na zem, začal sa modliť litánie k všetkým svätým a sedem kajúcich žalmov. Potom vstal, posvätil vodu, nasypal do nej soľ a trikrát pokropil vonkajšie múry kostola. Pri kropení ľudia sprevádzali biskupa v procesii. Keď obišli kostol tretí raz a vrátili sa k hlavnému vchodu, biskup zaklopal na dvere a tie sa otvorili. „Pán biskup s celkom malým počtom prisluhujúcich kňazov vošiel do kostola, učiniac prv na prahu kostolných dverí svojou berlou znamenie svätého kríža“²⁹⁵, spomínajú vyššie menované farské noviny. Ostatní kňazi a všetok ľud ostal ešte vonku a modlili sa pri relikviách svätých.

V kostole sa konali ďalšie obrady. Biskup si kľakol v strede kostola na kolená a zaintonoval hymnus k Duchu Svätému *Veni Creator Spiritus* a spoločne sa modlili litánie k všetkým svätým, ďalšie modlitby a žalmy. Potom sa po dlažbe kostola rozsypal popol a biskup so svojou berlou písal po kostole písmená latinskej a gréckej abecedy na znak toho, že „všetci pravoverní kresťania, či sú to latinského, či gréckeho obradu, majú sa považovať za údy Cirkvi“.²⁹⁶ Svätila sa aj tzv. gregoriánska voda zmiešaná so soľou, vínom a popolom, ktorou sa pokropili vnútorné steny

²⁹³ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 21.

²⁹⁴ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom*, Dejiny skalitskej farnosti, č. 4, 1. februára 1930.

²⁹⁵ Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité...*, str. 37.

a podlaha. Toto všetko sa dialo v úzkom kruhu biskupa a jeho najbližších spolubratov. Keď sa tieto obrady skončili, prítomní kňazi vzali pozostatky svätých a nasledovala procesia okolo kostola. Pred kostolom bola ešte kázeň a až po nej mohol ľud vojsť do kostola.²⁹⁷

Biskup vložil do oltára pozostatky svätých, zamuroval oltárny kameň a pomazal oltár posvätnými olejmi. Pomazal aj 12 hlavných pilierov kostola, a to na miestach, ktoré ešte donedávna boli označené krížmi. Neskôr sa ešte svätili bočné oltáre, oltárne plachty, omšové rúcha a iné bohoslužobné predmety. Po skončení obradov posviacky biskup Fuchs slúžil slávnostnú svätú omšu za prítomnosti 12 kňazov.²⁹⁸

Farár Jozef Randík končí svoju správu o posviacke kostola slovami: „*Obrady posviacky kostola mohutne pôsobili na veriaci ľud. Skalitčania mocne dojatí od radosti plakali nad Božou milosťou, ktorá im bola daná. Prítomní toho dňa nezabudli do smrti, vždy si ho pripomínali a hovorili o ňom ešte i svojim vnukom, kladúc im na srdce vernosť a úctu k svojmu svätému chrámu, za ktorý, keď ho chceli mať, priniesli toľké obety. Škoda, veľká škoda by bola, keby Skalitčania niekedy zabudli na tento odkaz a testament svojich zbožných a obetavých otcov!*“²⁹⁹

Neskorší nitriansky biskup Jozef Vurum v roku 1828 stanovil dátum, kedy sa má pripomínať tento slávnostný deň: „*Výročie konsekrácie kostola sa bude vždy sláviť v nedeľu po 15. auguste so 40-dňovými odpustkami.*“³⁰⁰

Podľa dnes platných liturgických predpisov sa výročie posviacky chrámu má každoročne sláviť ako slávnosť vo výročný deň posviacky. Keďže kostol v Skalitom bol posvätený 15. augusta a na tento deň v súčasnom liturgickom kalendári pripadá prikázaná slávnosť Nanebovzatia Panny Márie, ktorej slávenie má podľa liturgických smerníc prednosť, slávnosť výročia posviacky sa prekladá na najbližší voľný deň – čiže na 16. augusta.³⁰¹ V nedeľu po 15. auguste (alebo pred 15. augustom) sa môže znova sláviť výročie posviacky, podobne ako pri oslave patróna farnosti sv. Jána Krstiteľa 24. júna.³⁰²

²⁹⁶ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 22.

²⁹⁷ Porov. tamtiež, str. 22.

²⁹⁸ Porov. *Zprávy z farnosti na Skalitom, Dejiny...*, č. 4.

²⁹⁹ *Zprávy z farnosti na Skalitom, Dejiny...*, č. 4.

³⁰⁰ *Zprávy z farnosti na Skalitom, Dejiny...*, č. 4.

³⁰¹ Porov. *Direktórium 2003: Okurencia, SSV, Trnava 2002*, s. 14-15.

³⁰² Porov. *Direktórium 2003: Vonkajšie slávenie niektorého sviatku, SSV, Trnava 2002*, s. 13.

Bolo by veľmi chvályhodné obnoviť v Skalitom prastarú tradíciu význačnejšie sláviť aj výročie posviacky nášho chrámu, tak ako sa oslavuje sviatok patróna kostola a farnosti sv. Jána Krstiteľa. Veď slovo „hody“ je odvodené z latinského slova „*hodie*“, čo znamená „*dnes*“ – čím sa myslel deň posviacky kostola, v ktorý sa hody slávili.

4.4.3 Zariadenie kostola

Už v spomínanej vizitácii z roku 1798-1803 sa spomína deň, keď „*15. augusta 1798 navštívil farský kostol v Skalitom nitriansky biskup František Fuchs*“³⁰³ a začala sa vizitácia farnosti. V kostole pravdepodobne chýbali niektoré podstatné veci, ktoré sa ku konsekrácii vyžadovali, a preto biskup kostol ešte nemohol posvätiť.

Farníci dali vyhotoviť nový oltár a kazateľnicu, ale aby nebol kostol v čase vizitácie prázdny, preniesli doň bohoslužobný inventár zo starého dreveného kostola a prispôbili novým podmienkam. Svedčí o tom aj správa z vizitácie, že „*vo svätyni je hlavný oltár prenesený zo starého kostola. (...) Tento oltár je neúmerný ku kostolu a bolo by ho treba zväčšiť i čo do výšky, i čo do šírky, alebo dať celý nový.*“³⁰⁴ Aby sa nemuseli konsekračné obrady robiť dvakrát, posvätenie kostola sa oddialilo a na vystavení dokumentu sa ešte dlho pracovalo. Dňa 15. októbra 1803 bol vypracovaný a podpísaný spis o vizitácii biskupom Františkom Xavérom Fuchsom a jeho tajomníkom Františkom Cziglerom.³⁰⁵

Medzi prvou návštevou biskupa v roku 1798 a uzatvorením vizitácie v roku 1803, teda počas spracovávania vyhotovenia zápisnice o biskupovej návšteve farnosti, došlo k nasledujúcim zmenám: 15. augusta 1801 bol kostol slávnostne konsekrovaný nitrianskym biskupom Františkom Fuchsom, v roku 1802 boli omalované (mramorovo-červenou farbou) všetky tri oltáre, organ a spovednica. Dlh 240 zlatých bol vyplatený a kapitál kostola bol 1303 zlatých. Na žiadosť biskupa Františka Fuchsa poslal pápež Pius VII. pre kostol odpustky v nasledovné dni: nedeľa v oktáve sv. Jána Krstiteľa, 3. adventná a 3. pôstna nedeľa, slávnosť Všetkých svätých a deň verejnej farskej poklony Najsvätejšej sviatosti. Uvádza sa správa aj o výmene pozemkov na stavbu kostola, ktoré farár Ladislav Rázga poslal 19. augusta na Biskupský úrad v Nitre, ktorá bola pripojená ku kánonickej vizitácii.³⁰⁶

³⁰³ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

³⁰⁴ Tamtiež.

³⁰⁵ Tamtiež.

³⁰⁶ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

Z dokumentu sa môžeme taktiež dozvedieť ako vyzeral kostol pri biskupskej návšteve v roku 1798. Keďže bol kostol iba pred niekoľkými rokmi dokončený, musel byť vo veľmi dobrom stave. „*Je nový, murovaný (...) strechu má natretú červenou farbou s vežou spojenou s múrom kostola,*“³⁰⁷ píše sa vo vizitácii. „*Kostol sa nachádza v štvrtine dediny smerom na juh a je bezpečný pred požiarom.*“³⁰⁸ Krypta sa pod kostolom nenachádzala, iba „*pod vežou je akýsi malý priestor s klenbou a vchodom zvonka.*“³⁰⁹

Vchod na vežu viedol po točitých schodoch. Organ zakúpený do kostola ešte pred začatím stavby mal 10 registrov a pedál. Kostol mal štyri zvony, dva väčšie a dva menšie: Prvý z väčších vážil 4 centy a niesol nápis „*Vox clamantis in deserto*“; druhý 2 centy s nápisom „*Vox dilecti mei pulsantis*“. Dva menšie vážili 50 libier a 15 libier. Zvony ešte neboli konsekrované a pravdepodobne boli prenesené zo starého dreveného kostola. Jeden zvon však bol prasknutý, preto bol v čase vizitácie odoslaný do Banskej Bystrice na preliatie. Dva veľké zvony a jeden malý boli vo veľkej veži a druhý malý zvon v malej vežičke nad svätyňou. Zvonilo sa na ňom iba počas svätej omše cez premenenie.³¹⁰ Všetky zvony boli zakúpené z milodarov farníkov. Okolie kostola zrejme nebolo využitú, pretože „*miesto okolo svätyne je mierne vlhké*“ a cintorín sa nachádzal neďaleko kostola pri fare.

Pri porovnávaní zoznamu bohoslužobných predmetov z kánonickej vizitácie z roku 1767 a zoznamu predmetov z kánonickej vizitácie z rokov 1798-1803, ktoré sa v novom kostole nachádzali, sa zdá, že boli prenesené z pôvodného dreveného kostola sv. Jána, apoštola a evanjelistu. Pribudli k nim aj nové. V kostole sa uchovávali aj matriky – stará matrika z rokov 1750-1795 a tri nové: pokrstených, sobášených a pochovaných, do ktorých sa zapisovalo od roku 1795. Nachádzal sa tam aj denník príjmov a výdavkov. Inventár kostola tvoril aj pozlátený kalich z medi a striebra s paténou, pozlátené strieborné cibórium, malá medená, sčasti postriebrená a sčasti pozlátená monštrancia, nádobka, v ktorej sa nosilo sväté prijímanie chorým, strieborná nádobka na posvätné oleje. Ďalej to boli dve hodvábné véla, päť cengáčov, socha zmŕtvychvstalého Krista, baldachýn, železá na pečenie a vykrajovanie hostií, dva slovenské evanjeliáre... Vo farnosti sa okrem kostola nenachádzali žiadne iné cirkevné stavby, lebo drevený kostol už bol prevezený do

³⁰⁷ Tamtiež.

³⁰⁸ Tamtiež.

³⁰⁹ Tamtiež.

Čierneho; boli tu iba dva kríže: jeden oproti cintorínu pri hlavnej ceste, o ktorý sa starala obec a druhý v osade U Martiniaka, ktorého fundáciu sľúbil farník Juraj Chovanec. Pretože zomrel, bolo potrebné napomenúť jeho syna ako dediča, aby dodržal otcov sľub a založil fundáciu so základinou 12 zlatých. V nasledujúcej vizitácii farnosti³¹¹ sa uvádza, že sľub bol splnený. Kríž so základinou 10 zlatých, ktorú založil farník Pavol Martiniak, stál na svojom mieste a počas roka sa konali pri ňom rôzne pobožnosti.

Farárom bol v čase vizitácie Andrej Gombár, ktorý bol povinný každú nedeľu a sviatok predniesť kázeň a odslúžiť spievanú omšu. *„Sviatosti vysluhuje podľa obradu rímskej Cirkvi: krst, Eucharistiú, pokánie, posledné pomazanie, snúbencov vyučuje a súcich po predchádzajúcich ohláškach sobáší.“*³¹²

Vo všedné dni sa začínala sv. omša o 8.00 h ráno, ak nebolo treba ísť zaopatriť chorého. V nedeľu a vo sviatok sa mala svätá omša začínať o 10.00 h, pričom prvýkrát sa zvonilo o 8.00 h, druhý raz o 9.00 h a tretí raz o 10.00 h. Potom nasledovala kázeň a po nej svätá omša. Keďže ľudia by na kázeň prichádzali neskoro, slúžila sa najskôr omša a po nej sa prednášala katechetická kázeň. Farníci boli takto nútení prichádzať do kostola načas. Popoludní sa zvonilo o 13.00 h a o 14.00 h. Potom sa začínali litánie a katechéza spojená so skúšaním detí farárom, ktorý neprednášal z kazateľnice, ale stál v strede kostola, aby ho bolo lepšie počuť. Bola to jediná možnosť, ako vyučovať náboženstvo, lebo *„deti tu do školy nechodia, hoci boli v tejto veci napomenutí a povzbudení z kazateľnice.“*³¹³ Hlavným dôvodom bola značná vzdialenosť ich bydliska od školy a nedostatok vhodného oblečenia. Okrem toho v lete museli pomáhať v domácnosti a na poliach.

Učiteľom a súčasne organistom bol 46-ročný česky a nemecky hovoriaci Ján Dušek z Písku. Školská budova sa nachádzala na farskom pozemku, bola však v zlom stave. Strecha bola zhnitá a aj predsieň, komora a maštal si vyžadovali opravu. Mala dve izby, z ktorých jedna slúžila ako trieda pre 14 žiakov.

Kaplána v tom čase farnosť nemala, hoci by bol veľmi potrebný, hlavne kvôli zaopatrovaniu chorých ľudí, ktorí bývali ďaleko na vrchoch, pri slovensko-sliezskej hranici. Kňazovi nezriedka trvala cesta z fary na odľahlé samoty 2-3 hodiny. Okrem toho počet farníkov stále rástol.

³¹⁰ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1828.*

³¹¹ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1828.*

³¹² *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

Veriaci skalitský ľud podľa správy vo vizitácii „je čisto katolícky, okrem jedného Žida so ženou a dvomi deťmi.“³¹⁴ Podľa vizitácie v roku 1798 žilo vo farnosti 2052 katolíkov, z toho:

schopných spovedať sa – 1357,
neschopných spovedať sa – 695,
manželských párov – 325.

O 30 rokov neskôr kánonická vizitácia zo 16. septembra 1828 uvádza, že počet veriacich vo farnosti stúpol z 2052 na 2216.³¹⁵

4.4.4 Čo hovorí listina z roku 1793

Pri oprave veže farského kostola v júli 1999 sa pod starým plechom našla listina, ktorá dokumentuje dokončenie jeho stavby:

„Pochválený buď, Ježiš Kristus! Na večitú pamiatku!

Táto veža s kostolom bola postavená roku Pána 1793 nákladom (zo štedrosti vznešenej rodiny Eszterházy, t. j. Mikuláša otca a syna Antona (nech žije v šťastí!).

Bolo to za šťastnej vlády slávneho cisára Františka a jeho otca Leopolda Alexandra, za biskupa, osvieteného a najdôstojnejšieho pána Františka Xavéra Fuchsa, za dekana, veľadôstojného pána Lukáša Pažického, farára však veľadôstojného pána Ondreja Gombára, za spravovanie úradu Jeho Vznešenosti, t. j. správcu, váženého a osvieteného pána Mateja Nándoryho, inšpektora, váženého a osvieteného pána Jána Čavčanského, za hospodárskeho správcu, osvieteného a urodzeného pána Ignáca Brichtu, za správcu rastlinnej výroby, pána Juraja Intibusa a lesníka pána Ignáca Váczyho, za richtárov: Juraja Pazdieru zo Skalitého, Juraja Špilu z Čierneho.

Bolo to v čase, keď sa viedla francúzska vojna...(tu je text značne poškodený, zmysel však je, že to bolo vtedy)...keď francúzski jakobíni zabili svojho kráľa Ľudovíta XVI. ...(Kvôli porušenému textu sa ďalej nedá zistiť, o akú akciu išlo pod vedením osvieteného pána grófa Kazimíra Eszterházyho z Galanty, ďalej je opäť nezrozumiteľné meno nejakého magnáta, potom sa spomína)

...vážený a osvietený pán Ladislav Forgáč z Gýmeša, pán Imrich Havor, kráľovský správca a radca, pána Ján Urmíny, súdny prísediaci a radca, pán Jozef Revický, prísediaci oravský, pán Štefan Rakovský, liptovský, pán Karol Príleský,

³¹³ Tamtiež.

³¹⁴ *Visitatio canonica Parochiae Szkalitensis de anno 1798-1803.*

trenčiansky, pán Ján Trstiansky, advokát panstva, a tiež vážený úradník Jeho Vznešenosti (grófa Eszterházyho) Ján Scheffstaff.

Prácu vykonávali majstri murári: František Katzer, palier Matej Szip, majstri tesári: Tomáš Koza, palier Jozef Cviaček, ktorým všetkým nech dá Boží Majestát dlhý život, po živote však večnú spásu a u potomkov slávnú pamiatku.

Zapísal Juraj Intibus, hospodársky správca Strečnianskeho panstva, dištriktu kysuckého.

Poznámka N. B. – Nota bene – na druhej strane listiny:

Pri kladení kríža (na veži) bol prítomný majster Ján Paduch z Jablunkova v Sliezske.³¹⁶

4.4.5 Kostol v súčasnosti

Spomedzi chrámov v okolitých obciach, vrátane poľských, je Farský kostol sv. Jána Krstiteľa v Skalitom najstarší.

Kostol je situovaný v nadmorskej výške 529,803 m n. m. Výška od zeme po cyrilometodský dvojkríž na veži je 41,6 m, po zvody na streche 13,4 m. Výška kostola vo vnútri (výška chrámovej lode) je 11,2 m. Dĺžka celého kostola je 35 m, dĺžka vnútornej lode je 29,1 m. Maximálna šírka celého kostola je 14,2 m, šírka lode 11,8 m. Najväčšia hrúbka múrov kostola dosahuje 1,1 m.

4.4.5.1 Interiér kostola

Kostol má jednu chrámovú loď so segmentovým uzáverom presbytéria a vstavanou vežou. Fasáda kostola je baroková s náročnými pilastrami. Okná sú polkruhovo zakončené s farebnými vitrážami z roku 1916. Na vitrážach vľavo (ak je pozorovateľ obrátený tvárou k oltáru) možno vidieť farebné sklené mozaiky Ježiša Krista (vo svätyni kostola), sv. Antona Paduánskeho a sv. Margaréty. Na pravej strane vitráže zobrazujú Pannu Máriu Lurdsú (vo svätyni kostola), sv. Jozefa a sv. Barboru.

Nástenné maľby sú neobarokové z roku 1950: na strope vo svätyni kostola uprostred je znázornený Boh Otec pri akte stvorenia. Po ľavej a pravej strane tejto maľby sú vyobrazení sv. Cyril a Metod, spolupatróni Európy. Tieto maľby sú v tvare kruhu. Medzi svätyniou a loďou je v celej šírke klenby vyobrazená maľba, ktorá zachytáva pravdepodobne Ježišovu reč na Hore. Po krajoch tejto maľby na bočných

³¹⁵ *Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1828.*

stenách sú kruhové vyobrazenia symbolov štyroch evanjelistov: orol (sv. Ján), lev (sv. Marek), človek (sv. Matúš) a býk (sv. Lukáš).

V lodi kostola je šesť veľkých obdĺžnikovitých malieb: vľavo hore smerom od svätyne k hlavnému vchodu narodenie Pána, nanebovstúpenie Pána a nad chórom sťatie sv. Jána Krstiteľa. Vpravo hore: zvestovanie Panne Márii, korunovanie Panny Márie a nad chórom je zobrazená sv. Cecília, patrónka hudobníkov. Obrazy sú v kostole tri: nad sakristiou je starobylý obraz Ježiša Krista – Dobrého pastiera, pod chórom je starobylý a veriacimi uctievaný obraz Panny Márie – Matky ustavičnej pomoci a oproti nový obraz Božieho milosrdenstva (Ježiš Kristus podľa videnia sv. Faustíny).

Organ prešiel v roku 1980-1981 rozsiahlou rekonštrukciou, pričom bola obnovená a zväčšená rokoková skriňa pôvodného organu, ktorého história pôvodu je zatiaľ neznáma. Práce vykonala firma špecializovaná na výrobu organov z českého Krnova. V novom nástroji zostala zachovaná väčšina pôvodných vzdušnic a píšťal. Organ má dva manuály a 28 registrov.

4.5 Ostatné sakrálne objekty

V Skalitom-Kudlove sa nachádza Kaplnka Povýšenia sv. kríža. Kríž, ktorý pred ňou stojí, pochádza z roku 1835 a bol vyhotovený z iniciatívy horlivého farníka Juraja Krčmárika. Postavil ho domáci kamenár Andrej Špilák. Púte pri tomto kríži sa začali konať po významnej udalosti, ktorú zachytil miestny farár Jozef Randík vo svojich *Zprávach z farnosti na Skalitom*:

V roku 1905 bolo veľké sucho – od jari až do sv. Anny (26. júla) nepršalo. Hrozilo, že všetka úroda vyjde navnivoč. Ľudia sa s veľkou úzkosťou zhromaždili pri spomínanom kríži a modlili sa za úrodný dážď. Ešte v ten deň začalo pršať. Odvtedy sa na tomto mieste zhromažďovali ľudia na modlitbách sv. ruženca.

Keďže veriaci boli pri modlitbe veľakrát rozohnaní rozmarmi počasia, rozhodli sa – ako píše Jozef Randík – postaviť kaplnku. O stavbu sa zaslúžil najmä skalitský farník Andrej Serafín, ktorý pre novú kaplnku z milodarov veriacich zadovážil aj zvon. Prvá, drevená kaplnka bola postavená v roku 1911, ale nebola stabilná, preto ju museli zbúrať. Po zakúpení nového stavebného materiálu zo zbierky veriacich v roku 1912 bola postavená nová kaplnka, tentoraz už z pevného muriva.

³¹⁶ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 8.

V roku 1915 sa kúpili do kaplnky drevené sochy Panny Márie a sv. Jána, apoštola, ktoré posvätil farár Jozef Badík. Tieto sochy, žiaľ, zhoreli pri požiari kaplnky v roku 1959. Kaplnka bola viackrát opravovaná a prestavaná (rok 1922, 1929 – bola pokrytá plechom a vydláždená kamennými kockami, v roku 1944 – prestavba kaplnky, kúpená nová plastika Pána Ježiša, v roku 1960 – obnova po požiari v roku 1959, zadovážené nové sochy).

V súčasnosti sa pri kaplnke koná výročná púť a slávnostná sv. omša v nedeľu po sviatku Povýšenia sv. kríža (14. septembra).

Čo sa týka miestnych cintorínov, v obci sú štyri riadne a dva dočasné (cholerové). Najstarší je v osade Cupeľ, kde sa podľa dochovaných náhrobkov pochovávalo ešte začiatkom 19. storočia. Nevedno však, kde sa pochovávalo predtým. Cintorín je zdevastovaný a zarastený krovím, no niektoré hroby sa ešte dajú identifikovať.

Na cintoríne pri fare sa začalo pochovávať po prvej svetovej vojne. Pri vchode doň je kríž s menami fundátorov. Sú tu pochovaní dvaja kňazi, ktorí pôsobili ako farári v Skalitom: Štefan Gombár a Jozef Badík.

Cintorín nad kostolom sa začal užívať pred druhou svetovou vojnou od roku 1937. Po dlhšej prestávke sa na ňom opäť pochováva.

Ďalší cintorín v osade U Kepusa údajne slúžil len pre samovrahov.

Pri prostrednej škole bol dočasný cintorín, kde sa pochovávalo počas epidémií cholery v rokoch 1863 a 1919. Je označený železným krížom bez dátácie a textu.

Najnovší cintorín sa nachádza v Riekach, kde je pochovaný aj dlhoročný skalitský farár Peter Černo.

Z ostatných sakrálnych objektov v Skalitom možno spomenúť malú tehlovú kaplnku v osade U Šimurdy a novú kaplnku v osade U Varmusa v Skalitom-Serafínove, posvätenú roku 1999. Obe sú zasvätené Panne Márii. Okrem tohto je v obci niekoľko prícestných krížov a malých kaplniek.

4.6 Kňazi pôsobiaci vo farnosti Skalité³¹⁷

1. **Mikuláš František Kalužaj (Kalusai)**, rodák z Bytče, sa po vzniku farnosti Skalité stal 11. marca 1750 jej prvým farárom. Bol to človek vynikajúcich kvalít

³¹⁷ Porov. *Historia Parochie Skalitensis*, 1750, c.d.; porov. Černo P., *Dejiny skalitskej farnosti*, Skalité 21. 4. 1977, rukopis do redakcie Katolíckych novín (z pozostalosti Petra Černu).; porov. *Dejiny farnosti*

a svätého života. Z farnosti sa predovšetkým jeho pričinením stal: „...ovčinec Kristov, čistý od každej heretickej škvry. Pásol ho skoro 5 rokov a keď skončil a dovŕšil apoštolské práce, bol z nariadenia predstavených preložený do Ivanky za farára...“³¹⁸

Stalo sa tak v roku 1754. Zomiera v Ivanke v roku 1777.

2. **Lukáš Pažický**, pôvodom z Prievidze, prebral správu farnosti 16. novembra 1754. Predtým pôsobil ako kaplán v Malej Hradnej. Keď bola v roku 1761 farnosť Skalité z dôvodu akútneho nedostatku kňazov kánonicky spojená s čadčianskou farnosťou, stal sa farárom v Čadci a spravoval Skalité prostredníctvom svojich dvoch kaplánov, ktorí sa tu striedali. Jedným z nich bol Jozef Otrokóci, ktorý sa r. 1772 po znovuoobnovení farnosti Skalité stal jej novým farárom.

3. **Jozef Otrokóci (Otrokóczy)**, narodený r. 1746 v Púchove, sa farárom znovuoobnovenej farnosti Skalité, spojenej s Čadcou od r. 1761, stal 8. januára 1772.³¹⁹ Dal opraviť zdevastovaný kostol, do ktorého zadovážil nový inventár a oltár s vyobrazením sv. Jána krstiaceho Krista. V r. 1775 bol ustanovený za farára v Rosine. Bol významným bernolákovským spisovateľom, viac je o ňom uvedené v podkapitole *Skalitskí kňazi buditelia*.

4. **Ján Čulík (Czulík)**, pôvodom z Istebníka pri Trenčíne, začal spravovať farnosť 14. januára 1775. Predtým pôsobil ako kaplán v Bánovciach nad Bebravou. Bol schopným hospodárom – zostavil inventár obilia patriaceho farnosti, ktorý dovedy nejestvoval. V Skalitom pôsobil do roku 1776, keď bol preložený do Soblahova. Svoju nástupcovi nechal zasiaty 20 bratislavských meríc obilia.³²⁰

5. **Štefan Galbovič**, rodák z Pravotíc, sa stal farárom v Skalitom 23. mája 1776. Predtým účinkoval ako katedrálny kaplán v Nitre. Už za jeho života ho považovali za človeka obdareného múdrosťou svätých, so srdcom vždy otvoreným pre božské a nebeské veci. Veriaci o ňom vydali krásne svedectvo: „*Bol to muž veľmi zbožný, ktorého videli farníci tak vo fare, ako i mimo nej, vždy modliaceho sa. Jeho spôsob chovania bol prekrásny, lebo za 8 rokov nikoho neurazil ani slovom, ani príkladom. Voči úbohým a chudobným farníkom bol milosrdný, biednych podporoval jak peniazmi, tak stravou.*“³²¹ V dôsledku šoku z nočného prepadnutia dediny zbojníkmi

skalitskej od roku 1918 (z pozostalosti Petra Černu); porov. Directorium 1983, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1982, str. 362.

³¹⁸ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Čadca 2001, str. 50.

³¹⁹ Tamtiež, str. 50.

³²⁰ Porov. tamtiež, str. 50.

³²¹ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Čadca 2001, str. 50.

náhle ochorel a 20. januára 1784 zomiera. Vo veži kostola sa dodnes zachovala časť z jeho vzácnej a bohatej knižnice.

6. **Ondrej Gombár** zo Žiliny pôsobil v Skalitom v r. 1784-1798. V r. 1793 postavil za pomoci veriacich nový murovaný kostol a v roku 1796 aj faru. Bližšie o ňom v podkapitole *Skalitskí kňazi buditelia*.

7. **Ladislav Rázga** z Malých Krštenian prišiel na Skalité ako 33-ročný a spravoval farnosť od 1. októbra 1798 do roku 1805. Vďaka jeho úsiliu bol 15. augusta 1801 slávnostne konsekrovaný a zasvätený úcte sv. Jána Krstiteľa nový farský kostol.

8. **Tomáš Počarovský** z Horného Lieskova spravoval farnosť od 29. augusta 1805 do 30. septembra 1807. Predtým pôsobil ako špirituál v nitrianskom kňazskom seminári, kde prednášal metafyziku. Zo Skalitého bol preložený do Jesenice (Vestenci).

9. **Ján Slušný** spravoval farnosť len 4 mesiace: od 1. októbra 1807 do 29. januára 1808.

10. **Štefan Gombár** z Krásna pri Nitre sa stal farárom v Skalitom 30. januára 1808 ako 28-ročný. Z doby jeho pôsobenia máme správu, ako mu biskup Jozef Vurum pri vizitácii vytýka, že „v nedele a sviatky začína neskoro bohoslužbu. Mal by začať o 10.00 h, a on začínal o 11.00 h alebo o 11.30 h. Farár sa bránil, že ľudia nemôžu prísť na 10.00 h, preto musí začať neskôr. Dôvod mu neuznali. Vraj je to *frivola et inanis excusatio*“³²² (nepodstatná malicherná výhovorka). Nemožno mu však uprieť jeho horlivú pastoračnú starostlivosť. Zomiera náhle na infarkt 30. apríla 1829 ako 49-ročný; pochovaný je v Skalitom na cintoríne vedľa fary.

11. **Michal Žák** z Trenčína, Gombárov nástupca, spravoval Skalité krátko: od 17. júna 1829 do 1. decembra 1830, keď urobil kambium (výmenu) s Jánom Linekom, farárom vo Vysokej.

12. **Ján Linek** začal spravovať farnosť 1. decembra 1830. Jeho pričinením vzniklo vo farnosti škapuliarske bratstvo, ktoré chcel pre svoju povahovú nestálosť neskôr zrušiť, čo sa stretlo s veľkou nevôľou veriacich. Svojim nástupcom spôsobil veľkú škodu tým, že dal pred smrťou vyrúbať celý farský les, „...a to tak, že sotva za

³²² Porov. Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, in: Duchovný pastier, september 1962, roč. 37, č. 7, str. 141.

sto rokov budú môcť nástupcovia mať z neho nejaký úžitok.³²³ Zomiera v Skalitom 2. júla 1844 na následky ťažkého zápalu pľúc.

13. **Ján Úžik**, pôvodom z dnešnej Skalky pri Trenčíne, sa stal farárom v Skalitom 8. októbra 1844. Pred príchodom do farnosti pôsobil na mnohých kaplánskych miestach, kde si značne poškodil zdravie. Veľmi často ho prekladali z miesta na miesto (napr. v Bytči bol kaplánom len 6 dní, ako sám spomína³²⁴). Pravdepodobne v dôsledku svojich zdravotných ťažkostí a depresí sa dostal do problémov s alkoholom.³²⁵ V novembri 1848 bol preložený do Papradna.

14. **Andrej Radlinský**, rodák zo Žiliny, spravoval farnosť od decembra 1848 do r. 1854, keď bol preložený do Dolného Hričova. Nie je známe nič bližšie o jeho činnosti v Skalitom v nepochybne ťažkých časoch (r. 1848-1849 napríklad vypukla veľká epidémia cholery, ktorá si i v Skalitom vyžiadala veľa obetí).

15. **Ján Loha** z Krušoviec pôsobil v Skalitom krátko v r. 1854-1855. Potom sa stal farárom v Papradne.

16. **Štefan Rúčka** pôsobil v Skalitom ako dočasný administrátor len veľmi krátko (november 1855 – január 1856), kým nebol vymenovaný nový farár.

17. **Štefan Kavec**, rodák z Rajca, sa stal farárom v Skalitom 17. januára 1856. Dal oblieť kostol i faru. V roku 1857 bola postavená aj nová škola, ktorú slávnostne posvätil. Postaral sa tiež o vyhotovenie nového zvona, zasväteného úcte sv. Kríža. Bol to farár veľmi jednoduchý a skromný, čo mnohí začali zneužívať a prestali mu dávať povinné dávky, ktoré patrili farárovi. Robili škodu vo farskej hore, na farských roliach a dopúšťali sa i krádeží. Po jeho smrti 4. apríla 1871 ostala farnosť neobsadená až do roku 1874, kým nedošlo rozhodnutie z Ríma, kto bude novým patrónom farnosti, lebo panstvo Esterháziho bolo predané Leopoldovi Popperovi, ktorý bol židovského pôvodu. Rím napokon rozhodol v prospech nového majiteľa panstva.

18. **Andrej Bednár** spravoval Skalité ako dočasný administrátor v r. 1871-1874, kým sa nerozhodlo o novom patrónovi farnosti a nebol vymenovaný nový farár.

19. **Pavol Adamovič**, rodák z Osuského, sa ujal správy farnosti r. 1874. Avšak po sotva ročnom, no namáhavom účinkovaní počas epidémie cholery, ktorá zasiahla i Skalité, sa od biedy a utrpenia nervovo zrútil a v roku 1875 odišiel na liečenie do

³²³ *Historia parochie Skalitensis*, 1750, c.d.

³²⁴ Porov. tamtiež.

³²⁵ Porov. tamtiež.

Bratislavy k milosrdným bratom. Odtiaľ sa vrátil v roku 1877, no bol preložený za farára do Rosiny, kde v roku 1878 aj zomrel.

20. Počas liečenia farára Pavla Adamoviča v rokoch 1875-1878 farnosť prechodne spravoval administrátor **Juraj Prokša**, kaplán v Čiernom.

21. **Jozef Badík**, narodený vo Veľkej Bytči roku 1845, pôsobil vo farnosti Skalité 40 rokov (v rokoch 1878 – 1919). Ako hrdý Slovák – Pansláv bol prenasledovaný a v Budapešti bol i väznený. Ako sám píše v Dejinách farnosti, na Skalité prišiel na Smrtnú nedeľu, čo bolo predzvesťou utrpenia počas celej jeho pastierskej služby:

„V piatom roku svojej pastierskej služby som ťažko ochorel, lebo zlí ľudia ma ustavične sužovali, škodili mi, nasycovali urážkami, vláčili (ma) pred súdy svetské a odsúdili.“³²⁶ V týždenníku *Kresťan* takto opisuje svoje problémy: *„Jak nešťastlivý je každý kňaz, ktorý sa dostane za farára medzi otrokov židovských, to nižepodpísaný zkusuje už od 22 rokov. Na volovú kožu by sa nespísali spôsobené mi všetké sužovania, krivdy, zneuctenia, vláčenia po súdoch, deputácie so žalobami ku biskupskému úradu, šprihanie v židovských novinách a Opratovém Kresťane, falošné prísahy, pažné pokuty a výdavky, žalár a ujma zdravia, ktoré sa mi dostalo za podiel.“³²⁷*

V príspevku ďalej vysvetľuje, prečo vznikli tieto ťažkosti: *„V šesťdesiatých rokoch min. stoločia odkúpil Leopold Popper od kniežat'a Esterházyho bytčiansko-strečanské panstvo s právom patronátnym spojené. Po odkúpení panstva náhodou sa uprázdnila prvá skalitiská fara.“³²⁸* Kým sa v Ríme rozriešilo, má-li sa dať novému patrónovi právo vymenovania farárov, fara ostala uprázdnená tri roky, po troch rokoch bol síce farár vymenovaný, v krátkom však čase musel byť odvedený do Sanatoriuma prešporského, slovom asi osem rokov nebolo riadneho farára.³²⁹

... „Šafáril krčmár (Ziffer),³³⁰ jako najbližší sused, cez ten čas s farským majetkom, pásol statok, drevo skladal na farskom pozemku, prirobil si záhradku ku krčme, priehon pre statok, ba ešte i katolícky cinter zaujal...“³³¹

(...) „Krčmár dobre vedel, že farníci skalitiskí, sverujúci nielen majetky ale i ženy, dcéry a pozostalé siroty svoje, jeho opatere, hotoví i s rychtárom na čele kedykoľvek krčmárovi i čižmy čistiť – ani sa neozvú proti spomenutým annexiam (nadobývaniu)“

³²⁶ Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 53.

³²⁷ *Kresťan*. Politické a spoločenské katolícke noviny, Budapešť 10. 2. 1900, roč. 7, č. 6, str. 11.

³²⁸ Bolo to v roku 1871, keď zomrel farár Štefan Kavec (pozri vyššie).

³²⁹ *Kresťan*. Politické a spoločenské katolícke noviny, Budapešť 10. 2. 1900, roč. 7, č. 6, str. 11.

³³⁰ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok...*, str. 52.

(...) *Moje priateľske napomínania, že príchodom nového farára prestali staré pomery, že patričný farár, lebo administrátor len cez čas svojho pobytia na fare môže úžitok farský i darovať nič neosožilo... ba ešte privlastnil si kus farskej hory, nasledoval každú stopu keď som dal orať lebo kosiť, dal rozhadzovať postavané ploty a začal mi na krky vešať ustavičné reposicionálne pravoty, majúc na pohotove vždy húf svedkov, že otázne priestory vyše roka užíva. Medzi štyrmi očima našlo sa síce viac farníkov tvrdiacích, že zaujaté skrz žida priestory, sú farské – ale pred súdom to dosvedčiť nechcel žiaden... (...) Pravota sa ťahala skoro 15 rokov. (...) najvyššia kráľovská Kuria na základe autentичnej mapy prisúdila navrátiť jeden priestor 45 siah obnášajúci... (...) Po vynesenom výroku prišiel termín odovzdať fare prisúdený kúsok zeme i s vykopanou na tom mieste studňou. ... (krčmár) obrátil, že je to obecná studňa, najal niektorých ožralcov i s rychtárom, ktorí násilou zabránili odhádzať nakopené na otáznom priestore ležiacé drevo a studňu. (...) Huckánie mu síce v tomto ohľade nepomôže. Súdiť sa avšak predsa z toho dá...³³²*

Napriek tomu bol pastoračne horlivý, sociálne a literárne veľmi činný. Zrekonštruoval celú farskú budovu a očistil zanedbané farské role. V kostole dal obnoviť oltáre, na ktoré zakúpil nové obrazy, a organ. V lete r. 1903 dal pokryť vežu kostola plechom, čo dokladuje aj pamätná listina, nájdená vo veži pri renovačných prácach r. 1999.³³³ Roku 1916 zadovážil do kostola farebné vitráže, dar amerických skalitských farníkov, ktoré môžeme vidieť v oknách kostola. Dal zhotoviť aj nový Boží hrob, krížovú cestu, nanovo vydláždil sakristiu a svätyňu kostola, vymuroval schody a vyhotovil pred kostolom železný kríž, ktorý je tam dodnes. Ale ani toto všetko, ako sám spomína, mu nepomohlo získať dôveru farníkov, ktorú stratil v konflikte s miestnymi Židmi. Zomrel v Skalitom 16. marca 1919, kde je aj pochovaný na starom cintoríne pri fare.

22. **Rudolf Fundárek**, takisto rodák z Veľkej Bytče ako Jozef Badík, spravoval Skalité v r. 1919-1921. Bol to človek hlbokej viery, asketickej zbožnosti a neúnavnej pracovitosti. Jeho zásluhou rozvinul činnosť *Spolok Božského Srdca Ježišovho* i spolok pre mládež *Orol* a *Potravné družstvo*. Prehĺbil kontakty so skalitskými farníkmi v USA, pričom s ich pomocou zadovážil z New Yorku dva nové zvony pre kostol, pretože predošlé okrem jedného boli zrekvirované. Viedol čulú politickú

³³¹ *Kresťan*. Politické a spoločenské katolícké noviny, Budapešť 10. 2. 1900, roč. 7, č. 6, str. 11.

³³² Tamtiež.

³³³ Listina sa nachádza v archíve Rímskokatolíckeho farského úradu v Skalitom.

povojnovú činnosť a pričiňoval sa o riešenie verejných záležitostí. Pravdepodobne vyčerpanosť z neúnavnej pastoračnej činnosti a podlomené zdravie spôsobili, že čoskoro po preložení do Zákopčia ešte r. 1921 zomiera.

23. **Jozef Randík**, narodený v r. 1887 v Žiline, sa stal miestnym farárom v roku 1921 a bol ním až do 31. júla 1938. Ako kňaz vzdelaný a pastoračne veľmi činný obnovil celý interiér kostola. Dal postaviť nový hlavný oltár, kazateľnicu, bočný oltár k Panne Márii (socha Nepoškvrneného Srdca Panny Márie sa nachádza na pravej strane kostola v presbytériu), bočný mariánsky oltár (teraz sa socha nachádza v Lurdskej kaplnke kostola), novú krížovú cestu, sochu sv. Františka Xaverského, ktorá sa nachádza v predsieni kostola. Postavil aj nové hospodárske budovy pri fare. História kríža v predsieni kostola, ktorý nechal Jozef Randík zhotoviť vo firme chýrneho tirolského majstra Ferdinada Prinotha z Ortisei (Južné Tirolsko, Taliansko), je veľmi zaujímavá.³³⁴ Kríž je kópiou zázračného kríža zo španielskeho mestečka Limpas, kde sa odohral zázrak, keď Ukrižovaný na ňom ožil a začal znova umierať. Samotný J. Randík poznamenáva, že tesne pred dokončením práce na tomto kríži zastihla jedného 48-ročného majstra, ktorý na diele pracoval, náhla predčasná smrť.³³⁵ Kríž meria 130 cm, stál 1600 vtedajších korún a Jozef Randík ho slávnostne posvätil 18. augusta 1929.

V roku 1929 začína vydávať farský vestník pod názvom *Zprávy z farnosti na Skalitom* (vyšlo 5 čísiel), ktorý je dnes veľmi hodnotným prameňom svedčiacim o viacerých dôležitých udalostiach z histórie farnosti. V roku 1930 Jozef Randík postavil kultúrny dom s kinom a s vlastnou elektrárnou. 25. novembra 1935 začína vo farnosti fungovať združenie katolíckej mládeže pod vedením miestneho kaplána Ferdinanda Foltána. Dňa 1. augusta 1938 odišiel za farára do Dubnice nad Váhom. Zomiera 1. júna 1969 v Nitre ako kanonik.

24. **Peter Černo**, rodák z Prusov pri Bánovciach nad Bebravou, sa narodil 1. septembra 1909. V Skalitom pôsobil najprv ako kaplán (v r. 1937-1938) a v auguste 1938 po odchode Jozefa Randíka preberá správu farnosti; práve v ťažkých časoch na sklonku 2. svetovej vojny, ktorej v Skalitom predchádzalo protiprávne pripojenie časti dediny k Poľsku v r. 1938-1939. Počas anexie Skalitého i počas II. svetovej vojny sa ako pravý pastier postavil na čelo svojich veriacich a bol im veľkou

³³⁴ V tejto firme bolo neskôr zhotovených aj sedem reliéfnych obrazov pre Kalváriu Sedembolestnej P. Márie (porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Čadca 2001, str. 55).

³³⁵ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Čadca 2001, str. 55.

duchovnou i morálnou autoritou a oporou. Na jednu stránku svojho rukopisu z histórie farnosti poznačil: „*Daj, Bože, aby v Skalitom nikdy viac frontu nebolo.*“³³⁶

Sčasti vo vojnových, no najmä v povojnových rokoch rozvinul Peter Černo v Skalitom rozsiahlu stavebnú činnosť. Okrem stavby kaplniek Kalvárie Sedembolestnej Panny Márie (1939-1941) zrealizoval prestavbu Kaplnky sv. Kríža v Skalitom-Kudlove a v rokoch 1947-1950 zrenovoval schátraný kostol: dal urobiť elektrifikáciu, zmodernizoval zničené bohoslužobné zariadenie, pristavil ku kostolu kaplnku Lurdskej Panny Márie (predtým tam bol bočný vchod); spevnil klenbu kostola železnými výstužami a dal ho vymalovať maliarovi Štefanovi Enhoffovi z Piešťan.³³⁷

U akademického sochára Františka Gibalu z Podunajských Biskupíc nechal zhotoviť nové travertínové oltáre (hlavný a bočný), pričom do hlavného oltára umiestnil pôvodné sochy (hlavné oltárne súsošie sv. Jána Krstiteľa, ako krstí Ježiša, socha sv. Joachima a súsošie sv. Anny s Pannou Máriou), ktoré dal pozlátiť. Okrem toho do kostola zadovážil nový obetný stôl (používa sa dodnes), do ktorého vložil relikvie svätých mučeníkov Klementa a Severiána, ktorých pravosť potvrdil 3. 9. 1960 nitriansky biskup dr. Eduard Nécsey.

V r. 1963-1964 postavil novú farskú budovu, ktorá nahradila pôvodnú, už takmer dvestoročnú.

V r. 1971 zadovážil do kostola nové lavice z červeného smreka. Nanovo sa urobila elektrifikácia kostola i odvodnenie. Popri tom všetkom nezabúdala na horlivé plnenie svojich kňazských povinností a na duchovnú starostlivosť o svojich farníkov.

Po 37 rokoch namáhavej, no plodnej pastoračnej činnosti odchádza 1. septembra 1974 už medzitým čestný dekan Peter Černo do dôchodku. Ostal bývať v Skalitom u rodiny Martiniakovej. Napriek pokročilému veku bol vždy ochotný pomôcť svojmu nástupcovi Ondrejovi Sandanusovi v pastoračnej činnosti, keď to bolo potrebné, pretože od r. 1974 už Skalité nedostalo kaplána. Dňa 29. decembra 1981 zomiera v 72. roku života a v 47. roku kňazstva. Za veľkej účasti veriacich zo Skalitého, ale aj mnohých z blízkeho či ďalekého okolia, ho 31. decembra 1981 pochoval Mons. ThDr. JUDr. Ján Pásztor, nitriansky biskup, na miestnom cintoríne v Skalitom-Riekach.

³³⁶ Černo P., *Dejiny skalitskej farnosti*, Skalité 21. 4. 1977, rukopis do redakcie, c.d., dodatok k rukopisu, str. 2.

³³⁷ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Čadca 2001, str. 56.

Medzi mnohými svojimi dokumentmi zanechal okrem iného memoár s názvom *Dejiny farnosti skalitskej od roku 1918*, ktorý je pre nás veľmi cenným dokladom o živote farnosti Skalité počas 20.-60. rokov 20. storočia.

25. **Ondrej Sandanus** z Kamennej Poruby, narodený 26. novembra 1941, začal pôsobiť ako administrátor farnosti v Skalitom 1. septembra 1974. Rozvinul požehnanú pastoračnú aktivitu i rekonštrukčné práce, aj keď to nemal ľahké zo strany komunistického režimu, pretože odmietol vstúpiť do servilného kňazského hnutia *Pacem in terris*. Jeho pričinením bol v r. 1980-1981 v kostole zrekonštruovaný organ, pričom sa obnovila a rozšírila pôvodná vzácna rokoková skriňa pôvodného nástroja. Nanovo dal zvonka omietnuť celý kostol a objednal doň dve nové spovednice, inštalované za jeho nástupcu. Nezaostával ani v dušpastierskej činnosti. Skalitčania si ho obľúbili pre jeho ľudský prístup, dobrosrdečný humor, no najmä pôsobivé kázne a volali ho „pán farár Ondrejko“. K 1. septembru 1986 bol zo Skalitého preložený do farnosti Ochodnica, ktorú spravoval ako farár do r. 1990, keď sa stal administrátorom farnosti v Krásne nad Kysucou. V r. 1997 mu Svätý Otec Ján Pavol II. udelil titul monsignor (Mons.) – pápežský kaplán. Od r. 2001 účinkuje ako farár v Makove.

26. **František Kvašňovský** z Oščadnice, narodený 18. januára 1954, začal spravovať farnosť 1. septembra 1986. Jeho zásluhou bol v r. 1987 nanovo zvonka omaľovaný kostol a v r. 1988 vydláždený bielym mramorom v hodnote 170 tisíc korún. V tom istom roku boli dokončené a inštalované dve nové spovednice, používané dodnes. Ku kostolu dal urobiť zo severnej strany novú prístupovú cestu. 31. augusta 1991 končí správu farnosti v Skalitom a odchádza na nové pôsobisko do Ilavy, v ktorej účinkoval do r. 1997; odvtedy je farským administrátorom v Prečíně.

27. **František Cvacho** z Varína, narodený 9. februára 1963, prebral správu farnosti po Františkovi Kvašňovskom 1. septembra 1991. Z jeho aktivít vo farnosti treba spomenúť vybetónovanie prístupovej cesty ku kostolu z južnej strany i okolo kaplniek Kalvárie Sedembolestnej P. Márie v r. 1992 a tiež omaľovanie časti interiéru kostola. S platnosťou od 1. júna 1997 mu bola zverená správa farnosti Vysočany pri Bánovciach nad Bebravou. Odtiaľ bol r. 2000 preložený do farnosti Višňové (pri Žiline). Od 1. 7. 2003 pôsobí ako farský administrátor v Rakovej.

28. **Pavol Mitaš** z Dolného Moštenca pri Považskej Bystrici, narodený 30. júna 1963, sa administrátorom v Skalitom stal 1. júla 1997 a je ním dodnes.

V Skalitom rozvinul značnú aktivitu: V blízkosti kostola boli vyťaté storočné lipy ohrozujúce svojou chorľavosťou bezpečnosť pohybu v jeho okolí i kostol samotný, pretože narušali koreňovou sústavou jeho statiku. V r. 1999 sa postaral o pokrytie kostolnej veže medeným plechom a zhotovenie nového cyrilometodského kríža z antikoru na nej. Vo veži sa počas prác našli dve vzácne listiny: prvá z r. 1793 dokumentuje dokončenie veže a celého kostola; druhá z r. 1903 zaznamenáva obnovu veže.³³⁸

Na slávnosť Božieho narodenia 25. decembra 1999 pri polnočnej sv. omši posvätil nový veľký betlehem, ktorý pre kostol vyhotovil umelecký rezbár Jozef Cibulka zo Žiliny. V lete 2001 bola pokrytá meďou strecha celého kostola i kaplniek Kalvárie Sedembolestnej Panny Márie a celý kostol bol zvonka omaľovaný. Bola zreštaurovaná aj malá vežička na kostole i zvon v nej – umieračik. Nanovo sa urobilo aj odvodnenie kostola. Všetky práce vykonali svojpomocne miestni farníci. Malá perlička: Pri odstraňovaní „storočného“ odpadu, nahromadeného na chrámovej klenbe pod strechou, sa našli dve zapečatené fľaše pálenej slivovice zabalené v novinách z r. 1943. Nasledovala, samozrejme, ochutnávka – vraj bola vynikajúca...³³⁹

V r. 2002-2003 dal Pavol Mitaš obnoviť vzácne drevené sochy na hlavnom oltári: súsošie Jána krstiaceho Ježiša, sochy sv. Joachima a sv. Anny i Pietu z bočného oltára (diela tirolského majstra Ferdinanda Prinotha z Ortisei), ktoré sa opäť po polstoročí zaskveli v pôvodných farbách. Bol vyhotovený i nový svätostánok z čistej medi a rýdzeho zlata, posvätený 25. decembra 2002. Sochy obnovil a svätostánok navrhol i zhotovil majster Ľudovít Chmelár z Piešťan.

V lete r. 2003 dal Pavol Mitaš zrenovovať fasádu farskej budovy. V jeseni 2003 sa uskutočnila rekonštrukcia mechaniky zvonov.

³³⁸ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľudmi...*, Čadca 2001, str. 57.

³³⁹ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľudmi...*, Čadca 2001, str. 57.

5. Slovenské učené tovarišstvo na Kysuciach

Uzákonenie spisovného jazyka koncom 18. storočia bolo istotne významným medzníkom v našich dejinách. Dielo Antona Bernoláka sa začalo ujímať najmä po vydaní jeho *Dizertácie* (1787). Dielo *Slovenské učené tovarišstvo*, jeho organizácia a vydavateľská činnosť sa prejavili navonok až v roku 1792.

V rokoch 1792-1795 malo hnutie okolo 500 členov. Dielo Bernoláka našlo svoj ohlas aj na Kysuciach, kde účinkovalo 27 členov. Podnietil ich k tomu národovec Jozef Otrokóci, ktorý predtým účinkoval v Skalitom a Kysuckom Novom Meste. Hlavné centrum Slovenského učeného tovarišstva bolo v Trnave a filiálka vo Veľkom Rovnom. Ďalšie filiálky boli v Banskej Bystrici, Solivare, Jágri, Rožňave a Nitre.³⁴⁰

5.1 Skalitskí kňazi buditelia

Ako v iných kysuckých farnostiach, aj v Skalitom pôsobili kedysi traja bernolákovci. Je to predovšetkým Jozef Otrokóci, spisovateľ a spoluzakladateľ pobočky Tovarišstva vo Veľkom Rovnom, Lukáš Pažický a Ondrej Gombár.

5.1.1 Lukáš Pažický

Narodil sa v Prievidzi. Miestny farár poznačil do matriky, že 16. novembra 1728 pokrstil dvojčiky, Adama a Lukáša, synov Mateja a Márie Pažických. Krstnými rodičmi boli jednému Ján Tomkrini a vdova Róza Halamková, druhému Mikuláš Meluš a Mária Pekarová.³⁴¹

Po skončení filozofických a teologických štúdií bol 1. augusta 1735 vysvätený za kňaza. Rok aj 3 mesiace pôsobil ako kaplán v Malej Hradnej³⁴². Dňa 16. novembra 1754 prišiel na Kysuce a stal sa farárom v Skalitom. Neskôr bolo Skalité kánonicky spojené s farnosťou Čadca a stalo sa jej filiálkou.³⁴³ Vtedy sa Lukáš Pažický stal farárom v Čadci a o pastoráciu v Skalitom sa starali viacmenej jeho kapláni. Viac o ňom je uvedené v predošlej kapitole. Zomiera v Čadci 18. apríla 1800, kde je aj pochovaný.³⁴⁴

³⁴⁰ Porov. *Slovenské učené tovarišstvo na Kysuciach*, bibliogr. leták, Okresná knižnica, Čadca 1993.

³⁴¹ Porov. Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, DP, október 1962, roč. 37, č. 8, str. 161.

³⁴² Porov. tamtiež.

³⁴³ Porov. tamtiež.

³⁴⁴ Porov. tamtiež.

5.1.2 Jozef Otrokóci

Narodil sa v Púchove roku 1746. Po skončení štúdia zvaného „syntax“ (trieda na úrovni bývalej sexty) ho v roku 1760 prijali do Nitry, aby pokračoval v štúdiu „rétoriky“ (trieda na úrovni bývalej oktávy). Po skončení filozofických a teologických štúdií bol v roku 1768 vysvätený za kňaza. Jozef Otrokóci prišiel ako novokňaz za kaplána k Lukášovi Pažickému.³⁴⁵

Jeho druhým kaplánskym miestom bolo Kysucké Nové Mesto. Tam v júli 1769 pokrstil Jozefa Belánskeho, ktorý sa neskôr stal banskobystričským biskupom a podporovateľom slovenskej spisovateľskej tvorby.³⁴⁶

Potom účinkoval ako kaplán v Trenčíne. Medzitým si Skalitčania vymohli u Mikuláša Esterháziho znovuoobnovenie farnosti. Generálny vikár Ján Lukači so súhlasom biskupa J. Gustíniho znova oddelil Skalité od Čadce a 8. januára 1772 sa farárom v Skalitom stal Jozef Otrokóci. Kostol i fara boli v dezolátnom stave, ale s pomocou veriacich sa snažil zabezpečiť aspoň najpotrebnejšie veci. Dodnes sa po ňom zachovala nádobka na oleje z roku 1773. Pre kostol zaobstaral aj nové zvony, na ktorých 13. mája 1774 sám prvýkrát zazvonil.³⁴⁷

O rok neskôr odchádza za farára do Rosiny, no trvalejšie sa usadil až vo Veľkom Rovnom. Prvého februára 1797 urobil kambium s Gašparom Sádeckým, farárom v Papradne, a stal sa tamojším farárom. V roku 1831 Otrokóci odišiel na odpočinok do Nitry na Mariánsky vrch, kde 27. decembra 1810 zomrel.³⁴⁸

Jozef Otrokóci v roku 1792 vydal v Trnave spis *„Krátký Výklad Kresťanského Katolíckého Učeňj z Otázkamy, a odpoved'my. Který vydal k obecnému a zvláštne mu Wynaučuwánj Mládeže, a Lidu sebe duchovne zverenému Rowňanskému OTTROKOCZY JOSEF, w sláwném Byskupstwy Nittránském, Stolicy Trenčánskeg pri Bittče, w osade Rowne Farár. W TRNAWE, U Wáclawa Gelinka Mestského Knihotlačára 1792.*³⁴⁹

Jozef Otrokóci vydal pre svojich farníkov ľudový katechizmus, ktorý obsahoval kapitoly o viere, prikázaniach, sviatostiach, posledných veciach a o úcte svätých. Katechizmus je rozšírený o modlitby na vzbudenie troch božských čností a ľútosti. Na konci katechizmu sa nachádza 11 piesní, ktoré sa spievali po dokončení

³⁴⁵ Porov. Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, DP, september 1962, roč. 37, č. 7, str. 140.

³⁴⁶ Porov. tamtiež.

³⁴⁷ Porov. tamtiež.

³⁴⁸ Porov. tamtiež.

³⁴⁹ Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, DP, september 1962, roč. 37, č. 7, str. 140-141.

bohoslužieb a boli ľuďom veľmi dobre známe. Aj keď vydal iba tento katechizmus, nemožno jeho dielo podceňovať, pretože ide o jeho samostatnú prácu, prispôbenú pomerom a prostrediu, v ktorom sa pohyboval a vychádzajúcu z praxe, ktorú nadobudol na svojich bývalých pôsobiskách. Preto môžeme tvrdiť, že svoje námety čerpal aj z prostredia obce Skalité. Vedel dobre vystihnúť moment svojej doby, ktorá bola veľmi náročná práve v období bernolákovčiny, a nájst' spôsob, ako sa najlepšie priblížiť ľuďom. Otrokóci preto bude mať vždy svoje mesto v dejinách slovenskej literatúry, hlavne medzi bernolákovcami.³⁵⁰

5.1.3 Ondrej Gombár

Ondrej Gombár pochádzal zo Žiliny a vo farnosti Skalité pôsobil v rokoch 1784-1798.³⁵¹ Do farnosti prišiel zo Zákopčia. Jeho predchodcom v Skalitom bol kňaz veľmi dobrých kvalít Štefan Galbovič, ktorý sa aj po smrti tešil veľmi dobrej povesti a spomienke miestnych veriacich. Gombár sa mu kvalitami nemohol vyrovnáť a jeho pôsobenie v Skalitom nebolo šťastné. Jeden z jeho nástupcov zanechal o ňom správu, že pre voľnejší spôsob života ho nitrianske konzistórium (biskup s kňazskou radou) zbavilo farského benefícia a on musel ísť do Nitry na polepšenie.³⁵²

Nevedno, akého charakteru boli Gombárove chyby, ale nejaké iste boli, pretože list kapitulného vikára Jána Révaya z 20. mája 1785 upozorňuje až na 10 rôznych zlozvykov, ktoré sa vyskytovali u kňazov vo farnostiach. Biskupi neustále upozorňovali dekanov, aby starostlivo bdeli nad disciplínou vo svojich dištriktoch. O Gombárovi nemôžeme tvrdiť, že by bol zlým kňazom. Bol „*zelus domus Dei*“³⁵³ – horlil pre Boží dom: v Skalitom aj vďaka nemu bol vybudovaný kostol, ktorý môžeme v súčasnosti vidieť. Od základov vystaval novú murovanú faru. Je možné, že mu vymerali aj nezaslúžene prísny trest.³⁵⁴

Do pomerov farnosti v roku 1798 nám dáva možnosť nazrieť aj kánonická vizitácia, ktorá uvádza, že detí súcích do školy (od 6 do 12 rokov) bolo vo farnosti 320. Škola síce bola, ale do školy sa nechodilo. Deti v lete museli pásť dobytok

³⁵⁰ Tamtiež.

³⁵¹ Porov. Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Skalité 2001, str. 51.

³⁵² Porov. Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, DP, september 1962, roč. 37, č. 7, str. 141.

³⁵³ Tamtiež.

³⁵⁴ Porov. tamtiež.

a v zime skoro polonahé sedávali pri peci a priadli. A ľud bol vo všeobecnosti dosť pohodlný i v návšteve bohoslužieb.³⁵⁵

Gombára však možno zaradiť medzi bernolákovcov, lebo členom Tovarištva bol v rokoch 1793-1795. Literatúra bernolákovcov mala teda svoje zastúpenie i v Skalitom, aby v kúte Kysúc plnila svoje osvetové poslanie. Samotný Gombár túto literatúru vo farnosti istotne prakticky používal.³⁵⁶

³⁵⁵ Porov. Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, DP, september 1962, roč. 37, č. 7, str. 141.

³⁵⁶ Porov. tamtiež.

6. Poľská anexia časti slovenského územia

6.1 Poľské územné požiadavky na časť Kysúc v r. 1919-1920

Kysuce sa nachádzajú na severozápade Slovenska a zo severnej časti hraničia s Poľskom. Obec Skalité z východu a severu hraničí s poľskými obcami Zwardoń a Koniaków. Súčasná hranica medzi Slovenskom a Poľskom sa tiahne po hrebeňoch Karpát a na území Kysúc je s malými obmenami totožná s hranicou, ktorá bola stanovená na konci 18. storočia. Vtedy sa skončili dlhoročné hraničné spory medzi Uhorskom a Poľskom, ktoré začali už v 15. storočí a väčšiu intenzitu nabrali v polovici 16. storočia, keď sa valašským (16. storočie) a kopaničiarskym osídlením (17. storočie) doosídľovali.³⁵⁷ Cisárovná Mária Terézia chcela zamedziť týmto hraničným sporom a 19. septembra 1772³⁵⁸ vydala najvyšší rozkaz, aby sa hranica ustálila a upevnila. K tomuto cieľu bol z generálneho štábu vyslaný kapitán Franz Waldau.

Z uhorskej strany boli vybratí títo členovia: Gašpar Bároš (Baross), Michal Rašovský (Rassovsky), Gašpar Phyllicini a Štefan Bacho. Pri ustanovení hraníc boli prítomní nasledovní svedkovia: 84-ročný Martin Šimaček zo Starej Bystrice, poddaný grófa Vindischgrätyho, 80-ročný Ján Potočiar a 60-ročný Ján Koňuch z Dunajova od grófa Suňoga (Szunyogha), Šimon Homola a Šimon Miškulák z Čierneho, 51-ročný Ondrej Dlabáč z Čadce, 119-ročný Kazimier Kušnír (Kušnyier) zo Smradľavky v Poľsku, 81-ročný Pavel Machálek z Mostov u Jablunkova, 53-ročný Tomáš Sýkora, 35-ročný Ján Bury z Istebného, 60-ročný Peter Zvardoń, 62-ročný Pavel Zvardoń, 53-ročný Ján Zvardoń a 50-ročný Móric Zvardoń zo Zwardoňa v Poľsku. Obec Čadca bola zastúpená richtárom Ondrejom Vráblom a notárom Andrejom Madijom (Madyiom). Zo svedkov najnepriaznivejšie vypovedal Ján Bury, ktorý, hoci bol najmladší, ukazoval hranicu omnoho hlbšie do uhorského územia. Svoje počínanie odôvodňoval tým, že mu to údajne ako pastierovi takto ukazoval jeho dedo a iní už nežijúci starí ľudia. Úprava hraničného pásma trvala 121 dní v náklade 726 zlatých. Polovicu hradilo Uhorsko a polovicu Poľsko.³⁵⁹

³⁵⁷ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom v rokoch 1938-1939*, Kysucké múzeum, Čadca 1996, (rukopis), str. 1.

³⁵⁸ *Kronika obce Skalité*, str. 9.

³⁵⁹ Porov. tamtiež, str. 9.

Po rozpade Rakúsko-Uhorska a po obnovení závislosti Poľska a vzniku Česko-Slovenska sa prvýkrát v 20. storočí prejavili poľské územné požiadavky na časť Kysúc, a tým aj na zmenu hraníc v tejto oblasti. Stalo sa tak v rokoch 1919-1920.

Poľská vláda mala územné požiadavky na časť novovzniknutého Česko-Slovenska okrem Tešínska, na časť Oravy a Spiša, aj na oblasť Čadce. Argumentovala tým, že uvedené územia sú obývané Poliakmi. Priame rokovania zástupcov oboch krajín ohľadom týchto územno-právnych sporov sa konali v júni 1919 v poľskom Krakove. Neboli však úspešné, a preto sa riešenie hraničného sporu prenechalo Parížskej mierovej konferencii, ktorá prostredníctvom Najvyššej rady nariadila, aby sa spor vyriešil plebiscitom s otázkou, k akému štátnemu útvaru chce obyvateľstvo patriť.³⁶⁰ K plebiscitu však nedošlo a odvtedy pretrváva názor, že česko-slovenská vláda od neho ustúpila zámerne, aby zachránila pre ČSR hospodársky a strategicky oveľa dôležitejšie Tešínsko a slovenské pohraničie obetovala vyšším záujmom novovzniknutého štátu.³⁶¹ Toto nariadenie sa týkalo územia podstatne menšieho ako žiadala poľská vláda, lebo do sporného územia, na ktorom sa malo uskutočniť ľudové hlasovanie, už nebola zahrnutá severná časť Trenčianskej župy, t. j. Kysuce. Toto nariadenie však nevyhovovalo poľskej propagande, ktorá tvrdila, že v okrese Čadca je 14 dedín, v ktorých žije 14 000 obyvateľov poľskej národnosti.³⁶² V Spaa sa 10. júla 1920 uskutočnilo stretnutie ministrov zahraničných vecí oboch krajín E. Beneša a W. Grabského, ktoré dospelo k záveru, že obe krajiny upustia od referenda a sú ochotné podriaďiť sa rozhodnutiu Najvyššej rady. Hranica medzi oboma krajinami bola stanovená Radou veľvyslancov 28. júla 1920 a na Kysuciach ostala od roku 1918 nezmenená.³⁶³

Podľa obecnej kroniky³⁶⁴ môžeme vidieť počínanie poľského obyvateľstva na slovenskom území po neúspešných požiadavkách stanovenia hraníc v neprospech Poľska. Dňa 14. januára 1919 vtrhol na územie obce Skalité oddiel poľských vojakov a lúpil miestnemu obyvateľstvu dobytok a šatstvo. 21. januára 1919 tu poľské vojsko opäť prekročilo hranice nášho štátu a vyhodilo do povetria 100 metrov železničnej trate pri Zwardoni. 1. februára 1919 vojsko opäť poškodilo trať, preto sa miestni

³⁶⁰ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 1.

³⁶¹ Porov. *Historická revue*, roč. IX, 1. 1. 1998, *Pohraničný konflikt v novembri 1938*, str. 16.

³⁶² Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 1.

³⁶³ Porov. *tamtiež*, str. 2.

³⁶⁴ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 37.

žandári s pomocou 12-členného vojenského oddielu Čs. pluku dislokovaného v Čadci museli postaviť na odpor a vyhnáť votrelcov za hranice. Dňa 12. marca 1919 opäť vtrhli Poliáci do Skalitého, kde začali opäť obyvateľstvu lúpiť dobytok a šatstvo. „*Týmto bola ukončená etapa poľského nepriateľstva voči nám. Poliáci sa presvedčili o nedotknuteľnosti našich hraníc a nest'ážovali viac obchôdzky našich žandárov pozdĺž štátnej hranice.*“³⁶⁵

6.2 Pomery v československo-poľskom pohraničí v rokoch 1935-1936

Hoci Rada veľvyslancov v Spaa rozhodla v prospech Česko-Slovenska, že hranica ostane nezmenená, poľská propaganda napriek tomu neutíchala a neustále prízvukovala, že na severnej Orave a v okresoch Čadca i Spišská Stará Ves žije na tisíce Poliakov.³⁶⁶ Poľská propaganda to zdôrazňovala aj napriek tomu, že čo sa týka Čadčianskeho okresu, ani poľskí vedci neboli jednotní, ktoré obce treba považovať za poľské.³⁶⁷ Pri tejto protičeskoslovenskej propagande boli obyvateľom žijúcim v pohraničí sľubované po prevedení revízie hraníc rôzne hospodárske výhody.³⁶⁸ Poľskí príslušníci pohraničnej stráže začali v pohraničí robiť rôzne vyzvedačské akcie. Posádka 41. pešieho pluku z Čadce napríklad konala 10. marca 1936 vojenské cvičenie východne od Košarísk na Švancarskom v Oščadnici. Do neďalekej osady *Peňaci* prišli 12. marca dvaja pohraniční strážnici v civilnom odeve z komisariátu z Rajče. Bol to civilný strážnik Rajman, meno druhého nebolo zistené. Obaja strážnici navštívili roľníka Jozefa Gavláka, ktorého žiadali, aby im zaviezol na hranice tovar, ktorý si zakúpi v Čadci. Gavlák im odmietol poskytnúť požadovanú službu. Rajman začal hovoriť o budúcej vojne a medziiným sa vypytoval, či nemal v dome vojenských hostí, ktorí konajú v blízkosti cvičenie. Kládol otázky typu: „*O aké vojsko ide? Odkiaľ prišlo?*“ Keď nezískali požadované informácie, odišli a zdržiavali sa dlhší čas v lese, kde sa konalo vojenské cvičenie. Vrátili sa cez Vreščovku k štátnej hranici.³⁶⁹

³⁶⁵ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 37.

³⁶⁶ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Nároky Poľska na niektoré severné časti Slovenska*, č. 229/35 prez., List okresnému náčelníkovi z 13. 3. 1935 Bratislava.

³⁶⁷ Porov. tamtiež.

³⁶⁸ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Pomery v československo-poľskom pohraničí*, č. 3664/1936 prez. List prezídia krajského úradu v Bratislave okresnému náčelníkovi v Čadci.

³⁶⁹ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko-spravodajské poznatky* č. jed. 26. dôv. 37/36., Žandárska stanica v Oščadnici píše správu na žandárske veliteľstvo v Žiline dňa 12. 4. 1936.

Podľa správ z poľskej hraničnej stráže dňa 15. apríla 1936 pricestovali do Rajče v Poľsku asi dvadsiati civilní hraniční strážcovia, ktorí fotografovali okolie štátnej hranice. Pravý účel ich činnosti nebol zistený, ale poľské obyvateľstvo ich nazýva *wyzwedźci*. Od roku 1935 prebiehali v pohraničí neustále zmeny a presuny v pohraničnej strážii a v polícii. Posilnené boli v roku 1936 aj strážne hraničné stanoviská vo Zwardoni a v Rycerskej Górze strážami zo zrušeného stanoviska v Sólci. Komisar pohraničnej stráže v Rajči mal zástupcu a piatich tajných hraničných strážnikov, ktorí vykonávali službu len v civilnom obleku. Tento zbor pohraničnej stráže sa dopĺňal dobrovoľníkmi z radov vyslúžilých vojakov. Pohraničná stráž bola vyzbrojená karabínami, pištoľami, ďalekohľadmi, lyžami, elektrickými svietidlami a ručnými granátmi. Príslušníci pohraničnej stráže si pred nástupom vykonali šesťmesačný praktický kurz a starší strážnici konali trojmesačný kurz vo Varšave (Gura Kalwariola). Po absolvovaní kurzu vykonávali pátraciu a spravodajskú službu. Člen colného úradu vo Zwardoni Bonček viedol vojenské lyžiarske kurzy na slovenskom území Vreščovky v Oščadnici.

Dňa 25. septembra 1936 prišiel do Vreščovky tajný pohraničný strážnik Rajman z Rajče v Poľsku, o ktorom bola reč vyššie, a pýtal sa Jakuba Tabačára na počet žandárov a colníkov v obci Oščadnica. Za vyzradenie stavu pohraničných orgánov boli ponúkané ľuďom peňažné odmeny.³⁷⁰ Ďalej poľskí žandári rozširovali medzi ľuďom na Slovensku poplašné správy pri meraní československo-poľských hraníc.³⁷¹ Niekedy v apríli roku 1936 skupina asi 35-40 civilistov (údajne dôstojníkov) fotografovala hranice v katastri obce Skalité pozdĺž československo-poľských hraníc a postupovala k Orave.³⁷²

6.3 Pomery v československo-poľskom pohraničí v roku 1938

Aktivity poľskej vlády o zabratie pohraničného územia Česko-Slovenska sa nezastavili, práve naopak. Prípravy na dlho očakávaný akt začali vyvrchoľovať v roku 1938. V apríli boli v Poľsku povolávaní vojaci v zálohe k svojim vojenským útvarom. Ostatní vojaci v zálohe, žijúci v pohraničných obciach, boli ozbrojovaní puškami.³⁷³ Starostovia poľských obcí boli povolávaní na okresný úrad do poľského Tešina, kde

³⁷⁰ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko-pomery v pohraničí*, č. 63/36.

³⁷¹ Porov. *tamtiež*, *Rozširovanie poplašných správ z Poľska*.

³⁷² Porov. Štátny okresný archív Čadca, List polic. agenta Antonína Zajica, okresnému úradu v Čadci zo dňa 24. 6. 1936.

im bolo nariadené, aby obstarávali vhodné ubytovanie pre väčší počet vojska. Do okolia pohraničnej obce Istebné dorazilo vojsko už 25. apríla.³⁷⁴ Medzi poľským obyvateľstvom bola rozširovaná správa, že Poliaci najneskôr 3. mája zaberú oblasť Tešínska v Čechách a Fryštacký okres.³⁷⁵

Ako každý rok, aj dňa 11. apríla 1938 odišla zo Skalitého zvláštnym vlakom na Zebrzydowskú kalváriu skupina pútnikov, ktorú viedol profesor dr. Andrej Paldán zo Žiliny a obchodník Dominik Časnocha zo Skalitého. Týmto pútnikom rozprávalo poľské obyvateľstvo, že začiatkom mája už viac Česko-Slovenska nebude a tento štát bude rozdelený medzi Nemcov, Poliakov a Maďarov.³⁷⁶

6.4 Územné požiadavky Poľska

Po skončení I. svetovej vojny v roku 1918, po podpise mierových zmlúv a vytýčení hraníc, sa Poľsko nikdy nestotožnilo s faktom, že Tešínsko pripadlo Česko-Slovensku. Aby sa mohol tento stav zmeniť, Poľsko čakalo na vhodnú medzinárodnopolitickú situáciu. Naplnenie tohto času prišlo po mníchovskom diktáte (29. septembra 1938), keď ČSR stratila medzinárodné renomé, autoritu, prestíž, spojencov i obranyschopnosť. Situácia v štáte bola navyše vnútorne nestabilná autonomistickým pohybom na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, čo v roku 1938 vyústilo do vytvorenia autonómnych vlád (7. októbra slovenskej na čele s Jozefom Tisom, 11. októbra podkarpatskoruskej s Andrejom Bródym).³⁷⁷ Vláda ČSR už 1. októbra 1938 musela vyhovieť ultimátu Poľska a odstúpiť územie Tešínska, ležiaceho v susedstve Kysúc. Po prijatí Žilinskej dohody 6. októbra 1938 sa Slováci rozhodli žiť naďalej s Čechmi v novej česko-slovenskej federácii. Toto rozhodnutie malo za následok nespokojnosť poľskej vlády, preto sa poľskí zodpovední činitelia rozhodli požiadať o hraničnú úpravu na poľsko-slovenskom pohraničí v rozsahu požiadaviek z roku 1919, t. j. priznať Poľsku tie pohraničné úseky, ktoré mu boli odmietnuté rozhodnutím mocností z 28. júla 1920.³⁷⁸

³⁷³ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko - prípravy v pohraničí (dodatok)*, č. 304/38; porov. *Poľsko - pomery v pohraničí* 51/38.

³⁷⁴ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko - prípravy v pohraničí (dodatok)*, č. 304/38; Porov. *Poľsko - pomery v pohraničí* 51/38.

³⁷⁵ Porov. *tamtiež*.

³⁷⁶ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko - pomery v pohraničí* 51/38, *Poľsko - pútnická výprava zo Skalitého na Zebrzydowskú kalváriu* 4 - 39/38.

³⁷⁷ Porov. *Historická revue*, ročník IX, 1. 1. 1998, c.d., str. 16.

³⁷⁸ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 2.

Poľsko využilo pre svoje územné nároky aj tzv. maďarskú kartu, t. j. požiadavky na odtrhnutie južných a juhovýchodných pohraničných oblastí Slovenska a ich pričlenenie k Maďarsku, čo bolo finalizované Viedenskou arbitrážou z 2. 11. 1938. Poľský konzul 25. októbra 1938 v Bratislave odovzdal šesť základných bodov územných požiadaviek, ktoré sa týkali území okolo Čadce, časti vysokotatranských končiarov, Javoriny, Pienin pri Dunajci, korekcie hraníc pri rieke Poprad a niektorých ďalších teritoriálnych úprav v prospech Poľska. V prípade neakceptovania týchto požiadaviek bude musieť poľská vláda použiť tie „najostrejšie prostriedky“. Takto pohrozil poľský vyslanec česko-slovenskej vláde 31. októbra 1938.³⁷⁹ Územné požiadavky boli oznámené vláde Česko-Slovenska nótou z 1. novembra 1938 poľským vyslancom K. Pappéem.³⁸⁰ Táto uponáhľaná akcia na vysokej úrovni bola prirodzenou kulmináciou intenzívneho protičeského cítenia, ktoré charakterizovalo poľský vzťah k Čechom v medzivojnovom období a bola zvýraznená osobnými antipatiami medzi Beckom a Benešom. Poliáci videli Mníchovskú krízu ako od Boha danú, ako okamih odplaty a nevšímajúc si reakcie okolitých štátov nemilosrdne tlačili na splnenie jej záverov. Ich pýcha, ranená neúčastou na Mníchovskej konferencii, spôsobila, že Poliáci chceli ukázať, ak nie svetu, tak aspoň Čechom, že sú mocnosťou, s ktorou treba počítať. Nič ich v tom nemohlo zastaviť - a už vôbec nie akési britské, talianske a francúzske protesty či apely. Takéto správanie prinieslo Poliakom ostrú a nevítanú kritiku, ale to bolo len malou útechou a vôbec žiadnou kompenzáciou tvrdo zneváženým Čechom a Slovákom.³⁸¹ Krofta, sťažujúci sa na poľské „hanebné“ správanie, sa zdôveril Newtonovi, že Česko-Slovensko nemá inú možnosť, ako prijať poľské ultimátum. Jeho prijatie, ako to Poliáci 3. októbra interpretovali britskému veľvyslancovi, zahŕňalo odstúpenie Fryštackého a Tešínskeho okresu, ako aj plebiscity v oblastiach Frýdku, Čadce, Oravy a Spiša. Posledné tri regióny boli časťou slovenského územia a zatiaľ mali byť použité na „obchodné účely“.³⁸² Zahŕnutie slovenských oblastí v poľských požiadavkách bolo pre Slovákov ako blesk z jasného neba – ako aj neočakávaným šokom pre Čechov a britského zástupcu v Prahe. Sklamanie Slovákov nad poľským stanoviskom bolo hlboké. V poslednom čase pozerali na Poliakov ako na svojich veľkých bratov,

³⁷⁹ Porov. *Historická revue*, ročník IX, 1. 1. 1998, c.d., str. 16.

³⁸⁰ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 2.

³⁸¹ Porov. Vnuk F., *Slovakia's six eventfull Months (october 1938 – march 1939)*, Slovak institute Cleveland-Rome 1964, str. 58.

jazykovo tak blízkých alebo skoro tak blízkých ako Česi, ale viac nezaujatých, chápaných a viac katolíckych. Slováci sa pokúsili o vlastnú zahraničnú politiku. Vyslovili poľutovanie nad faktom, že Poliaci požadovali 25 kilometrov železničnej trate Čadca - Zvardoň, oblasť Javoriny a 4 ďalšie úpravy. Slováci sa snažili odmietnuť poľské požiadavky, informovali Druffela o tomto pokuse a vyžiadali si podporu Nemecka, „aby poľské požiadavky boli zredukované na rozumnú mieru“.³⁸³ Poľská a česko-slovenská vláda si 1. novembra 1938 vymenila formálne listy, a to bolo konečným zavŕšením sporov ohľadom hraníc medzi Poľskom a Česko-Slovenskom. Detailné rozpracovanie ponechali zmiešanej hraničnej komisii.

Česi rezignovali, no Slováci zostali odbojnými. A to do takej miery, že keď poľská tlač priniesla správu, že tieto zmeny hraníc so Slovenskom „neovplyvnia hlboké priateľské vzťahy“ medzi oboma národmi, už v skutočnosti ani nijaké vzťahy, o ktorých by bolo možné hovoriť, neexistovali. Slovenské územné straty predstavovali 221 km² s celkovým počtom 9914 obyvateľov, z ktorých takmer všetci boli Slováci. Dotýkali sa nasledujúcich lokalít:

- územie Čadce
- územie Javoriny
- horská oblasť Pieniny
- okres Wierchomla
- okres Zegiestow
- územie pozdĺž železničnej trate Lupkow – Cisna

Delimitácia mala byť ukončená a územia mali byť odovzdané Poľsku do 30. novembra 1938.³⁸⁴

6.5 Poľsko si ospravedľňuje svoje počínanie

Aby si Poliaci pred svetom ospravedlnili svoje počínanie, snažili sa svoje konanie ospravedlniť na základe nárečia a na základe dejinného určovania hraníc. Poľské noviny *Ilustrowany Kuryer Codzienny* zo 6. októbra v článku o historickej a spravodlivej hranici v poľských Tatrách konštatuje, že Poľsko po získaní zaolšanského Sliezska myslí ešte „na niekoľko desaťtisíc Poliakov, ktorí zostali pod

³⁸² Porov. Vnuk F., *Slovakia's six eventful Months (october 1938 – march 1939)*, Slovak institute Cleveland - Rome 1964, str. 58-59.

³⁸³ Porov. tamtiež, str. 60-62.

³⁸⁴ Porov. tamtiež, str. 62-63.

*záborom a o ktorých osude sa má ešte vyjednávať“.*³⁸⁵ Ide o osud Spiša, Oravy a okresu Čadca. Článok hovorí o tom, že: „*Diplomatickým násilím boli tie poľské kraje pripojené k Česko-Slovenskej republike. Poľsku boli pridelené len minimálne kúsky Spiša a Oravy. Československo sa zmocnilo „levej“ časti sporného územia, ktoré nemalo byť nikdy sporné, ale malo – s obrovskou prevahou poľského obyvateľstva – pripadnúť Poľsku.*“³⁸⁶ V spomenutom článku autor uvádza, že: „*Poľsko sa nikdy neprestalo hlásiť o svoje práva na tie oblasti; ktoré mu patria a nikdy nezabudlo na osud poľského obyvateľstva, ktoré bolo oddelené od vlasti umelou hranicou.*“³⁸⁷ Autor ďalej pokračuje: „*Hlboké city celého poľského národa sa dnes zjednocujú v snahe, aby čo najrýchlejšie boli vytýčené nové, spravodlivé hranice na Spiši, Orave a v Čadčianskom okrese. Je to tiež potrebné z dôvodov strategických a hospodárskych.*“³⁸⁸ Ďalej v spomínanom článku autor dodáva: „*V okrese Čadčianskom okrem samotnej Čadce sú poľské všetky dediny ležiace na sever a východ od tohto mesta (t. j. aj obec Skalité). Teraz prišiel čas, kedy je potrebné hlásiť sa o tie kraje, o kraje spojené s Poľskom krvou a odvekou minulosťou. Skutočne poľské obyvateľstvo, ktoré tie kraje obýva, aj keď chýbajú školy a pomoc, zachovalo si poľskosť v dušiach, v reči i v obyčajoch.*“³⁸⁹ Ako môžeme vidieť, takto a v podobnom svetle videl poľský národ pohraničné oblasti severného Slovenska. Možno aj prostredníctvom neustálej antislovenskej propagandy podporovanej i kňazom Ferdinandom Machayom, slovenským renegátom (zradcom), ktorý roku 1919 viedol goralskú deputáciu do Paríža.³⁹⁰

6.6 Zmýšľanie ľudu v postihnutých oblastiach

Všeobecnú mienku ľudu v pohraničných oblastiach môžeme dedukovať zo správy náčelníka Okresného úradu v Čadci z 12. novembra 1938, ktorú adresuje Prezidiijnému krajinskému úradu v Bratislave. Náčelník oznamuje, že: „*....neboli zistené žiadne agitácie pre pripojenie tohoto kraja k Poľsku a k tomu by sa zo strany Poliakov asi nikto ani neopovážil, keď by poznal zmýšľanie toho kraja. Cítia sa byť*

³⁸⁵ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku*, č. 1417/18 prez., Bratislava 31. 10. 1938.

³⁸⁶ Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku*, č. 1417/18 prez., Bratislava 31. 10. 1938.

³⁸⁷ Tamtiež.

³⁸⁸ Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku*, č. 1417/18 prez., Bratislava 31. 10. 1938.

³⁸⁹ Tamtiež.

Slovákmi.³⁹¹ „... celý kraj je rýdzo slovenský, ani počuť nechce o tom, aby bolo z okresu niečo pripojené k Poľsku.“ „...je zdrtené, plače, narieka a deputácie za deputáciami zasiela do Bratislavy vládnym činiteľom, deputácie chodia k okresnému náčelníkovi, aby podnikol všetko na záchranu tohto kraja, ktorý mal byť zabratý. Žiaden plebiscit (nebude), aby sa tak podvrátila poľská kampaň zameraná na zabratie toho kraja pod titulom, že je ľud poľský. (Obyvatelia sa vyhrážajú), že akonáhle prídu Poliaci, postavia sa do jedného, aby zabránili tomuto nešťastiu, okupácie toho kraja.“³⁹² Okresný náčelník zdôrazňuje, že je „stále v styku s vedúcimi činiteľmi a pospolitým ľudom obcí, ktoré majú pripadnúť k Poľsku, ako Skalité, Čierne a Svrčinovec. Som presvedčený, že plebiscit na 99,9% pripadol by v prospech náš. Prosím čo najúctivejšie, aby sa podniklo všetko možné na záchranu nášho kraja, našich troch obcí. Železničná dráha by mohla byť za neutrálnu vyhlásená, ale slovenské duše nám nech neberú.“³⁹³

Ako som už spomínal na predchádzajúcich stránkach v krátkej histórii farnosti, 1. augusta 1938 odišiel do Dubnice nad Váhom farár Jozef Randík a správu farnosti preberá doterajší kaplán Peter Černo, ktorý o týchto udalostiach a o zmýšľaní ľudu píše nasledovne: „Koncom októbra 1938 rozletí sa v Skalitom chýr, že Poliaci žiadajú Skalité a naša čisto slovenská obec má pripadnúť do Poľska. Ľud plače ako malé deti, chce ostať len na Slovensku, ktoré od 6. októbra 1938 má autonómiu, za ktorú bojovali a trpeli, a keď by z nej ovocie mali užívať, boja sa, že nebudú môcť. Ľud vysielala deputácie, robí podpisové akcie proti pripojeniu k Poľsku, ale to nič nepomáha... Ako krv spravodlivého, obeta volala do neba o spravodlivosť, tak i slzy tohoto slovenského ľudu volajú do neba – nie o pomstu, ale tiež o spravodlivosť. Dejiny dokážu v budúcnosti, že Boh túto spravodlivosť nášmu ľudu aj preukáže.“³⁹⁴

Obecná rada v Skalitom dňa 26. októbra 1938³⁹⁵ pod vedením miestneho starostu Jozefa Časnochu-Mikša (zvoleného do funkcie 12. júna 1938³⁹⁶) a vedúceho notára Alexandra Rajmana zorganizovala podpisovú akciu proti pripojeniu obce k Poľsku. Skalitský ľud sa podpisoval na oficiálne osvedčenia s daným znením: „My, podpísaní občania obce Skalité, okres Čadca, osvedčujeme sa, že sme a boli

³⁹⁰ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľská propaganda na Slovensku*, č. 71/38 prez.

³⁹¹ Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku*, c.d.

³⁹² Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku*, c.d.

³⁹³ Tamtiež.

³⁹⁴ *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918* (z pozostalosti Petra Černu).

³⁹⁵ Porov. Osvedčenie, Skalité 26. 10. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

³⁹⁶ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

*sme Slováckmi a protestujeme proti tomu, aby sme boli pripojení k Poľsku. Žiadame, aby ostala stará hranica od Čadce po Zvarďoň ako doteraz bola, lebo my sme nie Poliackmi. Preto sa obraciame na kompetentné fórumy, aby toto naše stanovisko vzali v úvahu, a aby naša jednotná obec nebola rozdelená medzi Poľskom a Slovenskom. Protestujeme tiež proti tvrdeniu českých lingvistov, že sme Poliackmi. My sme Slováci a chceme ostať na Slovensku.*³⁹⁷

Takto znie oficiálne osvedčenie, pod ktoré sa podpísalo 1297 ľudí.³⁹⁸ Je to viac ako polovica podpisov obyvateľov obce, ak berieme do úvahy sčítanie ľudu z roku 1940, kedy žilo v Skalitom 2365 obyvateľov.³⁹⁹ Môže sa nám naskytnúť otázka, že či sa nepodpísaní ľudia necítili predsa len byť poľskej národnosti. Odpoveď sa nám naskytá v jednom podpisovom osvedčení, na ktorom je rukou dopísané: „*Chlapi sú na vojne, ich podpisov preto je málo.*“⁴⁰⁰ Samotné osvedčenie spojené s podpismi z 26. októbra 1938 bolo pripojené k listu z 28. októbra 1938, ktorý napísala Slovenská národná rada v Skalitom a adresovala ho slovenskej vláde v tomto znení: „*V mene všetkých občanov obce Skalité, okresu Čadca, na základe tu pripojeného osvedčenia, podpísaného všetkými občanmi obce Skalité, v ktorom sa ohradzujeme proti pripojeniu k Poľsku a prosíme na základe verejnej mienky všetkých občanov, aby naša obec nebola roztrhnutá a ani kúsok z nej pripojený k Poľsku.*“

Keď ľud počul správy o pripojení k Poľsku, tak plakali muži aj ženy. Nastala zúfalá situácia a ľud medzi sebou hovoril: „*Jestli by nás nevedeli zachrániť, nech nás všetkých evakuujú, lebo ináč radšej volíme smrť.*“⁴⁰¹ Ďalej sa v liste protestuje proti tvrdeniu poľskej vlády, že v Skalitom za pásmom (za železnicou), ktoré si žiada Poľsko, nieta obyvateľov. V liste sa konštatuje, že za železničným pásmom, ktoré si nárokuje poľská vláda, žije až 50% obyvateľov. Preto tunajší ľud prosí slovenskú vládu, aby to tlmočila vysokej poľskej vláde: „*My sme Slováci a chceme za každú cenu ostať na Slovensku.*“⁴⁰²

6.7 Kysuce krvácajú...

³⁹⁷ Osvedčenie, c.d.

³⁹⁸ Porov. tamtiež, priame spočítanie podpisov.

³⁹⁹ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 31.

⁴⁰⁰ Porov. Osvedčenie, c.d.

⁴⁰¹ List Slovenskej národnej rady adresovaný slovenskej vláde v Bratislave napísaný v Skalitom 28. 10. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁰² Porov. List Slovenskej národnej rady adresovaný slovenskej vláde v Bratislave napísaný v Skalitom 28. 10. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

K tejto situácii v pohraničnom území sa vyjadril aj bývalý skalitský farár Jozef Randík, ktorý len nedávno odišiel z farnosti na nové pôsobisko. V ľudovom týždenníku *Trenčan* odpovedá na jednotlivé otázky redaktora a jedna z nich znela takto: „Čo poviete na zabratie tohto kysuckého kraja?“ Randík reaguje rozhorčene: „Plačem, kde ma nevidia, ale plačem aj verejne a cítim fyzickú bolesť srdca. Zrástol som s tým ľudom a viem, čo teraz trpia. Predstavte si: dvadsať rokov sa bili za slovenskú slobodu, dosiahli ju, tri týždne sa jej tešia, a naraz vynúti sa na nich, že sú Poliakmi, ktorými nikdy neboli. Je historické falzum už aj to, žeby obyvateľstvo kraja bolo pôvodne prešlo z Poľska. Ono prišlo počas všeobecného sťahovania národov zo západu v 13. storočí, a nie zo severu alebo z východu, kde bývajú Poliaci. Tamojší ľudia všemožne sa vzpierajú proti osudu, s akým bolo s nimi naložené... Protestujú, plačú, kvília, prosia, deputácie vysielajú a na celom kraji nevidíte usmiať sa človeka. Píšu i mne a chodia ku mne a nemožno nad nimi nezaplakať.“⁴⁰³ Na otázku: „Či bol ľud národne uvedomelý?“ odpovedá takto: „Viete, čo hovorili tamojšie ženy? Strieľajte nás, zabite nás, ale pod Poliakov nás nedajte! A chlapi? Pýtali zbraň, vraj radšej zahynú, akoby prestali byť Slovákmi.“⁴⁰⁴ Na otázku, čo odkazuje na rozlúčku svojim bývalým farníkom a kysuckým rodákom, odpovedal nasledovne: „Kysuce krvácajú... Veľké Poľsko by si toho malo všimnúť. Veľké Poľsko s nimi nič nezíska. Ten kúsok železnice ich nespasí... A naše Kysuce, tie panenské slovenské a dobré Kysuce, nesmierne mnoho stratia. Nech im dobrý Pán Boh pomáha!“⁴⁰⁵

6.8 Dôvody proti pripojeniu časti Skalitého k Poľsku

Zástupcovia obce Skalité na svojom zasadaní dňa 12. novembra 1938 napísali list poľskej delimitačnej komisii v Zakopanom, kde do deviatich bodov zahrnuli dôvody proti pripojeniu obce k Poľsku:

1. „Národný cit nás ťahá k súkmeňovcom – Slovákom. Dvadsať rokov sme bojovali s naším «nesmrteľným» vodcom Andrejom Hlinkom proti Čechom za práva a samostatnosť Slovenska. Pripojením našich obcí k Poľsku by sme museli pochovať tie naše najsvätejšie city.

⁴⁰³ Porov. *Trenčan – ľudový týždenník, Horné Kysuce pod Poľským záborom*, ročník XV., č. 46, Trenčín 12. 11. 1938; porov. *A -zet*, 20. 11. 1938, č. 274.

⁴⁰⁴ Porov. tamtiež.

⁴⁰⁵ Porov. tamtiež.

2. *Náš kraj hospodársky gravituje na juh. Pripojením k Poľsku bude hospodársky zaiste znemožnený.*

3. *Tunajší chudobní občania (asi 1 000 osôb) sú zamestnaní u česko-slovenských štátnych dráhach Žilina - Vrútky - Bratislava a pripojením k Poľsku urve sa týmto ľudom nezbytný zdroj živobytia.*

4. *Asi taký istý počet penzistov – železničiarov zaťaží pokladňu Poľskej republiky.*

5. *Úplne chudobní tunajší ľud je odkázaný na stálu podporu v nezamestnanosti (za jeden mesiac bolo vyplatených až 35 000,- Kčs podpory).*

6. *Na základe zákona č. 43/1929 o starobylých podporách sa povinne vypláca pre obec Skalité chudobným občanom ročne 100 000,- Kčs.*

7. *Vojnová a invalidná podpora pre tunajších občanov tvorí ročne 160 000,- Kčs.*

8. *Pripojením našej obce k Poľsku stratila by tiež cirkevná obec patronát, ktorý je v obci Oščadnica – teda za hranicou, a tým by celá Ľarcha farnosti pripadla tunajšiemu veľmi chudobnému občianstvu, ktoré by v žiadnom prípade nemohlo znášať túto Ľarchu.*

9. *Skalité má dlžobu 220 000,- Kčs.*⁴⁰⁶

Na základe týchto údajov sa obecné zastupiteľstvo snažilo presvedčiť delimitačnú komisiu, že „*pripojením našich krajov k Poľsku by Poľská republika prevzala na seba veľkú hospodársku Ľarchu a nám Slovákom s tým zasadila by do národného i hospodárskeho života nevyliciteľnú ranu.*“⁴⁰⁷

K protestu sa pripojil aj Peter Černo, duchovný administrátor farnosti v Skalitom, ktorý v mene svojich farníkov a na odporúčanie svojho predchodcu Jozefa Randíka napísal list farárovi v poľskom Istebnom. V liste zdôrazňuje, že „*naša slovenská obec Skalité má byť pripojená proti svojej vôli k Poľsku.*“⁴⁰⁸ Osobne prosí Msgr. Grimma, či by sa nemohol v poslednom okamihu ujať božského práva slovenského ľudu, aby mohol ostať na Slovensku, ku ktorému ho srdce tiahne.⁴⁰⁹ Zdôrazňuje, že poľskej vláde ide len o železnicu, ktorú im ľud pod tlakom dáva

⁴⁰⁶ List poľskej delimitačnej komisii v Zakopanom, napísaný v Skalitom 12. 11. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁰⁷ Tamtiež.

⁴⁰⁸ List Petra Černu, administrátora farnosti Skalité, napísaný 20. 11. 1938 a adresovaný Msgr. S. Grimmovi, farárovi v Istebnom v Poľsku (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁰⁹ Tamtiež.

s prosbou, aby mu nebola vzatá rodná zem a časť slovenského ľudu.⁴¹⁰ V ďalšej časti listu vyzdvihuje priateľstvo s poľským národom, s ktorým chce slovenský národ aj v budúcnosti ostať, a preto zdôrazňuje, že pre „*kúsok zeme a pre osemtisíc slovenských duší*“ sa neoplatí znepriatelíť si celý slovenský národ s „*bratským národom poľským*“.⁴¹¹ Duchovný správca Skalitého prosí o pomoc Msgr. Grimma, aby sa zastal práv tohto ľudu, aj keď by sa v tejto veci nedalo nič robiť a ľud by bol predsa len pripojený k Poľsku, „*aby (skalitským občanom) potom nebolo dvojnásobne krivdené*“.⁴¹² Aj na základe tohto listu si môžeme všimnúť dobré a obetavé otcovské srdce farára Petra Černa, ktorý myslí na svojich farníkov, aj keď budú za hranicou v Poľsku. Jeho dobrotu a ušľachtilosť si budeme môcť všimnúť aj na ďalších stranách tejto práce.

Praktickú realizáciu určovania hranice medzi Česko-Slovenskou a Poľskou republikou mala vykonať zmiešaná delimitačná komisia. Členov slovenskej delegácie v uvedenej komisii určila slovenská vláda na svojom zasadnutí 8. novembra 1938. Predsedom a členom komisie to bolo oznámené prípisom z 10. novembra 1938. Predsedom slovenskej časti komisie sa stal dr. F. Hrušovský, riaditeľ gymnázia v Kláštore pod Znievom. Členov komisie tvorili: P. Čarnogurský, Ing. J. Slávik, Š. Jurech, dr. I. Krno, M. Polák, A. Granatier a dr. L. Hlaváček.⁴¹³ Za predsedu poľskej časti delimitačnej komisie bol vymenovaný dr. B. Zaborski. Členmi komisie boli : A. Kwiatkowski, Ing. A. Dijakiewicz, Dr. M. Gotkiewicz, kpt. O. Jakubowski, Ing. T. Majer a Ing. J. Knapík.⁴¹⁴

6.9 *Priebeh a ťažkosti delimitácie*

Svoju praktickú činnosť začala delimitačná komisia v polovici novembra 1938. Bola však poznamenaná mnohými pokusmi zväčšovať územné nároky nad rámec prijatých dohovorov. Odstúpenie slovenských území malo byť zrealizované podľa vopred stanoveného časového harmonogramu po jednotlivých úsekoch do 1. decembra 1938.⁴¹⁵ Slovenské obyvateľstvo z odstúpených území sa nechcelo

⁴¹⁰ List Petra Černu, administrátora farnosti Skalité, napísaný 20. 11. 1938 a adresovaný Msgr. S. Grimmovi, farárovi v Istebnom v Poľsku (z pozostalosti Petra Černu).

⁴¹¹ List Petra Černa, adm. farnosti Skalité, napísaný 20. 11. 1938 a adresovaný Msgr. S. Grimmovi, farárovi v Istebnom v Poľsku (z pozostalosti Petra Černu).

⁴¹² Porov. *tamtiež*.

⁴¹³ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 3.; porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 16.

⁴¹⁴ Porov. *tamtiež*, str. 16.

⁴¹⁵ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

zmieriť so svojím osudom, a preto sťažovali činnosť delimitačnej komisii, ako sa len dalo.

V piatok 18. novembra 1938, keď sa ľudia dopočuli, že celá skalitská dolina má pripadnúť Poľsku, sa atmosféra v Skalitom značne vyostřila. V priebehu niekoľkých hodín bola zorganizovaná mohutná demonštrácia proti pripojeniu Kysúc k Poľsku.⁴¹⁶ Jedenástimi plnými vagónmi⁴¹⁷ sa ľudia dopravili do Čadce, kde sa na námestí v priebehu dopoludnia zhromaždilo 8-10 tisíc demonštrantov. Chceli dokázať prichádzajúcej poľskej delimitačnej komisii, „že tu niet jedinej poľskej duše, a preto nemá Poľsko nárok na tento kraj“.⁴¹⁸ Od demonštrujúcich bolo počuť i tieto slová: „Ak si poľskí 40-miliónový národ, ktorý sa cíti byť veľmocou, nevie vystavať 14 km železnice, ale berie ju dva a pol miliónovému slovenskému národu, my Slováci im ju vystavíme, hoci sme národom chudobným“.⁴¹⁹ Transparenty niesli tieto a podobné nápisy: „Nedajte nás Poliakom“; „Skalité je naše“; „Z Čadce nič nedáme“...⁴²⁰ Na manifestácii sa spievala pieseň: „Hej, Slováci...“.⁴²¹ Ľud neustále volal: „O svojom osude si chceme sami rozhodovať; Poliakom nejde o poľské duše, lebo takých tu niet, oni chcú len naše lesné bohatstvo“.⁴²² Na demonštrácii sa zišlo údajne okolo 15 000 ľudí. Miestnym činiteľom sa ich podarilo upokojiť a utíšiť len s veľkou námahou.⁴²³ Podľa správ sa dozvedáme, že ženy z obce Skalité hádzali kamene na autá poľskej delimitačnej komisie⁴²⁴ a deti oplúvali poľský delimitačný autobus.⁴²⁵ Pred demonštrujúcim davom zachránilo členov poľskej delimitačnej komisie, ktorí cestovali z Rakovej, len to, že ich slovenskí policajti previezli pomedzi zástupy ľudí v slovenskom autobuse, lebo za ich bezpečnosť ručila samotná vláda.⁴²⁶ Zástup demonštrujúcich sa snažil utíšiť aj miestny dp. kaplán Jánoš, ktorý prehovoril k ľudu týmito slovami: „Bratia Slováci, Kysučania! Nedajte sa strhnúť k nerozvážnym činom. Boh riadi celý svet, Boh riadi spravodlivo. Verte v jeho pravdu! Boh pomôže slovenským Kysuciam, ako pomohol aj slovenskému národu. Ja verím, že ak je

⁴¹⁶ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 39.

⁴¹⁷ Porov. *Dejiny farnosti Skalitskej od r. 1918*, c.d.

⁴¹⁸ Porov. noviny *Slovák*, *Nedajte nás Poliakom*, č. 266, 22. november 1938.

⁴¹⁹ Tamtiež.

⁴²⁰ Tamtiež.

⁴²¹ Tamtiež.

⁴²² Tamtiež.

⁴²³ Porov. noviny *Slovenský hlas*, *Kysuce chcú ostať slovenské*, ročník I., č. 265, 19. november 1938, str. 2.

⁴²⁴ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 17.

⁴²⁵ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d..

⁴²⁶ Porov. tamtiež.

v *Poliakoch trochu bratskej slavianskej lásky, potom v tom našom dokumentovanom nástupe uznajú omyl. Uznajú, že v celej skalitskej doline niet ani jednej poľskej duše a nevytrhnú vás, bratia moji, z tohto raja, z tohto rána slovenskej slobody. Pokľaknime do prachu slovenskej zeme a prosme o pomoc Božiu...*⁴²⁷ Po ňom k zástupu prehovoril aj predseda slovenskej delimitačnej komisie dr. Hrušovský.⁴²⁸ Aby sa predišlo možným incidentom, členovia poľskej delegácie sa rozhodli odísť do Tešína, kde sa v nasledujúcich dňoch pokračovalo v ďalších rokovaniach medzi slovenskou a poľskou delimitačnou komisiou.⁴²⁹

Na zamedzenie protipoľských demonštrácií a podobných incidentov v okrese sa Prezídium Krajinského úradu v Bratislave z poverenia slovenskej vlády obracia na okresného náčelníka, ktorý píše 24. novembra 1938 list Rímskokatolíckemu farskému úradu v Skalitom a v ktorom žiada administrátora Petra Černa, aby z *„kazateľnice ráčili poučiť ľud a mimo toho v dohode so všetkými miestnymi činiteľmi a cestou vážnych občanov, požívajúcich dôveru a úctu v obci, pôsobili na obyvateľstvo, aby sa takýchto nám len škodlivých demonštrácií a incidentov nabudúce zdržovalo a neobťažovalo delegátov poľskej vlády, ktorí ako takí stoja pod ochranou našich úradov a samej našej vlády“*.⁴³⁰

Toto opatrenie vraj robí vláda preto, aby takéto manifestácie a podobné vyjadrenia nepriateľského postoja neboli zneužitú poľskou vládou *„...pre požadovanie ďalších území na úkor slovenskej krajiny“*.⁴³¹

Ďalší list podobného znenia, adresovaný Farskému úradu v Skalitom, píše aj nitriansky biskup dr. Karol Kmeťko: *„ Každý rodu verný Slováč spolucíti s občanmi vašimi trpkosť, že mnohí proti svojmu želaniu boli odtrhnutí od svojej rodnej vlasti, a preto je to akosi prirodzené, že táto trpkosť sa prejavuje neraz aj otvorene. Keď však niektorí by mohli byť strhnutí k javom, ktoré síce na žalostnom stave veci nemenia, ale im samým by značnú ujmu zapríčinili, preto Vás upozorňujem, snažte sa, aby Vaši odtrhnutí veriaci nadriadenej terajšej svetskej vrchnosti svojej poslušní boli, od výtržností sa zdržali. Vy tiež buďte opatrný, aby ste obsadzujúcu moc svojím*

⁴²⁷ *Kronika obce Skalité*, str. 40.

⁴²⁸ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 6.

⁴²⁹ Porov. tamtiež, str. 5-6.

⁴³⁰ List Okresného náčelníka v Čadci zo dňa 24. 11. 1938, č. 1517/1938 prez. (z pozostalosti Petra Černu).

⁴³¹ Porov. List okresného náčelníka v Čadci zo dňa 24. 11. 1938, č. 1517/1938 prez. (z pozostalosti Petra Černu).

*chovaním nevyprovokovali snád' k takým nariadeniam, ktoré by styk s veriacimi odtrhnutými znemožnili a duchovnú správu obťažili.*⁴³²

Napriek mnohým snahám zabrániť ďalším incidentom sa napätie vystupňovalo 24. novembra 1938 v Oravskom Podzámku, kde rozhorčený dav ľudí napadol poľskú časť delimitačnej komisie.⁴³³ Stalo sa to, čoho sa najviac obávala slovenská vláda, snažiac sa rôznymi prostriedkami zabrániť incidentom tohto a podobného druhu. Poľská vláda sa chopila tohto incidentu a nariadila svojej armáde okamžite obsadiť sporné územia, najmä priestor Kysúc, aby dostala pod kontrolu železničnú trať Čadca- -Skalité-Zvardoň. Tento vpád poľskej armády sa uskutočnil spôsobom, ktorý porušoval všetky medzinárodne platné vojenské konvencie, bez vyhlásenia a bez umožnenia prípadnej evakuácie civilných osôb.

Priestor Svrčinovec-Čadca-Skalité chránil 1. oddiel 41. pešieho pluku, ktorého veliteľstvo sídlilo v Žiline. Pluk pôvodne patriaci do zostavy 18. pešej brigády bol po mníchovskej redislokácii včlenený do 16. pešej divízie s veliteľstvom v Ružomberku. Veliteľom divízie bol gen. František Marvan. V spomínanom priestore bola dislokovaná aj 9. batéria 201. delostreleckého pluku, podliehajúca veliteľstvu 16. pešej divízie. Oddiel, ktorý bol v tom čase početne oslabený prepustením Nemcov a Maďarov, zabezpečoval hliadkovanie pomocou poľných stráží a v prípade potreby blokoval údolia a komunikácie, aby nepriateľské vojská neprenikli smerom na Čadcu a Žilinu. Jeho veliteľom bol pplk. Richard Löschner. Tento priestor mal byť podľa plánu odstúpený Poľsku v časovom rozmedzí od 28. novembra do 1. decembra 1938, ale situácia sa začala vyvíjať diametrálne odlišne.⁴³⁴

V piatok 25. novembra 1938 o 8.15 h spojka poľskej stráže 3. roty, stojaca pri moste na ceste Svrčinovec-Mosty, hlásila veliteľovi roty npor. Karlovi Kupskému, že poľské vojsko v sile minimálne dvoch oddielov sa chystá prekročiť štátnu hranicu. Keďže túto správu potvrdila aj finančná stráž, veliteľ oddielu vyhlásil poplach. Veliteľ 3. roty npor. Kupský mal v tom okamihu k dispozícii len dve čaty, ktoré rozmiestnil okolo cesty Svrčinovec-Mosty na vyvýšeninách severne od Svrčinovca. Obranné postavenie na horských chrbtoch okolo cesty Čierne-Skalité, s hlavným dôrazom na obranu údolia rieky Skalitčanky, zaujal veliteľ 2. roty por. František Lopauer. Podzávoz bránila 1. rota s veliteľom por. Jozefom Bureschom. Štvrtá guľometná

⁴³² List Biskupského úradu v Nitre č. 3618/938 - VI., Nitra 27.12. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴³³ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

⁴³⁴ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

rota, ktorej velil kpt. Bedřich Sax-Sadovský, bola v čase vyhlásenia poplachu na cvičení, preto sa veliteľ práporu rozhodol všetky ťažké guľomety rozmiestniť východne od riečky Čierňanky pri Svrčinovci na severozápadných a západných svahoch Kýčery. Toto rozhodnutie sa stalo pre Poliakov osudným. Sústreďenie poľskej pechoty, delostrelectva, tankov a automobilov v priestore Mostov a Jablunkova potvrdilo aj hlásenie z Jablunkova. Z cvičenia sa o 9.00 h vrátila 4. guľometná rota a hneď zaujala palebné postavenie.⁴³⁵

Veliteľ 1. práporu 41. pešieho pluku strážiaceho úsek hraníc v priestore obce Svrčinovec, pplk. Löschner, odišiel na rokovanie s poľskou stranou a velenie odovzdal kpt. Sadovskému. Rokovanie s veliteľom poľskej strany nebolo úspešné, a tak pplk. Löschner v sprievode poľského dôstojníka odišiel do Jablunkova k zborovému veliteľovi poľského vojska gen. Bartnowskému,⁴³⁶ ktorý mu pri stretnutí povedal: *„Nemôžem nič robiť, mám rozkaz od vlády obsadiť odstupované územia ihneď, pretože poľská delimitačná komisia bola na čsl. území napadnutá a zranená.“*⁴³⁷ Poľské vojsko napriek rokovaniam medzi oboma stranami začalo okolo 10.00 h. postupovať ďalej na odstupované územie.⁴³⁸ Keďže sa pplk. Löschner nemohol hneď zo Svrčinovca spojiť ani s gen. Marvanom, ani s plk. Ambrožom, aby ich informoval o situácii, rozhodol sa pokračovať v boji a o 10.35 h sa rozvinula regulárna bitka.⁴³⁹

6.10 Boje pokračujú

Najsilnejšiemu tlaku nepriateľa odolávala tretia rota, ale vzhľadom na mnohonásobnú presilu a nedostatočne vybudované obranné postavenia musela o 11.00 h ustúpiť a zaujať nové postavenie na severných a západných svahoch Kýčery. V údolí Čierňanky začali nekrytí Poliaci postupovať o 13.25 h a vyrazili cez otvorený priestor, kde sa dostali pod priamu paľbu ťažkých guľometov 4. roty z Kýčery, ktorá bola posilnená delostreleckou batériou. Utrpeli značné straty a v chaose utekali do lesa a odtiaľ do blízkeho úvozu, kde sa opäť zoradili.⁴⁴⁰ Medzi

⁴³⁵ Porov. tamtiež.

⁴³⁶ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 9.

⁴³⁷ *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

⁴³⁸ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 9.

⁴³⁹ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

⁴⁴⁰ Porov. tamtiež, str. 17.

14.00 a 17.00 h sa začalo prostredníctvom rôznych komisií a za účasti gen. Marvana vyjednávať o prímerí, i keď paľba a prestrelky neprestávali.⁴⁴¹

25. novembra 1938 poľské vojsko po prestrelkách obsadilo severnú časť obce po železničnú trať, vtiahlo až do Skalitého-Ústredia a všade hľadalo Čechov. Za týmto účelom začali prehľadávať faru a poštový úrad, kde sa úradnícke vyhrážali zbraňou. Za hlavnú cestu sa však poľské vojsko neodvážilo, lebo návršie Lieskovej a stráň Cupľa, ktoré sú oproti, boli obsadené čsl. vojskom, ktoré občas zahájilo paľbu.⁴⁴² Poľský vpád sa predsa len podarilo zastaviť a plk. Ambrož nariadil o 17.10 h pplk. Löschnerovi, aby ukončil paľbu. Roty zaujali večer o 22.00 h nové postavenie a podľa vzájomnej dohody čsl. vojsko nemohlo prekročiť Milošovú, cestu Podzávoz-Skalité a na severovýchode Podzávoz.⁴⁴³ Túto akciu obsadenia pohraničných oblastí na území Česko-Slovenska ideologicky podporil aj poľský lingvista Małeckí, ktorý dokazoval poľský pôvod kysuckých nárečí, ktoré podľa neho sú „*bezwglendne polskie*“.⁴⁴⁴

V Skalitom strelba úplne skončila 26. novembra a Poliaci začali preberať rôzne úrady, medzi nimi aj železničnú stanicu a poštu. Do ich správy dosadili poľský personál a slovenský prepustili. Ľud medzi Čadcou a Svrčinovcom v tento deň rozbil poľský delimitačný autobus.⁴⁴⁵

6.11 Straty a zisky

Po týchto udalostiach z 25. novembra padli v bojoch s poľskou armádou vo Svrčinovci Stanislav Vozka z Jiříc a v Čiernom Štefan Holienko z Lysíc pri Žiline. Ranený bol jeden dôstojník, dvaja poddôstojníci a traja vojaci. Osobitnú pomoc i statočnosť preukázal rímskokatolícky farár Štefan Gahér z Čierneho, ktorý prevážal ranených do Čadce, kde aj pomáhal pri ošetrovaní.⁴⁴⁶ Podľa správ civilného obyvateľstva boli straty Poliakov ohromujúce. Od svrčinovského kostola odviezli 20-30 mŕtvych, jedno auto s padlými vojakmi odišlo z Čierneho a Poliaci ešte aj na druhý deň zbierali mŕtvych a ranených v bojovom priestore. Pplk. Löschner odhadoval ich straty na 300 mŕtvych a ranených.⁴⁴⁷ Tieto údaje však treba považovať

⁴⁴¹ Porov. tamtiež, str. 17.

⁴⁴² Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 40.

⁴⁴³ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

⁴⁴⁴ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 18.

⁴⁴⁵ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

⁴⁴⁶ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17.

⁴⁴⁷ Porov. tamtiež.

za značne zveličené; faktom však zostáva tá skutočnosť, že Poliaci zaplatili krutú daň za svoj vpád na slovenské územie, ktorý sa neskôr zahladzoval diplomatickou cestou a ani jedna strana sa o ňom radšej verejne nezmieňovala.

O tomto incidente veľmi stručne informovali aj noviny „Slovák“ z 27. novembra 1938: „*Pri obsadzovaní odstúpeného územia poľskými okupačnými silami v priestore Čadca prekročili Poliaci na jednom mieste severne od Čadce okupačnú čiaru vytýčenú na základe dohody medzi vládami Poľska a ČSR.*“⁴⁴⁸ Medzitým delimitačná komisia pokračovala vo vytyčovaní nových hraníc podľa nóty z 1. novembra 1938 v oblasti Oravy a Spiša. Po ukončení vytyčovania novej hraničnej čiary bola 30. novembra 1938 v Zakopanom napísaná delimitačná zápisnica a 1. decembra ukončila komisia svoju činnosť.⁴⁴⁹

Podľa výsledku prác delimitačnej komisie bola hranica medzi Slovenskou a Poľskou republikou ujednotená nasledovne: V okrese Čadca polkilometrový široký pás šiel na juh od doterajšej štátnej hranice od Malého Polomu po Veľký Polom, potom hranica pokračovala južne po osadu Podzávoz pri Čadci, ďalej sa tiahla na severovýchod po železničnej trati Čadca-Zwardoň. Táto časť ostala Poľsku. Cesta Čadca-Skalité v tomto smere ostala na Slovensku spolu s časťami týchto obcí. Na slovenskej strane v Skalitom ostala fara, kostol a školy.⁴⁵⁰ Okres Čadca okrem menovaných častí obcí stratil aj časti katastrov obcí Čadca, Raková, Staškov, Olešná a Turzovka. Okres stratil obyvateľov malopočetnej osady Klin v obci Olešná a dve rodiny z Čadce. Celkovo okres stratil okolo 45 km² svojho územia.⁴⁵¹ V obciach Svrčinovec, Čierne a Skalité stratil okres 2 535 z pôvodných 7 234 obyvateľov týchto obcí. Po zabratí územia na slovenskej strane týchto obcí ostalo 4 699 obyvateľov.

V obci Skalité pred zabratím územia žilo 2 827 obyvateľov; po zabratí ich na slovenskej strane ostalo 1 996 a do Poľska pripadlo 831 obyvateľov.

V obci Čierne pred zabratím žilo 2 253 obyvateľov a po zabratí ich na slovenskej strane ostalo 1 503 a do Poľska pripadlo 750 obyvateľov.

V obci Svrčinovec pred zabratím územia žilo 2 154 obyvateľov a po zabratí ich na slovenskej strane ostalo 1 200 a do Poľska pripadlo 954 obyvateľov.⁴⁵²

⁴⁴⁸ Porov. *Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, c.d., str. 17-18.

⁴⁴⁹ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 10.

⁴⁵⁰ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Prezídium krajského úradu v Bratislave 5. 12. 1938*, prez.

⁴⁵¹ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 10.

⁴⁵² Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Štatistika, Česko-Slovensko-Poľsko, Úprava štátnych hraníc a používanie ciest*, č. 49/39.

Už začiatkom novembra 1938 sa niektorí obyvatelia začali v dôsledku neistoty a obáv z budúcnosti pripravovať na odsťahovanie. Po železnici boli evakuované rodiny žandárov, finančnej stráže, učiteľov a železničných zamestnancov.⁴⁵³ Preto sa sčítanie ľudu reálne žijúceho v Skalitom z 31. decembra 1938 diametrálne odlišuje od predchádzajúcich údajov.

6.12 Sčítanie ľudu v obci Skalité z 31. decembra 1938⁴⁵⁴

Počet domov:	327
Počet domácností:	327
Počet osôb:	2 134
Štátna príslušnosť:	- Slováci: 2 101 - Česi: 3 - Moravia: 21 - Rusi, Nemci, Maďari: 0 - Poliaci: 8 - iné: 1
Národná príslušnosť:	- slovenská: 2 105 - česká: 27 - rusínska, nemecká, maďarská, poľská, židovská, cigánska: 0 - iná: 2
Náboženstvo:	- rímskokatolícke: 2 125 - židovské: 1 - evanjelické augsburského vyznania: 8 - bez vyznania, čl. cirkev, pravoslávni, gréckokatolíci, baptisti: 0

6.13 Strata dopravnej a poštovej komunikácie

Nová hranica po železničnom telese Čadca-Zwardoň bola vytýčená asi dvojmetrovými kolíkmi so slamenými vechťami a ľudia ju posmešne volali „slamenou

⁴⁵³ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 3.

⁴⁵⁴ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Národnostný kataster – sčítanie ľudu*, č. 536/40, sčítanie ľudu v r. 1938, č. 1648/38 prez.

hranicou“.⁴⁵⁵ Zabratím takmer celej tejto železnice stratilo obyvateľstvo obcí, ktorých časti boli odstúpené Poľsku, možnosť dopravy do okresného mesta. Zároveň ostali aj bez poštového spojenia. Preto Okresný úrad v Čadci požiadal Prezídium krajinského úradu v Bratislave o zriadenie autobusovej dopravy a poštových úradov. Krajinský úrad sa k problematike vyjadril kladne a požiadal Riaditeľstvo štátnych železníc o zriadenie žiadanej autobusovej dopravy, prípadne o udelenie súhlasu na zriadenie súkromnej autobusovej dopravy v spomínanom úseku. Prezídium ďalej oznámilo, že požiadalo Riaditeľstvo pôšt a telegrafov o zriadenie poštových úradov v spomínaných obciach. Dňa 14. decembra 1938 bola v Skalitom obnovená žandárska stanica (evakuovaná do Čadce 2. novembra 1938),⁴⁵⁶ do obvodu ktorej patrili slovenské časti obcí Skalité, Čierne a Svrčinovec.⁴⁵⁷

6.14 Stanovenie hraničných prechodov

Medzi Česko-Slovenskou republikou a Poľskom boli podľa dodatkových protokolov k zápisnici o delimitácii dohodnuté práva slobodného pohybovania sa pešo, koňmi, konskými a mechanickými vozmi bez zastavovania a bez povinnosti mať priepustku alebo cestovný pas na stanovených úsekoch. Pre malý pohraničný styk za poľnohospodárskym účelom bolo na novej hranici navrhnutých viacero prestupových miest.⁴⁵⁸ Tieto prechody začali fungovať od 16. decembra 1938.⁴⁵⁹ Stanovené boli nasledujúce prechody:

- pri hostinci Jozefa Časnochu
- Papíkov most
- Kudlov - žel. zastávka
- strážny dom č. 11
- pri štátnej strednej ľudovej škole „U Tomasa“

⁴⁵⁵ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 18.

⁴⁵⁶ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Evakuovanie skalitskej doliny* č. 167/39, *Úprava hraníc medzi republikou Česko-Slov.-Poľskou*, opatrenie v okrese Čadca a četnícka stanica Skalité, č. 752-2/1938 prez.

⁴⁵⁷ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 10 -11; porov. Štátny okresný archív Čadca, *Evakuovanie skalitskej doliny*, č. 167/39. Zápisnica z 5. 12. 1938; porov. Štátny okresný archív Čadca, *Okres Čadca, obec Skalité, Čierne a Svrčinovec, potreba obyvateľstva – žiadosť* Krajinského úradu v Bratislave zo 7. 12. 1938. č. 1564/1938 prez.; porov. Štátny okresný archív Čadca, *Úprava hraníc medzi republikou česko-slovenskou a poľskou, opatrenia v v okrese Čadca*, č. 78634/1938 prez. – odpoveď Krajinského úradu v Bratislave k č. 1564/38 prez. zo 7. 12. 1938.

⁴⁵⁸ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 11.

⁴⁵⁹ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Česko-Slov.-Poľsko, úprava št. hraníc a používanie ciest*, č. 49/39 prez. – zápisnica z 28. 2. 1939 v Skalitom, str. 3.

- pod železničným viaduktom⁴⁶⁰

Týchto šesť prechodov bolo nedostačujúcich, preto na základe žiadosti z 12. januára 1939 boli 28. februára 1939 pridané ďalšie štyri prechody:⁴⁶¹

- rampa „U Vranu“

- železničný most „U Laša“

- železničný most „U Fedora“

- rampa „U Jargaša - Vyšna“

6.15 Situácia v Skalitom v r. 1939

Poľský okupačný režim bol podľa situačnej správy Okresného úradu v Čadci z 8. februára 1939⁴⁶² vcelku mierny. Za starostu okupovanej časti obce bol menovaný Ondrej Zoň.⁴⁶³ Okres Čadca stratil odstúpením časti svojho územia len jednu školu, a to vo Svrčinovci. Vyučovalo sa na nej po poľsky, tak ako aj v ostatných provizórne zriadených školách v Čiernom a v Skalitom.⁴⁶⁴ V Skalitom boli dve provizórne zriadené školy s tromi triedami. Jedna zo škôl bola v železničnej budove v osade Kolónia a mala len dve triedy. Druhá škola s jednou triedou bola zriadená v železničnej zastávke na Serafínove.⁴⁶⁵

Na základe dohody s poľskými orgánmi v Tešíne bol na potvrdenky možný prechod cez hranice nielen pre poľnohospodárske účely, ale aj na navštevovanie škôl a kostolov.⁴⁶⁶ Takýto voľnejší okupačný režim znamenal, že žiaci zo zabratých území chodili len do slovenských škôl. Z toho dôvodu sa poľské úrady snažili získať školopovinné deti do poľských škôl. Nábor robili rôznymi spôsobmi: v Skalitom napríklad poľskí učitelia zastavovali deti pred hranicou a lákali ich prostredníctvom čokolády, bieleho pečiva,⁴⁶⁷ odevu, obuvi a jedla. Keď ani to nepomohlo, dvadsať poľských financov obsadilo demarkačnú čiaru, takže žiadne dieťa nemohlo prejsť do slovenskej školy. Aby to bolo istejšie, poľská komisia chodila po domoch na zabratom území v okrese Čadca a hrozila rodičom, ktorí nesúhlasili s takýmto

⁴⁶⁰ Porov. tamtiež, str. 3.

⁴⁶¹ Porov. tamtiež, str. 3-4.

⁴⁶² Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 11.

⁴⁶³ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 18.

⁴⁶⁴ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 11.

⁴⁶⁵ Porov. Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, c.d.

⁴⁶⁶ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 11.

⁴⁶⁷ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko - pomery v pohraničí*, č.1613/1938 prez., 20. 12. 1938.

postupom, „že ak deti nepošlú do poľskej školy, vyrubia im po štyristo zlotých pokuty“.⁴⁶⁸

Napriek protestom už 13. marca 1939 Poliáci prevzali do škôl asi 150 žiakov zo zabratej časti obce Skalité, ktorí mali bezplatnú železničnú dopravu. Náboženskú výchovu učil civilný poľský učiteľ, ktorý mal kánonickú misiu, lebo slovenského kňaza tam nepustili.⁴⁶⁹ Podobne, na základe prípisu z 9. decembra 1938, to nedovolili ani žiadnemu slovenskému učiteľovi.⁴⁷⁰

Ešte na jeseň roku 1938 sa situácia pre slovenských kňazov a učiteľov javila v pozitívnom svetle. Nitriansky biskup dr. Karol Kmeťko sa začiatkom novembra 1938 obrátil na kardinála Augustyna Hlonda, poľského prímasa, s prosbou, „aby v Čiernom a v Skalitom, ktoré majú pripadnúť Poľsku, administrátori farností a učitelia mohli zostať, a aby sa v kostole a v školách mohol aj naďalej užívať jazyk slovenský“.⁴⁷¹ Kardinál Hlond postúpil list biskupa Kmeťka katovickému biskupovi Stanislawovi Adamskému, ktorý odpovedal nitrianskemu biskupovi nasledovne: „...slovenskí farári, učitelia a ľud nebudú prenasledovaní, ak nebudú porušovať poľské zákony. V poľskom záujme bude len, aby si títo riadne plnili svoje povinnosti.“⁴⁷²

Svätá stolica dala katovickému biskupovi S. Adamskému do správy farnosti Čierne, Skalité a Svrčinovec prípisom z 10. januára 1939 pod č. 84/39, aby sa ujal starostlivosti o tieto duše.⁴⁷³ Katovický biskup prevzal na seba od nitrianskeho Ordinariátu správu vyššie spomenutého územia a zároveň nariadil: „...nech sa nič nezmení v starostlivosti o katolícke duše Čierneho a Skalitého až do odvolania. Súčasne oznamujem farárom a administrátorom v Skalitom a v Čiernom, aby sa vo všetkom podriadili našej cirkevnej správe a plnili si svoje povinnosti až do odvolania.“⁴⁷⁴ Zároveň sa tieto časti farnosti zaradili do Tešínskeho regiónu (dekanátu), kde sídlil generálny vikariát s generálnym protonotárom Giulielmom (Viliamom) Kasperlikom.⁴⁷⁵ Zároveň katovický biskup oboznámil s týmto zásahom aj

⁴⁶⁸ Porov. noviny *Gardista*, *Bratská slovenská láska*, ročník I., č.19, Bratislava 10. jún 1939, str. 9.

⁴⁶⁹ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej* od r. 1918, c.d.

⁴⁷⁰ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko – pomery v pohraničí*, c.d., Inspektorat Szkolny v Cieszynie zachodním na 41/86, Cieszyn zach., 9 grudnia 1938.

⁴⁷¹ List Biskupského úradu v Nitre adresovaný Farskému úradu v Skalitom, č. 3618/938, Nitra 24. 11. 1938 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁷² Tamtiež.

⁴⁷³ Porov. *Copia, Curia Episcopalis Nitriae 17. 1. 1939, Nr. 246/1939* (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁷⁴ Porov. *Episcopus Katowicensis, N. 61-39, Venerabilis Dominus Parochus in Skalite (Cerne) ad Czadca Katowiciis, die 21. 1. 1939* (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁷⁵ Tamtiež.

nitrianskeho biskupa, ktorého požiadal, aby kňazi v Čiernom a v Skalitom boli tiež pod jeho cirkevnou správou, aby nič nevykonávali na prípadnú škodu duší, len po porade s ním (katovickým biskupom), a aby pod jeho ochranou vykonávali svoje kňazské povinnosti.⁴⁷⁶

Aby sa katovický biskup mohol oboznámiť s novým územím, ktoré z nariadenia Svätej stolice prešlo pod jeho správu, navštívil 20. januára 1939 novopostavený kostol vo Svrčinovci.⁴⁷⁷ Dňa 24. januára 1939 o jedenástej hodine predpoludním chcel navštíviť aj farský úrad v Skalitom a chcel sa zoznámiť s kňazmi, ktorí spravovali zabraté územia, aby sa vyjadrili k daným nariadeniam.⁴⁷⁸ Na základe tohto stretnutia administrátor farnosti v Skalitom Peter Černo dostal 3. februára 1939 jurisdikciu od katovického biskupa na dočasnú správu zabratej časti farnosti.⁴⁷⁹

6.16 Vytvorenie novej farnosti pre zabraté územia vo Svrčinovci

Katovický biskup a apoštolský administrátor zabratého slovenského územia Stanislaw Adamski dekrétom z 13. júna 1939 založil farnosť vo Svrčinovci. Nová farnosť s farským kostolom bola určená pre zabraté časti územia Kysúc. Podľa tohto dekrétu farnosť zahŕňala: „*dedinu Svrčinovec, Skalité (poľské časti) až po cestu, ktorá vedie zo Skalitého, popod železničný most tak, aby táto cesta patrila do farnosti Svrčinovec.*“⁴⁸⁰ Podľa dekrétu mal farnosť spravovať farár z Čierneho Štefan Gahér spolu so správnou radou podľa noriem zriaďovacieho práva. Mal využívať dotácie a práva ako iní diecézni farári.⁴⁸¹ Štefan Gahér spravoval túto farnosť vo Svrčinovci do 8. augusta 1939, keď bol ustanovený nový poľský administrátor pre zabraté územia Kysúc Jozef Maciejcek. Slovenským kňazom bola takto odobratá jurisdikcia na správu týchto Poľskom zabratých území.⁴⁸²

⁴⁷⁶ Porov. Odpis z Biskupského úradu v Nitre, Nitra 24. 1. 1939, č. 246/939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁷⁷ Porov. Odpis z Biskupského úradu v Nitre, Nitra 24. 1. 1939, č. 246/939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁷⁸ Porov. *Episcopus Katowicensis*, N. 61 - 39, c.d.

⁴⁷⁹ Porov. *Curia Dioecesis Katowicensis*, Nr. VO 36/39, Cieszyn die 3 Februarii 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁸⁰ *Copia Decretum erectionis paroeciae Swierczynowiec*, Katowiciis, die 13. Iunii 1939, Concordat cum originali - Cieszyn die 27 Iunii 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁸¹ Porov. *Copia Decretum erectionis paroeciae Swierczynowiec*, Katowiciis, c.d.

⁴⁸² Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

7. Prinavrátenie anektovaných území

Obyvatelia odstúpených území, ich spoluobčania v častiach, ktoré zostali na Slovensku a rôzne organizácie a spolky sa nezmierili s odtrhnutím časti obcí a žiadali ich prinavrátenie. Tieto tendencie sa začali prejavovať najmä po 14. marci 1939, keď došlo k vyhláseniu samostatnosti Slovenska. Naplno sa rozbehli v júli 1939. Miestny odbor Matice Slovenskej v Skalitom, na čele s jej predsedom Petrom Černom a tajomníkom Viliamom Podhorányim, sa obrátil na vládu Slovenského štátu s požiadavkou o zákrok v prospech prinavrátenia anektovaných území obcí Skalité, Čierne a Svrčinovec späť Slovensku. Zdôvodňovali to tým, že: *„obyvateľstvo zabratých častí obcí je čisto slovenské a túži prísť späť tam, kde od svojho vzniku patrilo. Dôkazom toho je, že veľká väčšina obyvateľstva týchto zabratých častí obcí sa aj prihlásila na našich úradoch, že bude optovať pre Slovensko. Nechcú chodiť školopovinné deti do poľských škôl, iba ak pod nátlakom.“*⁴⁸³

List s podobným znením píše vláde aj občania Skalitého 5. júla 1939 a pripájajú aj vlastnoručné podpisy. Obsah znie: *„Obyvateľstvo celej obce Skalité, Čierne a Svrčinovec spolu i so zabratými časťami je čisto slovenské. Sme všetci Slováci, a preto oprávnene požadujeme, aby nám bolo prinavrátené to, čo nám od nepamäti oprávnene patrilo.“*⁴⁸⁴ Podobne aj obyvatelia osady Serafínov v obci Skalité požiadali Okresný úrad v Čadci, aby žiadal o ich prinavrátenie Slovensku.⁴⁸⁵

Kriticky sa k problému postavil aj neznámy občan zo Skalitého, ktorý napísal článok do novín *Slovák* pod názvom *„Tragédia dvoch slovenských dedín“*, kde sa zmieňuje o novej delimitačnej komisii, ktorú vymenovala slovenská vláda, aby urobila koniec, tým „nemožným“ pomerom v obciach Skalité, Čierne a Svrčinovec. Zmieňuje sa, že asi 50% občanov zabraného územia sa dalo prepísať na slovenskú stranu.⁴⁸⁶ Ďalej sa zmieňuje o nevyužitelnosti železnice Čadca-Zwardoň a dodáva: *„Sme presvedčení, že našej delimitačnej komisii sa podarí urobiť veľký skutok spravodlivosti. Budú jej zaň ďakovať i sami poľskí úradníci a učitelia, že nebudú*

⁴⁸³ Odpis, Miestny odbor Matice Slovenskej v Skalitom, List Vláde republiky Slovenskej v Bratislave, 13. júl 1939, č. 71/1939 (z pozostalosti Petra Černu); porov. Štátny okresný archív Čadca, *Skalitská dolina, prinavrátenie odtrhutej časti*, č. 856/39, Predsedníctvo vlády – list okresnému náčelníkovi v Čadci, Bratislava 14. júla 1939.

⁴⁸⁴ Odpis, *Skalitská dolina, okres Čadca - prinavrátenie častí obce zabraných Poľskom*, list vláde republiky Slovenskej, v Skalitom 5. júla 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁸⁵ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 12.

⁴⁸⁶ Porov. noviny *Slovák, Tragédia dvoch slovenských dedín*, ročník XXI., č. 154, 8. júl 1939, str. 2.

*musieť spoluúčinkovať na zrejmej krivde, páchanej na slovenskom ľude. Ale najmä my, Skalitčania, jej budeme povďační, keď bude spravodlivá.*⁴⁸⁷ Noviny *Slovenská pravda* priniesli 16. júla 1939 nasledujúcu správu: „*Zahraničná tlač sa v poslednom čase až napodiv často zaoberá otázkou revízie našich hraníc na severe.*“⁴⁸⁸ Titulky novín hovoria o nekompromisnej požiadavke Slovenskej republiky o vrátení územia ležiaceho pri železnici Čadca-Zwardoň.

Dňa 1. septembra 1939 na svetovej politickej scéne vyvrcholilo napätie medzi hitlerovským Nemeckom a Poľskom a Nemecko začalo obsadzovať Poľsko. Začala sa II. svetová vojna a obyvateľom Skalitého svitla nádej, že budú môcť získať späť zabraté časti obce. Ráno o 4.00 h bolo počuť v Skalitom tupé dunenie kanónov spoza Lieskovej. Okolo 5.00 h mohli ľudia počuť rachot guľometov v priestoroch Skalanky a Vreščovského Beskydu, ale nikto ešte nevedel, čo sa deje. Asi okolo 6.00 h začali nemecké vojská postupovať dolinou od Oščadnice vedľa Rajského potoka. Časť nemeckého vojska tiahla na poľské hranice od Tridsiatku cez Poľanu, Migasa a Pazderov. Druhá časť vojska postupovala po hlavnej ceste až na Zwardoň. Na Tridsiatku mala pochodujúca pechota oddych. V ústredí obce sa zdržiavala poľská posádka a finančná stráž, ktorá ešte nevedela, že Zwardoň je obsadený. Poľská posádka bola príslušníkmi Hlinkovej gardy na čele s Imrichom Jurištom vyzvaná, aby sa vzdala. Keď odmietla a chcela sa postaviť na odpor, dozorca finančnej stráže Karol Pláteník odišiel na Tridsiatok, kde na situáciu upozornil nemeckú pechotu, ktorá sa tam zdržiavala. Hneď nato prišli do ústredia obce dve autá asi s trinástimi mužmi a zastali pri farskej záhrade. Vyzvali komandanta poľskej polície, aby sa vzdal, pretože odpor je aj tak zbytočný. Ten však odpovedal, že ak sa nevzdialia za hranicu, začne strieľať. Hneď po prekročení hranice jeden z nemeckých vojakov vystrelil do vzduchu a z poľskej strany (na zabratom území) paľbu začali opätovať. Vzápätí sa spustila paľba z guľometu umiestneného vo veži kostola a nemeckí vojaci, ukrytí za pajtou Jozefa Časnochu, pred školou, vo farskej záhrade a v manzardkách potravinového družstva, začali strieľať z pištoľí. Poľská posádka sa však neustále bránila a paľbu viackrát opätovala.⁴⁸⁹ Cez obec sa na

⁴⁸⁷ Porov. noviny *Slovák*, *Tragédia dvoch slovenských dedín*, ročník XXI., č. 154, 8. júl 1939, str. 2.

⁴⁸⁸ *Noviny Slovenská pravda*, *Revízia severnej hranice Slovenska*, ročník IV., č. 161, 16. júl 1939.

⁴⁸⁹ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 42.

Poľsko valili pešie i motorizované nemecké vojská, ktoré z palpostu na Firkovom grúni ostreľovali poľské pevnosti Wegiersku Górkú.⁴⁹⁰

Dlho očakávaný koniec poľskej okupácie obce teda paradoxne nastal 1. septembra 1939, na začiatku novej okupácie, tentoraz samotného Poľska. V bojoch padli traja poľskí strážcovia z *Placowki*, dvaja boli ranení. Jozef Česlav Bilinski, poľský žandársky veliteľ *Placowki*, bol smrteľne zranený pri pokuse o útek pri farskom plote. Je pochovaný na cintoríne vedľa fary. Ostatní príslušníci poľskej posádky i finančnej stráže boli zajatí.⁴⁹¹ Na vyšnom konci obce pri viadukte bol ranený a v žilinskej nemocnici neskôr zomrel poľský vojak Majerčak Krościenko. Pochádzal z okresu Nowy Targ a bol zaopatrený sviatosťami zomierajúcich miestnym farárom Petrom Černom, ktorý o tejto tragickej udalosti napísal aj jeho rodičom.⁴⁹² O tomto dni píše Peter Černo nasledovne: „*Po tomto dni nastala okupácia Poľska a oslobodenie zabratej časti Skalitého. Karta sa obrátila a Poliaci boli rozdelení medzi Nemecko a Rusko. Poliaci veľmi-veľmi trpeli. Neboli spokojní so svojím, čo mali, lakomili sa na cudzie a stratili všetko.*“⁴⁹³

Počas nemeckej okupácie sa veľa Poliakov skrývalo pred Nemcami práve v Skalitom,⁴⁹⁴ ktorého obyvatelia pomáhali poľským utečencom dostať sa cez Slovensko do Maďarska.⁴⁹⁵

Po vpáde nemeckej armády do Poľska boli teda Slovensku prinavrátené všetky Poľskom roku 1938 zabraté územia a v ďalšom období sa hranica s Poľskom na území Skalitého ako aj celých Kysúc už viac nemenila.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 18.

⁴⁹¹ Porov. Choluj D., *Skalité*, c.d., str. 18; *Kronika obce Skalité*, str. 42-43.

⁴⁹² Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

⁴⁹³ Tamtiež.

⁴⁹⁴ Porov. tamtiež.

⁴⁹⁵ Porov. Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko-slovenské pohraničie a doprava utečencov cez Slovensko*, Vyšetrenie č. 157/40.

⁴⁹⁶ Porov. Žilinčík I., *Zabratie časti Kysúc Poľskom...*, c.d., str. 12.

7.1 *Oprava kostola a fary v Skalitom*

Po skončení poľskej okupácie sa v Skalitom rozprúdil čulý život a veriaci sa rozhodli, že začnú s opravou kostola a fary, ktoré boli v dezolátnom stave. Táto generálna rekonštrukcia bola naplánovaná už dávnejšie. Od mája 1939 sa zháňali financie a robili sa zbierky. Peter Černo, administrátor farnosti, od apoštolského administrátora v Tešíne žiadal povolenie na finančnú zbierku na zabratom území a o vyžiadanie povolenia od Poľskej devízovej banky, aby sa súhlas na zbierku zbytočne dlho nepreťahoval a aby sa mohlo začať s opravami ešte v roku 1939.⁴⁹⁷ Ďalej žiadal Poľskú národnú banku v Bialsku, aby mohol obnos vykonanej zbierky, približne 15 až 20 zlotých a 800 až 1 000 korún, bez problémov preniesť cez demarkačnú čiaru zo zabratého územia v Skalitom. Odvolával sa na to, že povolenie poľských cirkevných úradov už má a hraničná stráž tiež nič nenamieta.⁴⁹⁸ Devízová banka odpovedala na list z 27. mája 1939 listom z 13. júla 1939 kladne. Na základe tohto povolenia sa mohlo vyviezť zo zabratého územia 1 000 korún a 20 zlotých. Povolenie trvalo len do 13. augusta 1939, a preto musela byť zbierka prevedená za demarkačnú čiaru do tohto termínu.⁴⁹⁹ Opravu vonkajšej fasády kostola i opravu fary zvnútra realizoval murársky majster z Čadce Jozef Fürst. Na renováciu sa vynaložilo 55 813,35 Ks. Z toho patrón kostola z Oščadnice – firma *ZELEHOS* – uhradila 75% finančných nákladov a veriaci 25% finančných nákladov zo zbierok a milodarov, no hlavne svojou prácou.⁵⁰⁰

7.2 *Katolícka akcia v Skalitom*

Vo farnosti v roku 1939 pracovalo Združenie katolíckej mládeže (SKM), ktoré pozostávalo asi zo 60 členov. Predsedom mládencov bol Michal Kultán, ktorého skupina tvorila 30 členov združenia. Predsedníčkou dievčat bola Paulína Gregušová, ktorej skupinka mala asi 30 dievčat. SKM viedli miestni duchovní. Stretávali sa spolu každú nedeľu striedavo: v jednu nedeľu mali stretnutie mládenci, v druhú dievčatá.

⁴⁹⁷ Porov. List Najdôstojnejšej Apoštolskej administratúry v Czieszyne č. 255/39, Skalité 27. mája 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁹⁸ Porov. List Poľskej Národnej banke v Bialsku č. 255/1939, Skalité 27. mája 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁴⁹⁹ Porov. Komunalna Kasa Oszczedności Miasta Cieszyna, 17. lipca 1939, č. 18/7 39, Zezwolenie Komisji Dewizowej Nr. 48262 z dn. 13/7 1939, Rej. dev. 196/II - ważne do 13. VIII. 1939 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵⁰⁰ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d..

Združenie katolíckej mládeže sa vyznačovalo aj kultúrno-divadelnou činnosťou. V roku 1938 poriadali osem divadelných predstavení. Združenie odoberalo časopisy *Svornosť* a *Gardista* a v novinách *Svornosť* sa dodáva, že odoberá skoro všetky náboženské a politické časopisy. SKM malo aj svoju knižnicu.

Svojou činnosťou vo farnosti bolo známe aj Hnutie Hlinkovej mládeže (HHM), ktorého vedúcim bol riaditeľ štátnej hornej školy v Skalitom Pavel Hrdý. Jeho činnosť bola úzko spojená s SKM. V školskom roku 1938-1939 hnutie organizovalo rôzne cvično-zábavné stretnutia.

Vo farnosti pracovalo aj Združenie mužov Božského Srdca (SMBS). Rímskokatolícky farský úrad v Skalitom odoberal 6 exemplárov časopisu *Svornosť*, 20 kusov časopisu *Apoštolát*, 20 kusov časopisu *Naše noviny* a 30 kusov časopisu *Kráľovná mája*, okrem tých, ktoré dochádzali na súkromné adresy. Ostatné časopisy, ako *Posol* a rôzne iné materiály misijného charakteru, sprostredkoval vo farnosti misijný náčelník Ján Kultán.

V zime roku 1938 sa konali vo farnosti duchovné cvičenia, na ktorých sa zúčastnilo 69 žien, 14 dievčat, dvaja chlapci a dvaja mládenci.

V zimnom období každý prvý piatok počas roka 1938 pristupovalo k sv. prijímaniu okolo 150 až 200 ľudí. Menšiu polovicu z toho tvorili muži a mládenci farnosti. V lete počet prijímajúcich klesol na 80 až 100 na každý prvý piatok. V tomto období mali prevahu ženy, lebo tie boli väčšinou v domácnostiach, kým muži museli často odchádzať za prácou ďalej od domova. Do týchto počtov sa nerátajú deti. Propagátorom eucharistického hnutia bol Peter Černo, ktorý navrhoval za misijného náčelníka Jána Kultána a pre mláďencov navrhoval Antona Vranu. Za tlačových propagátorov odporučil Mikuláša Oravca a Michala Martiniaka.⁵⁰¹

⁵⁰¹ Porov. *Noviny Svornosť, Katolícka akcia farnosti v Skalitom*, ročník III., č. 36, Nitra 3. 9. 1939, str. 4.

7.3 *Prinavrátenie zabratých častí farnosti Nitrianskej diecézy*

Pri delimitácii medzi Poľskom a Slovenskom na jeseň roku 1938 boli po pripojení odtrhnutých častí farnosti Čierne, jej filiálky Svrčinovec i farnosti Skalité k Poľsku tieto územia v dôsledku vzniknutých zmien vyčlenené aj cirkevnoprávne z Nitrianskej diecézy a 10. januára 1939 pridelené Svätou stolicou pod jurisdikciu Katovickkej diecézy.

Po udalostiach z 1. septembra 1939, keď územia opäť pripadli Slovensku, boli opäť pričlenené k Nitrianskej diecéze. Poľsko začala spravovať Nemecká ríša na čele s Hitlerom, preto nitriansky biskup dr. Karol Kmeťko prosil apoštolského nuncia Vatikánu v Berlíne arcibiskupa Cesare Orseniga v liste z 13. novembra 1939, aby predložil Svätej Stolici jeho žiadosť o prinavrátenie predmetnej časti Nitrianskej diecézy znova pod jeho jurisdikciu, *„a to tým viac, že farári z Čierneho a zo Skalitého vykonávali pastoračnú službu aj v odtrhnutých častiach, o čo ich požiadal katovický biskup, pod ktorého jurisdikciu pripadli a navyše sa stal styk bývalých odtrhnutých území s najtíhodsiejším katovickým ordinárom veľmi obtiažny.“*⁵⁰² Kópiu tohto listu zaslal nuncius Cesare Orsenigo kardinálovi Alojzovi Maglionemu, štátnemu sekretárovi Vatikánu, 4. decembra 1939 s prosbou, aby túto záležitosť predniesol Svätému Otcovi.⁵⁰³

Kardinál Maglione 16. decembra 1939 oznámil berlínskemu nunciovi Orsenigovi pápežovo rozhodnutie: *„Svätý Otec láskavo nariadil, aby sa pod jurisdikciu nitrianskeho Ordinára prinavrátili farnosti Čierne (s filiálkou Svrčinovec) a časti farnosti Skalité, ktoré boli v roku 1938 od Česko-Slovenska oddelené a zverené do správy poľským ordinárom a teraz boli politicky včlenené do hraníc Slovenska.“*⁵⁰⁴

Z tohto listu sa ďalej dozvedáme, že administrátorom predmetného územia nebol iba katovický biskup, ako sa domnieval nitriansky biskup, lebo malú časť zabratej farnosti Skalité zveril katovický biskup do správy krakovskému arcibiskupovi, ktorý sa toho výslovne dožadoval listom z 24. decembra 1938.⁵⁰⁵

⁵⁰² AA. VV., *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945), Dokumenty*, Slovak Academic Press, Bratislava 1992, str. 38.

⁵⁰³ Porov. tamtiež, str. 37.

⁵⁰⁴ Tamtiež, str. 42.

⁵⁰⁵ Porov. tamtiež, str. 42.

„Svätý Otec má teraz v úmysle vrátiť pod jurisdikciu Msgr. nitrianskeho biskupa aj spomenutú malú časť farnosti Skalité, keď – ako sa predpokladá – aj tá patrí znovu k územiú Slovenska.“⁵⁰⁶ Kardinál Maglione požiadal nuncia Orseniga, aby pápežský výnos všetkým oficiálne oznámil a aby k tomu vydal aj náležité dekréty.⁵⁰⁷

Na základe tohto pápežovho rozhodnutia nuncius v Berlíne arcibiskup Cesare Orsenigo vydal 7. januára 1940 dekrét, ktorý adresuje nitrianskemu biskupovi Karolovi Kmeťkovi. Dekrét znie nasledovne: „*Mocou mne zverenou Apoštolskou stolicou špeciálne obdržaným listom vznešeného pána Alojza kardinála Maglioneho, sekretára Jeho Svätosti pápeža Pia XII., dňa 16. decembra 1939 pod číslom 91 72/39 dané mi zväziac dané pomery, nariaďujeme, aby miesto Svrčinovec, filiálka farnosti Čierne, ktoré listom jeho Eminencie Eugénia kardinála Pacelliho zo dňa 10. januára 1939 pod č. 84/39 bolo načas odovzdané úradu Najvznešenejšieho katovického biskupa, bolo naproti tomu vrátené pod správu Nitry prvým dňom budúceho mesiaca februára. Zároveň ustanovujeme, aby časť farnosti Skalité, ktorá vyššie spomenutým listom J. Em. Eugénia kardinála Pacelliho bola odovzdaná pod správu Najjasnejšieho katovického biskupa, bola prvým dňom budúceho mesiaca februára navrátená pod správu Nitrianskeho ordinariátu. Strážte zachovávanie práva napriek silám, ktoré sa Vám budú stavať do cesty.*“⁵⁰⁸

Na základe tohto dekrétu, na základe ktorého zabratá časť farnosti pripadla rozhodnutím pápeža nitrianskemu biskupovi od 1. februára 1940, nitriansky biskup oznámil túto skutočnosť Farskému úradu v Skalitom listom zo 16. januára 1940 pod číslom 249/40, ku ktorému pridáva aj kópiu samotného dekrétu.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ AA. VV., *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945)*, c.d., str. 42.

⁵⁰⁷ Porov. tamtiež, str. 42.

⁵⁰⁸ Opis protokolu No. 301 53 z Biskupského úradu v Nitre (z pozostalosti Petra Černu).

⁵⁰⁹ Porov. Curia Episcopalis Nitriae, 16 Ianuarii 1940, Nr. 249/40 (z pozostalosti Petra Černu).

8. Kaplnky Cesty Sedembolestnej Panny Márie

8.1 Pamätník oslobodenia obce

Začiatok roka 1940 sprevádzala tuhá zima „na akú sa len starí ľudia pamätajú“. Najväčšie mrazy trvali od 17. do 24. januára, keď teplota klesla až na -35 °C, a to predovšetkým v skalitskej doline. Pre veľkú zimu a množstvo napadnutého snehu bolo rozhodnutím Okresného úradu v Čadci prerušené vyučovanie na školách. Na niektorých miestach bol sneh až do Veľkej noci. Napriek týmto problémom sa Skalitčania tešili z oslobodenia obce a prinavrátania časti zabratého územia Slovensku. Zbožnosť tohto ľudu nevidela v tom len zásah politický, ale „prst Boží“, ako sa o tom píše v obecnej kronike.⁵¹⁰ O pamätníku oslobodenia obce už Skalitčania rozmýšľali od decembra minulého roka, keď správca farnosti Peter Černo navrhoval postavenie pamätníka na posúdenie Biskupskému úradu v Nitre. Podľa listu zo 14. decembra 1939 sa už dlhší čas uvažovalo o stavbe Cesty bolesti Sedembolestnej Panny Márie, patrónky Slovenska. Nitriansky biskup spomenutým listom (č. 4455/39) návrh schválil s podmienkou, že stavba bude zodpovedať cirkevným predpisom a ak na to bude zadovážený potrebný finančný obnos.⁵¹¹ Iniciátorom návrhu, aby sa postavila na pamiatku oslobodenia cirkevno-národná pamiatka, bol miestny občan Jozef Kavala.⁵¹²

Po mnohých úvahách sa 2. februára 1940 po svätej omši v miestnom kultúrnom dome konalo valné zhromaždenie občanov, kde sa návrh o stavbe Kalvárie Sedembolestnej Panny Márie prerokovával.⁵¹³ Zhromaždenie občanov otvoril miestny duchovný správca a úvodnú reč predniesol starosta obce a vládny komisár Jozef Časnocha-Mikš v tomto znení: „Kolumbus, keď šťastlivo prišiel do Ameriky, zasadil tam kríž. Generál Nobile, keď stroskotal s výpravou na Severnú točňu, do ľadov tiež zasadil kríž. Senátor Kovalík na vrchole Tatier tiež dal zasadiť kríž. To sú všetko pamiatky vďačnosti. I my chceme takú pamiatku postaviť. Bohu a národu slovenskému sme vďační za oslobodenie. Keď Svätý Hostýn bol oslobodený

⁵¹⁰ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 44.

⁵¹¹ Porov. List Biskupského úradu v Nitre adresovaný Farskému úradu v Skalitom zo 14. 12. 1939, č. 4455/39 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵¹² Porov. noviny *Slovák*, *Kalvária Sedembolestnej patrónky Slovenska*, ročník XXII., č. 44 z 23. 2. 1940, str. 5.

⁵¹³ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 44.

od Turkov, postavili kalváriu; keď sa Čenstochová oslobodila od Švédov, postavili kalváriu a my, oslobodení, tiež postavíme z vďačnosti kalváriu. Finančnej otázky sa nebojíme. Keď sme v roku 1938 na ohradu cintorína vedeli zohnať 16 000 korún, vlni na opravu kostola 23 000 korún a nepocítili sme to, ani sme neschudobneli, aj na toto potrebné peniaze zoženieme. Len sa s chuťou do toho, veď pracujeme pre Boha a pre svätú Cirkev a pre náš milovaný slovenský národ.⁵¹⁴ Tento deň sa stal pre Skalité pamätným. Na zasadaní bol zvolený prípravný výbor pre stavbu kalvárie, ktorého čestným predsedom sa stal Koloman Horniš z Kysuckého Nového Mesta, poslanec Slovenského snemu. Za predsedu prípravného výboru bol zvolený starosta obce Jozef Časnocha-Mikš.⁵¹⁵

Za členov výboru boli zvolení:

1. Jozef Torda – vedúci notár
2. Peter Černo – rímskokatolícky administrátor farnosti Skalité
3. Peter Gay – prednosta železničnej stanice
4. Viliam Podhorányi – pomocný notár
5. Ján Svitek – správca oddelenia finančnej stráže
6. Pavel Vinc – veliteľ žandárskej stanice
7. Jozef Hudec – správca učiteľskej organizácie
8. Jozef Kavala ml. – železničný robotník
9. Pavel Mikula Kozáček – roľník
10. Juraj Baroniak – roľník
11. Ondrej Ramšák – dôchodca
12. Ondrej Tatarka – veliteľ HG
13. Dominik Oravec – obchodník s drevom
14. Jozef Potočár od Varmusa – dôchodca
15. Jakub Časnocha – roľník
16. Dominik Laš od Greguša – roľník
17. Michal Šimaliak – roľník
18. Ján Kultán – železničný zamestnanec
19. Ján Oravec – železničný zamestnanec
20. Juraj Lajčák – železničný zamestnanec
21. Juraj Petrák – železničný zamestnanec

⁵¹⁴ Noviny Slováč, ročník XXII., č. 44 z 23. 2. 1940, c.d., str. 5.

⁵¹⁵ Porov. Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, c.d.

22. Alojz Padyšák – železničný zamestnanec
23. Pavel Truchlík z Potoka – roľník
24. Juraj Laš-Poláček – železničný zamestnanec
25. Ondrej Ivánek – hostinský
26. Ondrej Časnocha Čáky - roľník.⁵¹⁶

Z valného zhromaždenia poslali občania pozdravné telegramy prezidentovi republiky dr. Jozefovi Tisovi, J. Ex. biskupovi dr. Karolovi Kmetškovi, predsedovi vlády dr. Vojtechovi Tukovi a dr. Kirschbaumovi, ktorý svojho času osobne navštívil obec Skalité.⁵¹⁷

Krátko po valnom zhromaždení sa začalo s peňažnými zbierkami na výstavbu kaplniek, ktoré sa robili prostredníctvom tzv. zbieracích hárkov. Finančnú podporu vyberali: Jozef Kavala ml., Pavel Mikula Kozáček, Juraj Baroniak, Ondrej Ramšák, Ondrej Tatarka, Jozef Potočár od Varmusa, Dominik Laš od Greguša, Michal Šmaliak, Ján Kultán, Ján Oravec, Juraj Lajčák, Juraj Laš-Poláček, Pavel Kráľ, Anton Časnocha, Ondrej Urbánek, Juraj Krčmárik, Tomáš Straka, Ondrej Kožák, Ondrej Čanecký-Banášik, Jozef Čanecký, Pavel Papík od Kristiany, Matúš Papík, Michal Choluj, Michal Mikula od Tomice, Ondrej Choluj na Grape, Pavel Hajnoš, Vincent Vojčiniak, Pavel Kocúr-Tvaroš, J. Torda a Ján Svitek.⁵¹⁸

Medzi Skalitčanmi sa do 1. septembra 1940 vyzbieralo 70 000 Ks.⁵¹⁹ Najchudobnejší farníci obetovali na postavenie kaplniek od 20 do 100 Ks, ale našli sa aj jednotlivé rodiny, ktoré obetovali 4-5 tisíc korún slovenských.⁵²⁰ Župný úrad v Trenčíne 20. mája 1941 udelil na túto cirkevno-národnú pamiatku podporu v sume 20 000 Ks⁵²¹ (12. marca 1942 znova udelil podporu vo výške 5 000 Ks).⁵²² Ministerstvo vnútra (núdzové práce) poskytlo sumu 30 000 Ks na úpravu terénu okolo kostola. Generálny sekretariát Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSL'S) poskytol pôžičku vo výške 25 000 Ks. Urbárnici v Skalitom poskytli 10 000 Ks. Firma *ZELEHOS* Oščadnica poskytla 2 000 Ks. Okresná organizácia HSL'S poskytla 1 000

⁵¹⁶ Porov. *Kronika obce Skalité*, str. 44.

⁵¹⁷ Porov. *Noviny Slováč*, ročník XXII., č. 44 z 23. 2. 1940, c.d., str. 5.

⁵¹⁸ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

⁵¹⁹ Porov. *tamtiež*.

⁵²⁰ Porov. List prípravného výboru pre postavenie Kalvárie na pamiatku oslobodenia Skalitého ministerstvu vnútra, Pomocný fond Bratislava, Skalité 13. 2. 1941, č. 22988 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵²¹ Porov. Župný úrad v Trenčíne, prípravný výbor pre postavenie Kalvárie v Skalitom, č. S - 3764/1/1941, dňa 10. 2. 1942 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵²² Porov. Župný úrad v Trenčíne, prípravný výbor pre postavenie Kalvárie v Skalitom, uznesenie č. 7, č. S - 315/1-1942, z 12. 3. 1942 (z pozostalosti Petra Černu).

Ks. Poslanec Horniš z Kysuckého Nového Mesta poskytol finančnú čiastku vo výške 2 000 Ks. Občania v Skalitom vyzbierali celkovo 86 536,20 Ks. Podľa plánov si Kalvária v Skalitom vyžiadala celkový náklad v hodnote 244 107,79 Ks.⁵²³ Iné pomocné práce pri stavbe a úprave terénu okolo kostola realizovali občania Skalitého v rámci naturálneho obecného plnenia zdarma.⁵²⁴

Okresný úrad v Čadci dal povolenie na stavbu Kalvárie, pozostávajúcu zo siedmich kaplniek rozmiestnených okolo rímskokatolíckeho kostola v Skalitom, dňa 23. júla 1940; zároveň povolil úpravy terénu okolo kostola a vchodu do kostola z hlavnej cesty a renováciu oplotenia cintorína na pozemku č. 1544. Museli však byť splnené nasledujúce podmienky:

1. aby Kalvária bola rozostavaná okolo kostola v rovnomerných vzdialenostiach
2. aby oporný múr bol vytýčený tak, aby cestná priekopa pozdĺž múru bola 1,5 m široká
3. aby vydutá časť starého oporného múru bola odstránená⁵²⁵

8.2 Cirkevno-národná slávnosť v Skalitom

Dňa 1. septembra 1940 sa v Skalitom slávil prvé výročie prinavrátania území zabratých Poliakmi. Slávnosť sa konala pri miestnom kostole, kde bola postavená tribúna. Oslava bola zároveň spojená s posviackou základného kameňa Kalvárie Sedembolestnej Panny Márie, stavba ktorej už bola v plnom prúde (upravoval sa terén). O 9.45 prišiel so svojím sprievodom poslanec Koloman Horniš, okresný náčelník dr. Szereday, okresný predseda HSLŠ dr. Bolgár, okresný veliteľ HG Remešík, vládny komisár mesta Čadce Hirsch a mnohí iní významní hostia. Po príchode pána poslanca sa mu hlásil vládny komisár obce Skalité (starosta) Jozef Časnocha-Mikš; miestny veliteľ HG Ondrej Tatarka, veliteľ FS mužov z Čadce; veliteľ HM z Čadce a miestny veliteľ hasičov. Pána poslanca privítal aj miestny duchovný správca Peter Černo.

O 10.00 h sa začala svätá omša. Po jej skončení oddiely HG, HM, FS a hasičov nastúpili na lúku pri kostole a tu za spevu národnej hymny o 11.00 h bola

⁵²³ Porov. Prípravný výbor pre postavenie Kalvárie na pamiatku oslobodenia Skalitého, kópia listu Ministerstvu školstva a národnej osvety v Bratislave napísaného v Skalitom 10. 1. 1942 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵²⁴ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, Stavba Kalvárie*, c.d.

⁵²⁵ Porov. Okresný úrad v Čadci, č. 14738/ 1940, 23. 7. 1940, výmer (z pozostalosti Petra Černu).

vztýčená štátna zástava a predseda HSĽS Jozef Časnocha otvoril slávnosť. Slávnostný príhovor predniesol poslanec Koloman Horniš, ako čestný predseda výboru pre postavenie Kalvárie.

Po slávnostnom príhovore Žofia Kultánová recitovala príležitostnú báseň od skalitského autora Michala Kultána. Po recitácii miestny duchovný Peter Černo posvätil základný kameň rozostavanej Kalvárie. Odborný učiteľ Ján Stranovský prečítal pamätnú listinu, ktorá bola vložená do základného kameňa. Poslanec Horniš v zastúpení hlavného veliteľa HG Alexandra Macha udelil vyznamenanie všetkým miestnym veliteľom HG okresov Čadca a Kysuckého Nového Mesta: „*Za slovenský národ v marci 1939*“. Za vyznamenanie poďakoval v mene všetkých veliteľ HG Ondrej Tatarka. Slávnosť sa ukončila piesňou „*Kto za pravdu horí...*“. Po ukončení slávnosti sa hostia autami premiestnili do chát na Serafínove, kde sa uskutočnil spoločný obed.

Večer o 20.00 h sa konalo v kultúrnom dome v Skalitom slávnostné predstavenie operety *Anička Kováčovie*, ktorú režírovali notár Podhorányi a Katarína Rovňanová. Hudobným dirigentom bol učiteľ Ján Stranovský.⁵²⁶

Zo slávnosti odoslali pozdravné telegramy prezidentovi republiky dr. Jozefovi Tisovi, nitrianskemu biskupovi dr. Karolovi Kmeťkovi, apoštolskej nunciatúre v Bratislave, predsedovi vlády dr. Vojtechovi Tukovi, ministrom vnútra a veliteľovi HG Alexandrovi Machovi, trenčianskemu županovi dr. Vojtechovi Kállaymu a bývalému farárovi Jozefovi Randíkovi.⁵²⁷ Zhromaždený ľud sa na slávnosť dostavil najmä vlakom z Čadce do Skalitého o 6.03 h a o 8.40 h. Zo Skalitého mohli ľudia cestovať po slávnosti vlakom o 12.45 h a 16.20 h. Po divadelnom predstavení bol vypravený zo Skalitého do Čadce mimoriadny spoj.⁵²⁸

Ako už bolo spomenuté, učiteľ Ján Stranovský na slávnosti prečítal pamätnú listinu, ktorá bola pri posviacke vložená do základného kameňa kaplniek. Znela nasledovne:

„*Kalvária Sedemboľastnej Panny Márie, ktorú stavala cirkevná a politická obec z milodarov veriacich a s pomocou štátu v dobe pontifikátu pápeža Pia XII., Jeho Excelencie biskupa Karola Kmeťku, v druhom roku trvania Slovenskej republiky, za*

⁵²⁶ Porov. noviny *Slovenská politika*, 1. september na oslobodených Kysuciach, ročník XXI., č. 20, 5. 9. 1940.

⁵²⁷ Porov. noviny *Slovák*, *Radostný deň na Kysuciach*, ročník XXII., č. 212, 6. 9. 1940.

⁵²⁸ Porov. plagát „*Na pamiatku prvého výročia prinavrátania poľiakmi zabratých krajov okresu Čadčianskeho...*“ (z pozostalosti Petra Černu).

jej prvého prezidenta dr. Jozefa Tisu, ministerského predsedu dr. Vojtecha Tuku, župana dr. Vojtecha Kállayho, okresného náčelníka dr. Konštantína Szeredayho, rímskokatolíckeho administrátora Petra Černu, vedúceho notára Jozefa Tordu, vládneho komisára Jozefa Časnochu Mikša, členov poradného zboru: Juraja Baroniaka, Ondreja Ramšáka, Pavla Mikulu Kozáčka, Jozefa Kavalu, Ondreja Tatarku - hostinského, Michala Horeličana ml., Jozefa Potočára od Varmusa, Juraja Petráka, Michala Šimaliaka a Jána Oravca, členov prípravného výboru: pána poslanca Kolomana Horniša – čestného predsedu, Jozefa Časnochu Mikša – predsedu, Jozefa Tordu – vedúceho notára, Petra Černu – administrátora farnosti, Petra Gaya – predsedu stanice, Viliama Podhorányiho – prid. notára, Jána Svitka – správcu finančnej stráže, Pavla Vinca – veliteľa žandárskej stanice, Jozefa Hudeca – organistu a učiteľa, Jozefa Kavalu ml., Pavla Mikulu-Kozáčka, Juraja Baroniaka, Ondreja Ramšáka, Ondreja Tatarku, Dominika Oravca, Jozefa Potočára od Varmusa, Jakuba Časnochu, Dominika Laša, Michala Šimaliaka, Jána Kultána, Jána Oravca, Juraja Lajčáka, Juraja Petráka, Alojza Padyšáka, Pavla Truchlíka (Truhlíka), Juraja Laša Poláčka, Ondreja Ivánka a Ondreja Časnochu v roku Pána 1940 z vďačnosti a na večnú chválu Sedemboľastnej Patrónky Slovenska, za prinavrátanie zabratej časti obce Skalité. Z príležitosti kladenia základného kameňa venované budúcim pokoleniam na česť a chválu Božiu.⁵²⁹

Základný kameň s touto pamätnou listinou sa nachádza za kostolom v Skalitom vo štvrtej kaplnke krížovej cesty s dátumom 1. IX. 1939.

Nemecká pohraničná komisia pri premeriavaní hraníc v snahe vyrovnať hranicu v Skalitom na Serafínove zabrala 21. novembra 1940 časť obce pri bývalej chate Arpáda Feuermanna. Táto časť pripadla Nemecku. Za túto zabratú časť dostala obec územie patriace obci Soľ za Skaľankou.⁵³⁰

Na finančných zbierkach môžeme vidieť vtedajší finančný stav obyvateľov obce po rekonštrukcii kostola a oprave farskej budovy.⁵³¹

⁵²⁹ *Kronika obce Skalité*, str. 46.

⁵³⁰ Porov. *tamtiež*, str. 47.

⁵³¹ Porov. Archív diecéznej knižnice Nitra, in *Acta Curiae episcopalis Nitriensis 1941*, str. 8.: zbierka na pápeža: 50 Ks; na Boží hrob: 65,30 Ks; na jeruzalemskú kaplnku: 60 Ks; na africké misie: 500 Ks; zbierka na misijnú nedeľu: 1518 Ks; spolok šírenia viery: 464,90 Ks; dielo Detinstva Ježišovho: 120 Ks; kostolné pokladničky: 709,30 Ks; na seminár: 567,10 Ks; na katolícku tlač: 150 Ks.

8.3 Stavba Kalvárie

Plány na výstavbu Kalvárie v Skalitom zhotovil murársky majster Jozef Fürst z Čadce v júni 1940 a zároveň k nim pripojil aj návrh na rozpočet.⁵³²

Prípravný výbor pre postavenie Kalvárie v Skalitom vypísal 14. februára 1940 verejnú súťaž na realizáciu stavby Kalvárie, pozostávajúcej zo siedmich kaplniek. Na súťaži sa mohli zúčastniť len oprávnené tuzemské firmy. Zapečatené návrhy s nápisom *Ponuka na stavbu Kalvárie v Skalitom* mohli odovzdať na obecnom úrade najneskôr do 7. marca 1941 do 10.30 hodiny, keď sa komisionálne zapečatené ponuky otvorili.⁵³³ Bola spísaná zápisnica a komisia vybrala na realizáciu jednu z vyhovujúcich firiem.

Celkom sa do súťaže zapojilo 5 murárskych firiem:

1. Belo Majtán – murársky majster z Púchova
2. Jozef Fürst – murársky majster z Čadce
3. Peter Kuna – murársky majster z Bobrovca
4. Arch. František Kadeřánek – staviteľ z Bratislavy
5. Eduard Jančárik – staviteľ z Turčianskeho sv. Martina⁵³⁴

Z týchto firiem vyhral súťaž staviteľ arch. František Kadeřánek z Bratislavy. Stalo sa tak vďaka arch. Antonovi Segeťovi, ktorý bol vedúcim jeho firmy v Čadci. Staviteľ Segeť z Púchova reštauroval v tom istom roku aj kostol v Oščadnici a v roku 1940 zrealizoval prístavbu ku kostolu v Domaníži, odkiaľ dostal výborný posudok. Po zvážení všetkých okolností bola stavba kaplniek v Skalitom pridelená tomuto staviteľovi.⁵³⁵ Zmluvný protokol s firmou bol spísaný 7. marca 1941 na notárskom úrade v Skalitom. Firma sa zaviazala, že neprekročí ceny na výstavbu v celkovej výške 70 757,05 Ks.⁵³⁶

Duchovný správca farnosti Skalité Peter Černo objednal 24. marca 1941 sedem reliéfnych obrazov z tvrdého dreva vo veľkosti 1,25 x 1,95 m od talianskeho majstra-sochára a staviteľa Ferdinanda Prinotha z Ortisei. Podľa objednávky mali byť

⁵³² Porov. Plány - návrh na postavenie Kalvárie Sedembolestnej Patrónky Slovenska v Skalitom, Čadca jún 1940 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵³³ Porov. noviny *Slovák*, 21. 2. 1941, *Verejná súťaž*.

⁵³⁴ Porov. Zápisnica napísaná dňa 7. 3. 1941 v notárskej kancelárii v Skalitom (z pozostalosti Petra Černu).

⁵³⁵ Porov. Rímskokatolícky farský úrad Skalité, č. 70/41, list z 27. 2. 1941 adresovaný do Oščadnice (z pozostalosti Petra Černu); porov. Dôverný list z Oščadnice písaný 1. 3. 1941 na Skalité (z pozostalosti Petra Černu).

⁵³⁶ Porov. Súkromný protokol napísaný 7. 3. 1941 na notárskom úrade v Skalitom (z pozostalosti Petra Černu).

drevorezby do 15. júla 1941 hotové a poslané na Slovensko do Skalitého. Objednaných bolo týchto sedem obrazov:

1. Obetovanie Ježiša v chráme
2. Útek do Egypta
3. Stratenie sa Ježiša v chráme
4. Ježiš nesie kríž
5. Ježiš na kríži
6. Snímanie Ježiša z kríža
7. Ježišovo pochovanie

Tieto obrazy boli objednané aj s dreveným rámom širokým 8 cm.⁵³⁷ Objednávka bola dokončená a zaslaná na Slovensko 25. júla 1941 spolu s účtom 12 000 talianskych lír⁵³⁸ (to bolo na vtedajšie pomery 18 380 Ks, okrem dovozného).⁵³⁹ Ministerstvo financií v Bratislave prípisom z 10. februára 1941 č. 2745/4/13 odpustilo clo za dovoz týchto obrazov.⁵⁴⁰

Stavba Kalvárie a úprava terénu v okolí kostola boli dokončené v auguste 1941. Najväčšiu zásluhu na stavbe kaplniek Kalvárie Sedembolestnej mal Peter Černo – miestny administrátor farnosti, vládny komisár (starosta obce) Jozef Časnocha-Mikš – predseda výboru, Koloman Horniš z Kysuckého Nového Mesta – poslanec slovenského snemu a čestný predseda výboru, ktorý zároveň sprostredkoval intervencie a vymáhal subvencie.⁵⁴¹

Vo farnosti sa všetko začalo pripravovať na slávnostnú posviacku Kalvárie. Na túto príležitosť miestny administrátor farnosti objednal aj 2 000 kusov odznakov s reliéfom Sedembolestnej Panny Márie a nápisom: „*Kalvária Sedemboľastnej Skalité*“.⁵⁴² Ministerstvo dopravy a verejných prác v Bratislave 21. augusta 1941

⁵³⁷ Porov. Rímskokatolícky farský úrad v Skalitom, objednávka Ferdinand Prinoth, Bildhauer und altarbauer in Ortisei - Gardena /Prov. Bolzano - Italia/ z 24. 3. 1941, č. 86/ 1941 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵³⁸ Porov. Ferdinand Prinoth, St. Ulrich – Ortisei (Italien), den 24/7/1941 – Rechnung, kópia (z pozostalosti Petra Černu).

⁵³⁹ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, Stavba kalvárie*, c.d.

⁵⁴⁰ Porov. Colný úrad Čadca, bezcolný dovoz 7 obrazov pre stavbu Kalvárie na pamiatku oslobodenia v Skalitom, č. 283/ 1941, zo dňa 15. 2. 1941 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵⁴¹ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, Stavba Kalvárie*, c.d.

⁵⁴² Porov. Rímskokatolícky farský úrad Skalité, záväzná objednávka č. 275/ 1941 z 8.8. 1941 (z pozostalosti Petra Černu).

schválilo na túto slávnosť aj 50%-nú zľavu z bežnej ceny cestovného. Zľava platila od soboty 30. augusta 1941 do pondelka 1. septembra 1941.⁵⁴³

8.4 Cirkevno-národná manifestácia v Skalitom 31. augusta 1941

Podľa plagátu z 31. augusta 1941 Výbor pre stavbu Kalvárie na pamiatku (druhého výročia) oslobodenia v Skalitom, za účasti okresnej organizácie HSL'S a okresného veliteľstva HG a HM v Čadci usporiadal v Skalitom celokrajovú cirkevno-národnú manifestáciu pri príležitosti posviacky Kalvárie k úcte Sedembolestnej Panny Márie, postavenej na pamiatku prinavrátania odtrhnutých častí obce, za účasti dr. Jozefa Tisu, prezidenta republiky; Alexandra Macha, zástupcu predsedu vlády a dr. Karola Kmeťku, nitrianskeho biskupa, ktorý sa však zo zdravotných dôvodov nemohol na slávnosti zúčastniť a namiesto neho prišiel kalváriu posvätiť dr. Andrej Škrábik, banskobystrický biskup-koadjútor.⁵⁴⁴

Program slávnosti podľa zhotoveného plagátu bol nasledovný:

V predvečer osláv: táborenie HM na Serafínove

V deň osláv predpoludním:

- 07.00 h – budíček, fanfáry HM celou skalitskou dolinou
- 09.30 h – víťanie hostí na železničnej stanici v Skalitom
- 10.00 h – koncert hudby HG zo Žiliny
- 10.20 h – uvítanie prezidenta a jeho sprievodu
- 11.00 h – poľná sv. omša a posviacka Kalvárie J. Ex. dr. Karolom Kmeťkom, nitrianskym biskupom
- 12.00 h – cirkevno-národná manifestácia:
 - otvorenie: poslanec Koloman Horniš, predseda prípravného výboru
 - slávnostný prejav: dr. Jozef Tiso, prezident republiky
 - prejavy: Alexander Mach, zástupca predsedu vlády
J. Ex. dr. Karol Kmeťko, nitriansky biskup

Popoludní:

- 14.00 h spoločný výlet do Serafínova

⁵⁴³ Porov. Ministerstvo dopravy a verejných prác – rezort železničný, *Zľava cestovného*, č. Ž 4365/1/VI/4 - 1941, Bratislava 21. 87. 1941 (z pozostalosti Petra Černu).

⁵⁴⁴ Porov. List Biskupského úradu v Nitre Petrovi Černovi, administrátorovi farnosti v Skalitom, č. 1121/VI-41, 26.8. 1941, (z pozostalosti Petra Černu).

15.00 h – ľudová veselica⁵⁴⁵

Rímskokatolícka cirkevná obec v Oščadnici pri príležitosti posviacky renovovaného kostola usporiadala v ten istý deň 31. augusta 1941 cirkevnú manifestáciu za účasti dr. Jozefa Tisu, prezidenta republiky; Alexandra Macha, zástupcu predsedu vlády; J. Ex. dr. Karola Kmetku, nitrianskeho biskupa.

Program bol nasledovný:

08.00 h – posviacka kostola

09.00 h – biskupská sv. omša a kázeň

10.00 h – manifestačné zhromaždenie so slávnostným prejavom dr. Jozefa Tisu, prezidenta republiky.⁵⁴⁶

V sobotu 30. augusta 1941 sa začala schádzať Hlinkova mládež z celého z okolia v Skalitom-Serafínove. Do Oščadnice pricestoval o 21.30 h prezident republiky dr. Jozef Tiso so svojim osobným tajomníkom dr. Karolom Murínom a ostatným sprievodom, ktorý privítal miestny duchovný správca – kanonik Štefan Krautman.⁵⁴⁷

Oslavy začali v nedeľu 31. augusta 1941 o 7⁰⁰ hodine ranným budíčkom a fanfárami Hlinkovej mládeže celou skalitskou dolinou.

Posviacka zväčšeného a obnoveného rímskokatolíckeho kostola v Oščadnici začala ráno o 8⁰⁰ hodine. Vykonal ju biskup dr. Andrej Škrábik za asistencie viacerých kňazov. Po posviacke nasledovala pontifikálna sv. omša za účasti prezidenta republiky dr. Jozefa Tisu i trenčianskeho župana dr. Vojtecha Kállayho. Na sv. omši sa zúčastnili aj poslanci Anton Hanako, Štefan Suroviak a Koloman Horniš. Medzitým docestoval aj hlavný veliteľ Hlinkovej gardy, minister vnútra Alexander Mach.

Po skončení bohoslužieb sa pri kostole uskutočnila manifestácia, ktorú otvoril kanonik Štefan Krautman a zároveň vyzval pána prezidenta, aby predniesol slávnostný prejav. Po manifestácii sa biskup, prezident republiky a podpredsa vlády odobrali so svojim sprievodom cez Čadcu, Čierne a Svrčinovec do Skalitého.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Porov. plagát pri príležitosti cirkevno-národnej manifestácie na deň 31. VIII. 1941, zhotovila „Knihtlačiareň, F. Prochaska v Čadci“ (z pozostalosti Petra Černu).

⁵⁴⁶ Porov. tamtiež.

⁵⁴⁷ Porov. noviny *Slovenská pravda*, *Svornosť a poctivosť prinesú nám Božie požehnanie*, ročník VI., č. 201, 3. 9. 1941.

⁵⁴⁸ Porov. tamtiež.

Na začiatku obce hostí v mene zhromaždeného zástupu privítal chlebom a soľou starosta Jozef Časnocha-Mikš s dvoma najstaršími občanmi – Jakubom Šmaliakom (nar. 4. júna 1859) a Jozefom Martiniakom (nar. 1. februára 1869). Premiestnili sa k rímskokatolíckemu kostolu, kde sa potom pri štvrtom zastavení novopostavených kaplniek slávila sv. omša. Celebroval ju páter Irenej Petrovič, františkán zo Žiliny.⁵⁴⁹ Po sv. omši nasledoval samotný obrad posvätenia Kalvárie biskupom dr. Andrejom Škrábikom, ktorý sa pri tej príležitosti prihovril ľudu. V príhovore vyslovil svoju radosť nad vykonaným dielom, ktoré je výsledkom veľkej lásky ľudu kysuckého kraja voči svojmu národu a štátu.⁵⁵⁰ Po príhovore, pápežskej hymne a piesni *Bože, čos' ráčil...* otvoril predseda prípravného výboru pre stavbu Kalvárie poslanec Koloman Horniš manifestačné zhromaždenie, na ktorom vyzval prezidenta republiky, aby predniesol slávnostný príhovor:

„Drahí moji!

Pán biskup vo svojej kázni a pán poslanec vo svojom prejave hovorili o význame a zmysle dnešného dňa, dnešnej slávnosti. Kysucký ľud má svoje príčiny, aby tento deň oslávil tak, ako sa to hovorilo.

Preto pokladám dnešný deň za taký, čo píše vlastné stránky slovenských dejín na tomto úseku, ktorý sa menuje kysuckou dolinou. Sotva sme oslávili 6. október, sotva prežíva národ prvé chvíle vydobytého víťazstva autonómie, tak súdil Boh, že hodno je, aby nám do tejto radosti vpustil i niekoľko kvapiek trpkosti. Vtedy, keď sa rozpadávala stará republika, keď sa vrhal kde-kto, aby si delil čo k tomuto celku nepatrilo, vtedy prišiel i náš severný sused, aby z toho nášho národného tela odštiepil kus. Isteže to bolo prekvapenie. Nie pre vás, vy ste Poliaka poznali a že ste ho poznali, nikdy ste nechceli k nemu patriť a protestovali ste proti nemu. Koľko rás som medzi vás cez prázdniny prišiel, mal som príležitosť vidieť to. Silnejšieho odporu proti poľskej nadvláde nikde som nenašiel, ako práve tu na Kysuciach, v bezprostrednej blízkosti Poľska, a preto bolo iste len podopieraním toho stanoviska, ktoré som zaujal proti poľským snahám. Bolo to však pre mňa i povzbudením, aby som hájil vaše stanovisko, že vy za každých okolností chcete patriť k slovenskej krajine, a teda k Slovenskému štátu. To mi dodávalo sily, aby som vo vyjednávaní s poľskými reprezentantmi zastupoval stanovisko nekompromisne a aby som išiel, keď sme sa už museli pokonať, od smreka k smreku, od potoka

⁵⁴⁹ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918, Posviacka Kalvárie, c.d.*

k brázde, lebo poznám tie grapy, chodil som po nich. Bránil som to, bohužiaľ, podarilo sa len tol'ko, že sme museli prepustiť, čo bolo za železničnou traťou. Povzbudzovalo ma, keď som dostával správy z Čadce, ako išli ženičky, ako sa grupovali chlapi, ženy a deti ako svojimi rukami hrabali kameň po hradskej a ako s kameňom chceli ísť proti nášmu nepriateľovi.

Vtedy bolo ťažko vás tu mierniť, povedať vám: Ľudia majte rozum, proti zbrani, proti puškám nepôjdete holými rukami. Nepôjdeme sa biť, povedal som, lebo verím, že ten, čo neprávom siaha po cudzom, stratí i to, čo má. A preto ťažko mi bolo, lebo som dostával od vás telegramy, prišli i poslovia: nepúšťajte, nedávajte! Ťažko mi bolo, ale popustil som v tej viere a nádeji, že mlyny Božie pomaly melú, ale isto. Popustili sme i určili sme delimitačnú hranicu. Ale keď som dostal hlásenie od našich vojakov, ktorí tu stáli, že delimitačnú hranicu z poľskej strany prekračujú, vtedy som vydal rozkaz: začnite strieľať! I začali naši strieľať. A Poliacy pocítili, čo je to slovenská strela. V histórii to musíme zaznačiť. Slovenská história musí svojim potomkom ukázať, že Kysučan je verný Slováč, verný až do smrti.

Keďže sa kysucký ľud ukázal verným slovenskej hrude, slovenskému národu, dal som si vtedy za povinnosť, aby som pri danej príležitosti túto vernosť preukázal a zavďačil sa vernosťou. Dnešný deň chce byť splátkou tejto vernosti slovenského národa vám, Kysučania, a slovenský národ svojimi ústami vás ubezpečuje, že bude verný vám a že vás nikdy neopustí.

Po tejto historickej spomienke má dnešný deň i iný význam. Náboženský charakter má dnešný deň, lebo postavili ste si na pamiatku prinavrátania odtrhnutých krajov Kalváriu, a keď som sa pýtal, čo to má znamenať, prečo práve Kalvária, a keď na to odpovedám, nadväzujem na myšlienku, ktorú som už dnes v Oščadnici povedal: Z kysuckej skaly, z tejto Kalvárie, sa odovzdáva národu slovenskému odkaz. Nás v nacionalizme živí vierou, z viery a náboženstva čerpáme najhlbšie sily pre náš boj, ale čerpáme odtiaľ i najväčšie svetlo. Kysucký ľud bol naučený chodiť už stáročia do Poľska na Kalváriu. To bola výročná púť, na ktorej sa zúčastnil každý Kysučan aspoň raz v živote.

To bola púť tradičná. Bolo to milé každému Kysučanovi a Poliacy to vedeli. Poliacy si mysleli, že keď vy tak radi chodíte na poľskú Kalváriu, že máte Poliakov i radi. Poliacy vás tam vítali. Oni boli síce tiež katolíci, živili sa z náboženstva, ale

⁵⁵⁰ Porov. noviny Slovenská pravda, ročník VI., č. 201, 3. 9. 1941, c.d.

nesprávne. Oni z náboženstva čerpali len to, že milovali svoju vlasť, ale potom nešli ďalej, aby čerpali i to, čo náboženstvo hovorí: Tiež bližneho miluj, keď si svoju vlasť miluješ. Oni boli šovinisti, a to je nesprávna vlastnosť. Náboženstvo to môže len zatracovať. Že ako ďaleko išli, toho ste vy dôkazom. Dávali vám modliace knihy. Oni v modlitbových knihách chceli prenášať štátnu myšlienku hlbšie do srdc tohto ľudu. Medzi obrazmi svätých vylepili i obraz Pilsudského. Svoju národnosť, svoju politiku, tento šovinizmus s náboženstvom zmiešali, že to nemalo hraníc. Jedného neznaboha kládli do modlitbovej knihy, aby ho ľud ctil ako ktoréhokoľvek svätého!

Teraz ste chceli, a to vidím v tomto vašom odhodlaní, že ste si chceli postaviť kaplnku, Kalváriu, podobnú poľskej Kalvárii, že ste povedali, aby náš slovenský kysucký ľud na večné veky zabudol na Poliakov a aby ho tam nič nevábilo, ani Kalvária. Postavili ste si doma Kalváriu. Túto Kalváriu budú Kysučania navštevovať. Zdravý inštinkt nášho ľudu dokazuje, že sme aj v politike kresťania, aj v politike katolíci, učíme sa milovať svoje a nesiahat' po cudzom. Odkaz dnešného dňa pre slovenský národ je predovšetkým toto. Bol by však neúplný tento odkaz, keby sme ho celkom nedoplnili. Máme akosi dvojníka v tomto. Na druhej strane tiež politickými metódami a pomocou náboženskej frazeológie chcú svet a Slovákov presvedčiť o tom, že kde je ich miesto.

Je to svätoštefanská koruna. Ale ak Slovákov poľská Kalvária nedostala do poľských krážov, nuž osvedčujeme sa, že ani žiadna svätoštefanská koruna nás do tých krážov nedostane. A nielen to! Tá naša hlboká náboženská idea, ktorá nás učí milovať svoje, hovorí, že nikto nám nemôže zakázať, aby sme nemilovali svoje, kdekoľvek je to, i v zahraničí. Ako sme v Poľsku odkazovali: Nechceme vaše, ale si nepustíme, aby ste vy prišli na naše, tak osvedčujeme i teraz: Nechceme cudzie, svoje si však nedáme!

Nie sme ešte tak ďaleko od všetkého nebezpečenstva, aby sme si mohli dovoliť medzi sebou vadenice, škriepky a hádky. Sme ešte odkázaní na všetkých Slovákov, na každú hlavu i ruku slovenskú. Volili sme si, a to nie náhodou, najužšiu spoluprácu s Veľkonemeckou ríšou pod vedením Adolfa Hitlera. Na tejto čiare budeme i vtedy, keby si to Londýn inak žiadal, i vtedy, keby nám Moskva chcela v mene kresťanstva rady dávať. S tým slovenským výsmechom sa obrátíme a povieme: ďakujeme. My s Adolfom Hitlerom vydržíme až do konca! Keď touto cestou budeme kráčať, keď si doma budeme držať poriadok, česť, statočnosť, nebudeme

nasledovať Beneša, aby sme si namýšľali, že sme osou sveta, okolo ktorej sa všetko krúti, ale sa uspokojíme s tým, že sme malý, statočný slovenský národ, ktorý chce žiť nielen dnes, zajtra, ale aj o sto, aj o tisíc rokov a potom chceme sa pozrieť na tú linaj, ktorú dnes určujeme.

Nejdem zbytočne roz'ahovať, poznáme sa. Netreba nám mnoho hovoriť, pozrieme sa jeden druhému do očí a odtiaľ čítame, čo je naša vôľa. V tejto svornosti vydržíme, v poctivosti vytrváme ďalej a potom božské zásady budú nám požehnaním. Na tejto linaji vydržte a my vydržíme s vami vo vzájomnej vernosti.⁵⁵¹

Po prezidentovi republiky nasledoval príhovor podpredsedu vlády a hlavného veliteľa Hlinkovej gardy Alexandra Macha:

„Po celý čas, čo som počúval slová pána prezidenta, v duchu nebol som tu, v duchu bol som doma, v rodnej dedine. Vy viete, čo znamená, keď človek má slobodnú vlasť a necíti svojich v nej. Avšak tá cesta, o ktorej hovoril pán prezident, tá línia, na ktorej sa vrátil tento kraj do slovenskej vlasti, vieme, že táto cesta vráti všetkých, že touto cestou dostanú sa do vlasti všetci, ktorí do nej patria. A preto je to nielen symbolické, je to vyznanie našej viery, čo vidíme na vašich cestách, na vašich domoch. To „V“ je víťazstvo! A znamená, že my Slováci a Slovenky, ktorí patríme dovedna, budeme žiť všetci slobodne vo svojom samostatnom štáte. Je to symbolické, že v znamení víťazstva sa schádzame dnes, keď tu oslavujeme druhé výročie návratu tohto kraja do vlasti.

Naša existencia, naša samostatnosť má preto taký silný základ, lebo sa opiera nielen o priateľstvo, ale i o najreálnejšie základy. Je to záujem predovšetkým náš, ale je to i reálny záujem Nemecka, aby sme my, Slováci, boli tu samostatným národom v samostatnom štáte. Preto s veľkou vierou vo víťazstvo môžeme spomínať všetkých Slovákov, ktorí patria do nášho tela. V duchu dnes s nami oslavuje nielen tento kraj, ale i Javorina, i všetky oravské a spišské oslobodené dediny, ktorým posielam pozdrav. S nami oslavuje celý národ doma i v zahraničí prvé ovocie nášho boja a našich obetí vo viere, že konečné víťazstvo budeme oslavovať všetci v oslobodenej slovenskej vlasti. Správne ste to tu napísali: „Víťazstvo vráti všetkých“. Na tejto slobodnej pôde znie to silnejšie a presvedčivejšie ako kdekoľvek inde. Áno,

⁵⁵¹ Porov. noviny Slováč, *Kto neprávoť siahla po cudzom, stratí i to, čo má*, ročník XXIII., č. 202, 3. 9. 1941.

víťazstvo! Ba už aj samotná viera vo víťazstvo musí vrátiť všetkých, ktorí alebo svojou vlastnou chybou, alebo cudzou vinou nie sú medzi nami.

Viera v Boha a vo víťazstvo nech nás spája všetkých tu doma a nech sa spája aj s tými, ktorí svojou vôľou a svojou rečou patria k nám. Najsvätejšie slová u nás začínajú víťaznou literou „V“ - víťazstvo: Viera vo víťazstvo.

Vojsko, ktoré vydobyje víťazstvo! Vlasť, ktorej bude patriť víťazstvo. Vôľa národa, ktorá sa prejavuje prácou doma a bojuje na fronte. To všetko hovorí o vernosti k národu. To všetko hovorí o víťazstve našej slovenskej pravdy, a teda o večnosti slobody celej slovenskej vlasti.⁵⁵²

Účasť obyvateľstva na tejto slávnosti sa odhadovala na 10 000 ľudí. Po skončení slávnosti odišli významní hostia do Serafínova, kde sa konal spoločný obed.⁵⁵³ Celá slávnosť sa ukončila ľudovou veselnicou.

Prejav prezidenta Tisu sa stretol s viacerými ohlasmi. Rumunský vyslanec v Bratislave z osobného poverenia rumunského generála Antonesca poďakoval 16. septembra 1941 dr. Jozefovi Tisovi za jeho slávnostný prejav v Skalitom.⁵⁵⁴

Finančná situácia skalitských farníkov na konci roka 1941 napriek značným prostriedkom vynaloženým na stavbu Kalvárie nebola až taká zlá, o čom svedčia aj zbierky za tento rok.⁵⁵⁵

⁵⁵² Porov. noviny *Slovák*, *Víťazstvo vráti všetkých*, ročník XXIII., č. 202, 3. 9. 1941.

⁵⁵³ Porov. noviny *Slovenská pravda*, *Svornosť a poctivosť prinesú nám Božie požehnanie*, ročník VI., č. 201, 3. 9. 1941.

⁵⁵⁴ Porov. *Dejiny farnosti skalitskej od r. 1918*, c.d.

⁵⁵⁵ Porov. Archív diecéznej knižnice Nitra, in *Acta Curiae episcopalis Nitriensis 1942*, str. 10: zbierka na pápeža: 50 Ks; Boží hrob: 121,50 Ks; zbierka na Jeruzalemskú kaplnku: 121,50 Ks; na africké misie: 920 Ks; zbierka na misijnú nedeľu: 1210,50 Ks; Spoločnosť šírenia viery: 880,50 Ks; Dielo detinstva Ježišovho: 674,40 Ks; kostolné pokladničky: 727 Ks; na seminár: 460 Ks; na katolícku tlač: 200 Ks.

Záver

Jedna z najkrajších originálnych piesní o dedine Skalité končí otázkou: „Ej, *prečo je Skalite chudobno džedžina?*“ (Ej, prečo je Skalité chudobná dedina?). Autor tejto piesne ponúka aj odpoveď: „*Lebo je pobito calo do sndžola.*“ (Lebo je celá obitá šindľom). Je to fascinujúci príklad veľkej tvorivosti človeka, ktorý dokázal zo „skalitej“ pôdy a z dreva žiť, tvoriť a budovať. História, ktorá istotne očarí každého, kto aspoň trochu „privonia“ k skalitskej pôde a k jej dejinám.

Práca s historickým materiálom z dejín Skalitého, na ktorého území nebol žiaden kaštieľ ani sídlo žiadnej významnejšej osobnosti a ktorej ovocím je toto dielo, ma utvrdila v presvedčení, že v človeku nemusí kolovať modrá krv, aby sa kultúrne a duchovne vyprofiloval a bol hrdý na svoju minulosť.

Nič konštruktívne a kvalitné sa nerodí ľahko. Aj pri písaní svojej práce som sa stretával s množstvom problémov a ťažkostí. Najväčšou ťažkosťou bol nedostatok času a vhodného materiálu na dokonalejšie spracovanie. Ostali otvorené mnohé oblasti z histórie najsevernejšej dediny Kysúc, ktorých skúmanie by bolo žiaduce započat' (archeológia, školstvo, religiozita, kultúra, zvyky, nárečie, básne a piesne, história železnice...). Mojm želaním je, aby táto práca mohla byť odrazovým mostíkom na ešte hlbšie preniknutie do týchto i mnohých ďalších oblastí histórie obce a farnosti Skalité.

Napokon chcem vyjadriť úprimné poďakovanie všetkým autorom, ktorí sa už problematike histórie Skalitého venovali a mohol som od nich načerpať množstvo cenných informácií. Zvlášť ďakujem pánu Jozefovi Martiniakovi zo Skalitého za veľké množstvo poskytnutého materiálu, ďalej Mons. ThDr. Ladislavovi Belásovi, nitrianskemu kanonikovi, ktorému vďačím za to, že ma učil úcte k histórii ako takej, svojej sestre Dane Stenclákovej a Stanislavovi Kocúrovi za pomoc pri sadzbe a gramaticko-štylistickej úprave tejto práce, prekladateľom anotačného listu a záverečného resumé do cudzích jazykov, no najmä svojmu konzultantovi doc. ThDr. Ľubomírovi Stančekovi, CM, za jeho čas, ochotu a usmerňovanie.

Každý človek každým svojím skutkom pozitívne alebo negatívne ovplyvňuje a tvorí históriu. Keď dokončievam záver tejto práce, uvedomujem si, že bude raz prekonaná, zastaralá. No o to práve ide. Dejiny stále skrývajú mnoho kultúrneho a duchovného bohatstva a každý z nás je povolaný poznávať a odkrývať...

Resumé

Kysuce sú rázovitým slovenským krajom s osobitou kultúrou a dejinami. Najstarší doklad o osídlení Kysúc objavujeme už v staršej dobe kamennej. Archeologický výskum potvrdil bohaté osídlenie najmä vo veľkomoravskom období. Najsevernejšia kysucká obec Skalité je situovaná v severozápadnej časti Slovenskej republiky na hraniciach s Poľskou republikou.

Územím dnešného Skalitého prechádzala už začiatkom nášho letopočtu odbočka tzv. jantárovej cesty – do 14. storočia po Kr. najdôležitejšej dopravnej tepny medzi Stredomorím a pobrežím Baltického mora. Územím dnešného Skalitého prechádzala odbočka tejto jantárovej cesty smerujúca z poľskej Rajcze do dnešného Zlína v Česku. Na základe názvov jednotlivých osád v Skalitom (*Koščelisko, Karcemisko, Tridsiatok...*) možno vysloviť hypotézu, že už v 13. storočí bolo územie dnešnej obce osídlené (pôvodný názov bol *Vranie*). Osídľovanie Skalitého bolo ukončené na kopaničiarskom práve koncom 17. storočia. Prvá písomná zmienka o obci je z r. 1662 v urbári Strečnianskeho panstva. Patrónom a vlastníkom bol rod Esterházióvcov.

Už v 13. storočí v Skalitom v lokalite *Koščelisko pri Močiari* pravdepodobne stála prvá sakrálna stavba severných Kysúc.

Farnosť v Skalitom bola ustanovená r. 1749 s filiálkami Čierne a Oščadnica; prvým farárom sa stal Mikuláš František Kalužay. Súčasný neobarokový Farský kostol sv. Jána Krstiteľa bol postavený r. 1793 a posvätený r. 1801. V Skalitom pôsobili ako kňazi aj členovia Slovenského učeného tovarišstva (Jozef Otrokóci).

Rok 1938-1939 bol pre Skalité mimoriadne ťažkým obdobím. Časť jeho územia si nárokovalo a r. 1938 aj anektovalo Poľsko. Obyvatelia však pričlenenie rozhodne odmietli a podnikali kroky na opätovné prinavrátenie zabratých území. Územie bolo navrátené paradoxne vďaka vypuknutiu II. svetovej vojny, keď sa Poliaci museli brániť po vpáde nacistického Nemecka.

Skalitčania z vďaky za oslobodenie svojej dediny spod okupácie Poľska r. 1940-1941 postavili okolo farského kostola pod vedením svojho vtedajšieho farára Petra Černa sedem kaplniek zasvätených úcte k siedmim najväčším bolestiam Panny Márie.

V posledných rokoch sa obec značne rozvíja, najmä kvôli dôležitému železničnému ťahu do Poľska a zimnej turistike (lyžiarske stredisko Skalité-Serafínov). Má pomerne rozvinutú infraštruktúru s dvoma základnými školami, vlastným zdravotným a kultúrnym strediskom, prírodným amfiteátrom a športovým areálom. V súčasnosti v obci žije 5080 obyvateľov, z toho 5010 je rímskokatolíckeho vierovyznania.

Zgarnuče (skalitské nářečie)

Kisuce sum razovitym slovackim krajem z vlosnum kulturum i džejinami. Nojstarsum sprave o zыvoče na Kisucak mume us v starsyj dobie kamiennyj. Archeologickim skumaňim še ziščilo bogate ošidliňe v caše Vielikij Moravy. Nojseverniso kisucko džedžina Skalite ľezy na sevrozapadže Slovieňska na granicak s Poľskum.

Džedžinum sla zacuntkem nasego ľatopoctu odbocka jantarovyj cesty – nojdulezyčijsyj cesty miendzy Sřřednim i Baltickim morem. Odbocka vychodžila z Rajče v Poľsce a sla do Zľina v Čechak. Z nazvuľ niekierыk pľacuľ na Skalitym (*Koščelisko, Karcnisko, Třicatek*) mozeme poviedžeč, ze us v třinostym stoľeču bylo džišajse Skalite obyvane (pierfse miano bylo *Vraňe*). Ošidliňe Skalitego skuncыlo v šedemnostym stoľeču. Pirsы roz še džedžina v pismak spomino v roce 1662 v urbaru paňstva Strečno. Patronem i panem džedžiny byl rod Esterhazi.

Us ve třinostym stoľeču ve Skalitym v pľacu *Koščelisko při Mocoře* stol možna piervy koščol na sevieře Kisuc.

Farnoš ve Skalitym byla zalozuno v roce 1749 s filijami Corne i Osaňica; pierвым fararem še stol Mikulaš František Kalužay. Džišajsы novobarokovy koščol byl postavjuny v roce 1793 a pošvncuny v roce 1801. Ve Skalitym byli i kňežo, kierы byli ve Slovackim ucunym tovarištvie (Jozef Otrokóci).

Rok 1938-1939 byl pře Skalite moc čыnskim casem. Kus z jeho žымie chčala vžunč a v roce 1938 i našile zebrala Poľska. Skalicaňe s tym ňesuhlašili i robili vsыčko, aby še zabrato žым vručila spatki. Žымie byli vrucune, kie zacuna drugo šviatovo vojna a Poľosы še mušeli brunič před nacystami z Nimiecka.

Skalicaňe na podžnkovaňe za oslobodzyňe svojij džedžiny spod Poľski postavili v roce 1940-1941, viedzuňi svojim fararem Pietrem Černem, šedem kaplickuľ zašvncunыk Šedemboľastnyj Paňence Maryji.

V pošľedňik rokak še džedžina doš rozvijo, nojvncыл pře duľezыtum štreke do Poľski a žымnyj turыстыce (ľižarskie sřředžisko Skalite-Serafinof). Mo doš rozvinutum infraštruktуре ze dviema skolami, vlosnym zdravotnym i kulťurnym sřředžiskem, přidodnym amfiteatrem a sportovым hriskem.

Džiška v džedžine zyje 5080 ľudži, z tego je 5010 katolľikuf.

Preklad a prepis: Stanislav Kocúr

Poznámky k výslovnosti:

Znak „ы“ treba čítat' ako vel'mi tvrdé „y“ – obdoba ruského tvrdého jeru. Všetky slabiky, kde nie je mäkkčeň, treba čítat' tvrdo. Skalitské nářečie nepozná dlžne, preto všetky nářečové slová sa vyslovujú krátko.

Summary

The region of Kysuce is a typical Slovak countryside with extra original culture and history. The most ancient document about the settlement of Kysuce goes back to the Older Stone Age. Archeological research acknowledged the rich settlement especially in the era of Grand Moravia. The most northern village of Kysuce – Skalité – is situated in the northwest part of the Slovak Republic on the frontiers with the Polish Republic.

Through the territory of Skalité stretched a small road of the so called Amber Way – till the 14th century A. D. the most important transport vein between the Mediterranean region and the coast of the Baltic Sea. The small way led from the Polish Rajcza to Zlín in the Czech land. On the basis of the names of individual settlements in Skalité (*Koščelisko, Karcisko, Tridsiatok*) we can say a hypothesis that in the 13th century the territory of the village was settled (original name was *Vranie*). The settlement of Skalité was finished on the Newly Cleared Land Ride at the end of 17th century. The first written recording is from the year 1662 in the land register of Strečno domain. The patron and owner of the village was the Esterházi family.

In the 13th century was probably standing the first sacral building of the north Kysuce in Skalité, locality: *Koščelisko pri Močiari*.

The parish in Skalité was established in 1749 with the first priest Mikuláš František Kalužaj. The present neo-baroque Church of St. John the Baptist was built in 1793 and consecrated in 1801. In Skalité worked many priests, even the members of Slovak Educated Group (Jozef Otrókóci).

The years 1938-1939 were hard for Skalité. Apart of its territory was annexed to Poland in 1938. The inhabitants, however, strictly refused the annexion and took steps for returning of territories. The territory was parradoxly given back to Slovakia at the beginning of World War II, when the Polish had to defend their land after the invasion of Nazi Germany.

The inhabitants of Skalité were grateful after the returning of their village from Polish occupation and in the years 1940-1941 built round the parish church under the leading of parish priest Peter Černo seven chapels devoted to the memory of seven greatest sorrows of Virgin Mary.

In the last years the village develops rapidly thanks to vivid railway transport to Poland and winter tourism (skiing centre Skalité-Serafínov). The village has a developed infrastructure with two basic schools, medical and cultural centre, open-air theatre, sporting areal. Nowadays there are 5080 people in the village, from them 5010 of Roman Catholic Confession.

Preklad: Mgr. Oľga Martiniaková

Résumé

La région de Kysuce est bien caractéristique par sa propre culture et son histoire. Les documents de sa colonisation mènent à l'âge de pierre. La recherche archéologique confirme son peuplement déjà à l'époque de l'Empire de Grande Moravie.

Au nord-ouest de cette région, juste à la frontière polonaise, se trouve le village de Skalité. Depuis commencement de notre époque jusqu'au 14ème siècle par le territoire de Skalité menait un branchement (du village de Rajcza, Pologne, vers la ville actuelle de Zlin, la République Tchèque) de célèbre Chemin d'Ambre reliant les Mers Baltique et Méditerranée.

A la base des noms anciens des hameaux à Skalité (*Koščelisko*, *Karcisko*, *Tridsiatok*) on peut dire une hypothèse que le village de Skalité était colonisé depuis 13ème siècle (son nom origine était *Vranie*).

Probablement à *Koščelisko* se trouvait à cette époque le premier bâtiment sacré de la région du territoire haut de Kysuce. La colonisation du village de Skalité finissait en 17ème siècle; la première mention écrite est au cadastre des Seigneurs de Strečno en 1662. La famille Esterházi était comme patron de Skalité.

En 1794 le village de Skalité est établi comme paroisse autonome – et les villages de Čierne et Oščadnica deviennent ses filiales. Mikuláš František Kalužay était premier curé et en suite il y avait quelques curés des membres de Conférie Slovaque Savante (*Slovenské učené tovarištvo*), par exemple Jozef Otrokóci. Actuelle Eglise de St. Jean Baptiste en styl néo-baroque a été construite en 1793 et consacrée en 1801.

En 1938 la Pologne a annexé la part du territoire de Skalité, c'était un événement très dur pour les habitants du village. Au commencement de la Deuxième guerre mondiale, après l'invasion de Hitler en Pologne, le village de Skalité appartient de nouveau à la Slovaquie. En 1940-1941 les habitants par la reconnaissance ont bâti autour de l'église sept petites chapelles à l'honneur de la Vierge Marie – Mère de Sept douleurs.

Actuellement, le village de Skalité se développe aussi grâce au chemin de fer qui le traverse en direction vers la Pologne. Le territoire devient le centre touristique (le skie à Skalité-Serafinov) avec l'aréal sportif. L'infrastructure du village est relativement bonne, il y a deux écoles élémentaires, le centre culturel avec un amphithéâtre naturel ainsi que le centre de santé. La localité de Skalité compte 5080 d'habitants, dont 5010 se déclarent catholiques.

Preklad: sr. Stella Danková

Resüme

Kysuce – die urwüchsige Landschaft mit der eigenen Kultur und Geschichten. Die ältesten Merkmale der Besiedlung des Gebietes stammen aus älterer Steinzeit – Paleolit. Die archäologische Forschung bestätigte große Besiedlung in der großmährischen Epoche.

Die nördlichste Gemeinde in Kysuce Gebiet – Skalité – ist befindet sich im nördwestlichen Teil in Slowakei. Diese Gemeinde grenzt an Polen.

Durch das Gebiet des heutigen Skalité führte schon am Anfang unserer Zietrechnung Wegabbiegung sog. Bernsteinweg bis 14. Jahrhundert.

Die Wegabbiegung führte in Richtung aus Rajcza in Polen bis Zlín in Tschechien. Auf dem Grund der Namen der Ansiedlungen in Skalité (*Koščelisko, Karcemisko, Tridsiatok*) kann man die Hypothese ausdrücken, dass das Gebiet der heutigen Gemeinde schon im 13. Jahrhundert besiedelt war (der ursprüngliche Name war *Vranie*). Die Besiedlung in Skalité war in einödegehöften Recht am Ende des 17. Jahrhunderts. Die erste schriftliche Erwähnung über die Gemeinde Skalité kommt aus dem Jahre 1662 her. Der Patron und der Besitzer der Gemeinde war das Geschlecht Esterházi.

Schon im 13. Jahrhundert stand der erste Sakralbau der nördlichen Kysuce in Skalité in der Lokalität *Koščelisko pri Močiari* wahrscheinlich.

Das Pfarrbezirk in Skalité war bestimmt im Jahre 1749 mit Filialen Čierne und Oščadnica. Der erste Pfarrer wurde Mikuláš František Kalužay. Die gegenwärtige neubarocke Pfarrkirche des Hl. Johannes des Täufers wurde im Jahre 1793 gebaut und im Jahre 1801 geheiligt. In Skalité wirkten als Priester auch die Mitglieder der Slowakischen gelehrten Gesellen (Jozef Otrókoci).

Die Jahre 1938-1939 waren für Skalité außerordentlich der schwere Zeitabschnitt. Einen Teil des Territoriums von Skalité machte sein Anrecht geltend und im Jahre 1938 annektierte Polen. Die Einwohner wiesen die regionale Gliederung ab und leiteten Schritte ein, dass die besetzten Territorien ihnen nochmalig zurückgeben. Das Territorium wurde paradox dank dem Ausbruch des zweiten Krieges zurückgebracht, wenn die Polen nach dem Einbruch des faschistischen Deutschlands sich wehren mußten.

Die Einwohner von Skalité bauten um die Pfarrkirche sieben Kapellen unter der Leitung ihres ehemaligen Pfarrer Peter Černo, dank für die Befreiung ihres Dorfes unter der Okkupation von Polen im Jahre 1940-1941. Diese Kapellen sind eingeweiht der Ehrebetung zu den schwersten Schmerzen – sieben Schmerzen – der Jungfrau Maria.

In der letzten Jahren wird das Dorf Skalité sehr entwickelt, besonders wegen der Eisenbahnstrecke nach Polen und wegen der Wintertouristik (das Schizentrum Skalité-Serafinov).

Es hat sehr relativ entwickelte Infrastruktur mit zwei Grundschulen, mit dem eigenen Gesundheits – und Kulturzentrum, mit dem Amphitheater und mit dem Sportareal.

In der Gegenwart leben 5080 Einwohner im Dorf, davon 5010 sind römisch-katolisch (die Konfession).

Preklad: Mgr. Anna Norocká

Riassunto

Kysuce è una tipica regione Slovacca con la storia e cultura particolare. Il documento più vecchio della colonizzazione la troviamo già nel periodo paleolitico. La ricerca archeologica ha confermato la popolazione soprattutto nel periodo di Grande Morava. Skalité si trova al nordovest della Slovacchia alla confine con la Polonia. Prima menzione del paese è dall'anno 1662 nel dominio di Strečno.

Territorio fu percorso dallo svincolo della cosiddetta Via ambrea, che fino al XVI secolo fu la via più importante tra mediterraneo e la costa del mare Baltico. Questo svincolo passò dalla Rajcza, una città polacca a Zlín nella Boemia. Dalla etimologia dei nomi delle colonie a Skalité si può presumere che questo territorio fosse popolato già nel XIII secolo dopo Cristo con nome originale „Vranie“.

La colonizzazione di Skalité fu terminata alla fine di XVII secolo. Il titolare del paese fu la famiglia di Esterházi.

Già all'inizio del XII secolo dopo Cristo fu probabilmente nella località di Koščelisko pri Močiar (in italiano: le vicinanze dello tempio vicino allo stagno) prima capella della regione di Kysuce.

La parrocchia a Skalité fu istituita nell'anno 1749 con le filiali di Čierne e Oščadnica con primo parroco Mikuláš František Kalužay. La chiesa parrocchiale dello stile neobarocco di San Giovanni Battista fu costruita nell'anno 1793 e consacrata 1801. Come preti ci operarono anche i membri dello movimento di Anton Bernolák, cosiddetta Slovenské učené tovarišstvo, per esempio Jozef Otrokóci.

Un periodo molto difficile per Skalité furono gli anni 1938-1939, quando una parte del territorio fu anessa nell' 1938 dalla Polonia. A questo fatto i cittadini si opposero cercando di restituire dei luoghi occupati. Il territorio fu paradossalmente reso a causa dell'inizio della seconda guerra mondiale, quando la Polonia debbe difendersi dalla invasione delle armi naziste.

I cittadini di Skalité, per la liberazione della campagna, costruirono negli anni 1940-1941, nei dintorni della chiesa, sotto la tutela di parroco Peter Černo, sette capelle consacrate alla devozione dei sette dolori della Madre Dolorosa.

Negli ultimi anni il paese si sviluppa soprattutto grazie all'importante linea ferroviaria e al turismo invernale (centro invernale Skalité-Serafínov). C'è l'infrastruttura abbastanza sviluppata con due scuole elementari, policlinico, centro sportivo, anfiteatro. In questo tempo Skalité ha 5080 abitanti, dei quali 5010 sono della professione cattolica.

Preklad: Mgr. Blažej Pišoja

Podsumowanie

Kisuce to bardzo charakterystyczny obszar Słowacji ze specyficzną kulturą i historią. Najstarszy dokument dotyczący zasiedlenia terenu Kisuc pochodzi z czasów epoki kamienia. Badania archeologiczne potwierdziły bogate zasiedlenie tych terenów zwłaszcza w czasach Wielkich Moraw. Wioska leżąca najbardziej na północ to Skalite, usytuowana w północno-zachodniej części Republiki Słowackiej, granicząca z Rzeczpospolitą Polską.

Już w początkach naszej ery prowadziła obszarem dzisiejszego Skalitego ścieżka, tzw. droga bursztynowa. Droga ta tworzyła do XIV wieku naszej ery najważniejszy węzeł transportu pomiędzy Morzem Śródziemnym a wybrzeżem Morza Bałtyckiego. Boczna ścieżka tej drogi prowadziła z polskiej Rajczy do dzisiejszego czeskiego Zlina. Na podstawie poszczególnych nazw kolonii Skalitego (*Koščelisko, Karcisko, Tridsiatok...*) można wysunąć hipotezę, iż w XIII wieku tereny dzisiejszej wioski były już zasiedlone (pierwotna nazwa wioski to *Vranie*). Zasiedlenie terenów Skalitego zakończone zostało pod koniec XVII wieku na podstawie tzw. prawa kopaniczarskiego. Pierwsza pisemna wzmianka, zamieszczona w urbariacie Państwa Strečno, dotycząca Skalitego pochodzi z 1662 roku. Patronem i właścicielem wioski był ród Esterhazy.

Prawdopodobnie pierwszy obiekt sakralny północnych Kisuc znajdował się już w początkach XIII wieku w Skalitem, na terenie *Koščelisko przy Močiari*.

Parafia w Skalitem została założona w 1749 r. Filiami parafii były wioski Czarne i Oszczadnica (*Čierne, Oščadnica*). Mikulaš František Kalužay został pierwszym proboszczem parafii. W 1793 r. został zbudowany dzisiejszy kościół w stylu neobarokowym, Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Został on poświęcony w 1801 r. Przy kościele parafialnym w Skalitem pracowali jako księża również członkowie tzw. Słowackiego uczonego stowarzyszenia (m.i. Jozef Otrokoci).

Bardzo trudnym okresem dla Skalitego były lata 1938-1939. Część terenu należącego do wioski Skalite została w 1938 r. przydzielona do Polski. Ludność tutejsza bardzo ostro przeciwstawiła się przydzieleniu części Skalitego do Polski i domagała się przywrócenia zabranych terenów. Zajęte przez Polaków tereny zostały paradoksalnie przywrócone w czasie rozpoczęcia II wojny światowej, kiedy to Polska musiała bronić się przed napadem faszystowskich Niemiec.

Obywatele wioski w ramach wdzięczności za wyzwolenie części wioski spod polskiej okupacji w latach 1940-1941 wybudowali, pod kierunkiem tamtejszego proboszcza Piotra Černa, przy kościele parafialnym siedem kaplic poświęconych Matce od Siedmiu Boleści.

W ostatnich latach można zauważyć znaczny postęp w rozwoju wioski, zwłaszcza dzięki bardzo ważnej komunikacji kolejowej łączącej Polskę i Słowację, i tutejszym obszarom turystyki zimowej (ośrodek narciarski Skalite-Serafinów). Skalite ma dosyć dobrze rozwiniętą infrastrukturę – dwie szkoły podstawowe, ośrodek zdrowia, ośrodek kultury, amfiteatr letni i areal sportowy. Obecnie wioska liczy 5080 obywateli, z tego 5010 jest wyznania rzymskokatolickiego.

Preklad: Mgr. Jana Mojska

Резюме

Кисуце – своеобразный словацкий край с особой культурой и историей. Давние документы о поселении области Кисуце появляются уже в каменном веке. Археологическое исследование подтвердило богатое поселение именно в периоде Великоморавской державы.

Самый северный кисуцкий населённый пункт – Скалите – находится в северозападной части Словацкой республики на границе с Польшей.

Территорией нынешней деревни переходило уже в начале нашей эры ответвление так называемой янтарной дороги. По XIV век после рождения Иисуса Христа – это была главная артерия между Средиземноморьем и побережьем Балтийского моря. Ответвление направлялось с польского села Райча до нынешнего города Злин в Чехии.

На основе названий отдельных посёлков деревни Скалите (напр. *Кошчелиско*, *Карцмиско*, *Тридсятки*) можно высказать мнение, что уже в XIII веке начали зацелять этот край. Зацеление деревни было окончено в конце XVII века, когда владельцы поместий Стречно и Будатин начали на своих землях зацелять валашское поселение. Патроном и владельцем села была семья Эстерхазы. Первое достоверное доказательство существования села относится к 1662 году в урбарии господства Стречно.

Уже в XIII веке в Скалитом, в местонахождении *Кошчелиско*, находилось, наверно, первое священное строение в области Верхние Кисуце. Филиал католической церковной общины и дом священника при церкви был создан в 1749 году и здесь принадлежали тоже филиалы с. Чиерне и с. Ощадница. Первым священником стал Микулаш Франтишек Калужай. Нынешний костёл святого Яна Купала был построен в стиле новобарокко в 1793 г. и его священство осуществилось в 1801 г.

В качестве священников работали здесь и члены Словацкого учёного общества (Йозеф Отрокоцы).

Для всех жителей села 1938 и 1939 годы были особенно тяжёлым периодом жизни. На часть его территории предъявляли свои претензии Поляки, и в 1938 г. и заняли её. Жители от такого решения категорически отказались и предприняли необходимые шаги, чтобы вернуть отнятую территорию. Когда началась война Германии против Польши, Поляки должны были защищать свою родину – деревня была освобождена от оккупации.

На память и выражение благодарности, в 1940-1941 годах, под руководством священника Петра Черно, у костёла были построены капеллы. Семь капелл оказывают Боли Пресвятой Девы Марии.

В последнее время село очень развивается, ведь через него направлена новая железная дорога в Польшу, развивается зимний туризм (именно виды лыжного спорта: Скалите-Серафинов). В центре находится медицинский пункт, дом культуры, две основные школы, амфитеатр. И природа здесь – прелесть.

Теперь в Скалитом живёт 5080 жителей, из них 5010 человек католического вероисповедания.

Preklad: Terézia Ramšáková

Použité pramene a literatúra

- AA.VV., *Kysuce a Kysučania. Kysucká encyklopédia. I. časť – Dejiny*, Kysucké múzeum, Čadca 1994.
- AA.VV., *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945), Dokumenty*, Slovak Academic Press, Bratislava 1992.
- Acta Curiae Episcopalis Nitriensis 1941*, archív Diecéznej knižnice v Nitre.
- Acta Curiae Episcopalis Nitriensis 1942*, archív Diecéznej knižnice v Nitre.
- Bednárík R., *Ľudové staviteľstvo na Kysuciach*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 1967.
- Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, in: *Duchovný pastier*, október 1962, roč. 37, č. 8.
- Belás L., *Kysuckí kňazi buditelia*, in: *Duchovný pastier*, september 1962, roč. 37, č. 7.
- Beňko J., *Osídlenie Kysúc. Štúdie, správy a informácie 4*, Encyklopedický ústav SAV, Bratislava 1980.
- Beňko J., *Osídlenie severného Slovenska*, Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1985.
- Bukovinský V. G., *Kysucký kalendár 1993*, Čadca 1992.
- Colný úrad Čadca, *Bezcolný dovoz 7 obrazov pre stavbu Kalvárie na pamiatku oslobodenia v Skalitom*, č. 283/ 1941, zo dňa 15. 2. 1941.
- Copia Decretum erectionis paroeciae Swierczynowiec*, Katowiciis, die 13 Iunii 1939, Concordat cum originali – Cieszyn die 27 Iunii 1939.
- Copia, Curia Episcopalis Nitriae 17. 1. 1939, nr. 246/1939.*
- Curia Dioeciesana Katowicensis, nr. VO 36/39*, Cieszyn die 3 Februarii 1939.
- Curia Episcopalis Nitriae, 16 Ianuarii 1940, nr. 249/40.*
- Černo P., *Dejiny farnosti skalitskej od roku 1918.*
- Černo P., *Dejiny skalitskej farnosti*, Skalité 21. 4. 1977, rukopis do redakcie Katolíckych novín.
- Directorium 1983*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1982.
- Direktórium 2003*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2002.
- Dôverný list Rímskokatolíckeho farského úradu v Oščadnici písaný 1. 3. 1941 na Farský úrad Skalité.
- Episcopus Katowicensis, N. 61-39, *Venerabilis Dominus Parochus in Skalite (Cserne) ad Czadca Katowiciis*, die 21. 1. 1939.
- Ferdinand Prinoth st. Ulrich-Ortisei (Italien), den 24/7/1941* – Rechnung, kópia.
- Findura J., *Čierne pri Čadci z pohľadu kánonických vizitácií a iných historických prameňov*, magisterská práca, Nitra 1996.
- Franek J., *Działalność misjonarza biskupiego o. Leopolda Tempesa w księstwie cieszyńskim*, Krakov 1939.
- Historia Parochie Skalitensis, 1750.*
- Historická revue*, ročník IX., 1. 1. 1998, Pohraničný konflikt v novembri 1938.
- Choluj D., *Skalité. Monografia kysuckej obce*, Obecny úrad Skalité 1993.
- Judák V., *Návraty k rodnej hrude*, Kňazský seminár sv. Gorazda, Nitra 1995.

- Kocúr S., Stenclák R., *Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi...*, Rímskokatolícky farský úrad Skalité v spolupráci s Obecným úradom Skalité, Čadca 2001.
- Kočiš J., *Bytčiansky zámok*, Osveta, Bratislava 1974.
- Komunalna Kasa Oszczedności Miasta Cieszyna, 17. lipca 1939, č. 18/7 39, *Zezwolenie Komisji Dewizowej* Nr. 48262 z dn. 13/7 1939, Rej. dev. 196/II - ważne do 13. VIII. 1939.
- Kresťan. Politické a spoločenské katolícké noviny*, Budapešť 10. 2. 1900, roč. 7, č. 6.
- Kronika obce Skalité.
- Kronika Obecnej ľudovej školy v Skalitom.*
- List Biskupského úradu v Nitre Petrovi Černovi, adm. v Skalitom, č. 1121/VI-41, 26. 8. 1941.
- List Biskupského úradu v Nitre adresovaný Farskému úradu v Skalitom, č. 3618/938, Nitra 24. 11. 1938.
- List Biskupského úradu v Nitre adresovaný Farskému úradu v Skalitom zo 14. 12. 1939, č. 4455/39.
- List Biskupského úradu v Nitre č. 3618/938-VI., Nitra 27.12. 1938.
- List Najdôstojnejšej Apoštolskej administratúre v Czieszyne, č. 255/39, Skalité 27. 5. 1939.
- List Okresného náčelníka v Čadci zo dňa 24. 11. 1938, č. 1517/1938 prez.
- List Petra Černa, adm. farnosti Skalité, napísaný 20. 11. 1938 a adresovaný Msgr. S. Grimmovi, farárovi v Istebnom v Poľsku.
- List poľskej delimitačnej komisie v Zakopanom, napísaný v Skalitom 12. 11. 1938.
- List Poľskej národnej banke v Bialsku, č. 255/1939, Skalité 27. mája 1939.
- List prípravného výboru pre postavenie Kalvárie na pamiatku oslobodenia Skalitého ministerstvu vnútra, Pomocný fond Bratislava, Skalité 13. 2. 1941, č. 22988.
- List Slovenskej národnej rady v Skalitom adresovaný slovenskej vláde v Bratislave, napísaný v Skalitom 28. 10. 1938.
- Listina z r. 1793* dokladujúca dokončenie stavby Farského kostola sv. Jána Krstiteľa v Skalitom, Archív Rímskokatolíckej farnosti Skalité.
- Listina z r. 1903* dokladujúca rekonštrukciu strechy veže Farského kostola sv. Jána Krstiteľa v Skalitom, Archív Rímskokatolíckej farnosti Skalité.
- Lyko M., *Dejiny farnosti Ochodnica, magisterská práca*, Nitra 1997.
- Ministerstvo dopravy a verejných prác – rezort železničný, *Zl'ava cestovného*, č. Ž 4365/1/VI/4 - 1941, Bratislava 21. 8. 1941.
- Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, *Matrika pokrstených čadčianskej farnosti z r. 1742-1797*, zv. I, R, inv. č. 90.
- Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, *Matrika skalitskej farnosti (krsty, birmovanie, sobáše, pohreby) z r. 1750-1794*, zv. I, RSZ, inv. č. 990.
- Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, *Matrika zomretých čadčianskej farnosti z r. 1742-1807*, zv. VIII, Z, inv. č. 97.
- Ministerstvo vnútra SR – Štátny oblastný archív v Bytči, *Matrika sobášených čadčianskej farnosti z r. 1742-1807*, zv. VI, S, inv. č. 95.

Novák J., *Rodové erby na Slovensku I. Kubínyho zbierka pečatí*, Osveta, Bratislava 1980.

Noviny *Gardista*, ročník I., č.19, Bratislava 10. 6. 1939.

Noviny *Kysuce*, Bukovinský V. G., *Kysucké skalné nápisy*, r. 1972, č. 29, roč. 16.

Noviny *Slovák*, ročník XX., č. 266, z 22. 11. 1938.

Noviny *Slovák*, ročník XXI., č. 154, z 8. 7. 1939.

Noviny *Slovák*, ročník XXII., č. 212, z 6. 9. 1940.

Noviny *Slovák*, ročník XXII., č. 44, z 23. 2. 1940.

Noviny *Slovák*, ročník XXIII., č. 202, z 3. 9. 1941.

Noviny *Slovák*, ročník XXIII., z 21. 2. 1941.

Noviny *Slovenská politika*, ročník XXI., č. 20, z 5. 9. 1940.

Noviny *Slovenská pravda*, ročník IV., č. 161.

Noviny *Slovenská pravda*, ročník VI., č. 201, 3. 9. 1941.

Noviny *Slovenský hlas*, ročník I., č. 265, sobota 19. 11. 1938.

Noviny *Svornosť*, ročník III., č. 36, Nitra 3. 9. 1939.

Odpis z Biskupského úradu v Nitre, Nitra 24. 1. 1939, č. 246/939.

Odpis, Miestny odbor Matice Slovenskej v Skalitom, *List Vláde republiky Slovenskej v Bratislave*, Skalité 13. júla 1939, č. 71/1939.

Odpis, *Skalitská dolina, okres Čadca – prinavrátene častí obce zabraných Poľskom, list vláde republiky Slovenskej*, Skalité 5. júla 1939.

Okresná knižnica v Čadci, *Slovenské učené tovarišstvo na Kysuciach*, Bibliografický leták, Čadca 1993.

Opis protokolu No. 301 53 z Biskupského úradu v Nitre.

Osvedčenie, Skalité 26. 10. 1938.

Pamätná kniha obce Čierne pri Čadci (1933-1944).

Plagát „*Na pamiatku prvého výročia prinavrátene poľiakmi zabratých krajov okresu Čadčianskeho...*“

Plagát z príležitosti cirkevno-národnej manifestácie na deň 31. VIII. 1941, zhotovila „*Kníhtlačiareň, F. Prochaska v Čadci*“.

Plány - *Návrh na postavenie Kalvárie Sedembolestnej Patrónky Slovenska v Skalitom*, Čadca jún 1940.

Podmanický J., *Za oponou kysuckých dejín*, Vzlet, Čadca 2002.

Prípravný výbor pre postavenie Kalvárie na pamiatku oslobodenia Skalitého, *kópia Listu ministerstvu školstva a národnej osvety v Bratislave*, Skalité 10. 1. 1942.

Rímskokatolícky farský úrad Skalité, *List č. 70/41 z 27. 2. 1941 adresovaný Rímskokatolíckemu úradu v Oščadnici*.

Rímskokatolícky farský úrad Skalité, *Závazná objednávka č. 275/ 1941 z 8.8. 1941*.

Rímskokatolícky farský úrad Skalité, *Objednávka: Ferdinand Prinoth, Bildhauer und altarbauer in Ortisei - Gardena /Prov. Bolzano - Italia/ z 24. 3. 1941, č. 86/ 1941*.

Súkromný protokol napísaný 7. 3. 1941 na notárskom úrade v Skalitom.

Štátny okresný archív Čadca, *Česko-Slovensko-Poľsko, úprava štátnych hraníc a používanie ciest, č. 49/39 prez. – zápisnica z 28. 2. 1939, Skalité*.

- Štátny okresný archív Čadca, *Evakuovanie skalitskej doliny č. 167/39, Úprava hraníc medzi republikou Československou-Poľskou, opatrenie v okrese Čadca a četnícka stanica Skalité, č. 752-2/1938 prez.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Evakuovanie skalitskej doliny, č. 167/39. – zápisnica z 5. 12. 1938.*
- Štátny okresný archív Čadca, *List policajného agenta Antonína Zajíca Okresnému úradu v Čadci zo dňa 24. 6. 1936.*
- Štátny okresný archív Čadca, *List Prezídia krajinského úradu v Bratislave, 5. 12. 1938, prez.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Manifestácia za pripojenie Sliezska a Spiša k Poľsku, č. 1417/18 prez., Bratislava 31. 10. 1938.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Národnostný kataster – sčítanie ľudu, č. 536/40, sčítanie ľudu v r. 1938, č. 1648/38 prez.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Nároky Poľska na niektoré severné časti Slovenska, č. 229/35 prez., List okresnému náčelníkovi, Bratislava 13. 3. 1935.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Okres Čadca, obec Skalité, Čierne a Svrčinovec, potreba obyvateľstva – žiadosť Krajinského úradu v Bratislave zo 7. 12. 1938. č. 1564/1938 prez.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľská propaganda na Slovensku, č. 71/38 prez.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko – pomery v pohraničí 51/38, Poľsko - pútnická výprava zo Skalitého na Zebrzydowskú kalváriu 4 - 39/38.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko – pomery v pohraničí, č. 63/36.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko – pomery v pohraničí, č. 1613/1938 prez., 20. 12. 1938.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko – prípravy v pohraničí (dodatok), č. 304/38, Poľsko - pomery v pohraničí 51/38.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko-slovenské pohraničie a doprava utečencov cez Slovensko, Vyšetrenie č. 157/40.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Poľsko-spravodajské poznatky č. jed. 26. dôv. 37/36., Žandárska stanica v Oščadnici píše správu na žandárske veliteľstvo v Žiline dňa 12. 4. 1936.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Pomery v česko-slovensko-poľskom pohraničí, č. 3664/1936 prez., List Prezídia krajinského úradu v Bratislave okresnému náčelníkovi v Čadci.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Skalitská dolina, prinavrátene odtrhutej časti, č. 856/39, Predsedníctvo vlády - list okresnému náčelníkovi v Čadci, Bratislava 14. 7. 1939.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Štatistika, Česko-Slovensko-Poľsko, Úprava štátnych hraníc a používanie ciest, č. 49/39.*
- Štátny okresný archív Čadca, *Úprava hraníc medzi republikou Česko-Slovenskou a Poľskou, opatrenia v okrese Čadca, č. 78634/1938 prez. – odpoveď Krajinského úradu v Bratislave k č. 1564/38 prez., 7. 12. 1938.*
- Tomica J., *Dejiny farnosti Skalité v rokoch 1749-1801, magisterská práca, Nitra 2000.*
- Trenčan – ľudový týždenník, ročník XV., č. 46, Trenčín 12. 11. 1938*
- Vajanský M., *Slovenské pohľady, ročník V., Martin 1885.*

Visitatio canonica Ecclesiae Csadczensis de anno 1728.
Visitatio canonica Ecclesiae Oscsadiczensis de anno 1798.
Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de 16. 9. 1828.
Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de 19. 8. 1803.
Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1767.
Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1798, správa farára v Skalitom Ladislava Rázgu z 19. augusta 1803 ako „Doplňky a zmeny medzi rokmi 1798-1803“.
Visitatio canonica Ecclesiae Szkalitensis de anno 1815.
Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3, Encyklopedický ústav SAV, Bratislava 1978, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, hl. redaktor Miroslav Kropilák, str. 36.
Vnuk F., Slovakia's six eventfull months (october 1938 - march 1939), Slovak institute, Cleveland-Rome 1964.
Výmer Okresného úradu v Čadci, č. 14738/ 1940, 23. 7. 1940.
Zápisnica napísaná dňa 7. 3. 1941 v notárskej kancelárii v Skalitom.
Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 2, 1. august 1929.
Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 3, 1. november 1929.
Zprávy z farnosti na Skalitom, č. 4, 1. február 1930.
Žilinčík I., Zabratie časti Kysúc Poľskom v rokoch 1938-1939, Kysucké múzeum, Čadca 1996 (rukopis).
Župný úrad v Trenčíne, Prípravný výbor pre postavenie Kalvárie v Skalitom, č. S - 3764/1/1941, 10. 2. 1942.
Župný úrad v Trenčíne, Prípravný výbor pre postavenie Kalvárie v Skalitom, uznesenie č. 7, č. S - 315/1-1942, 12. 3. 1942.